

VASTATARINOITA KILPAILUYHTEISKUNNALLE

Osallisuusteoreettinen ja narratiivinen tutkimus Party-hankkeen asiakkaiden
osallisuuden ja selviytymisen kokemuksista

Laura Nikka

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Huhtikuu 2019

NIKKA, LAURA: Vastatarinoita kilpailuyhteiskunnalle. Osallisuusteoreettinen ja narratiivinen tutkimus Party-hankkeen asiakkaiden osallisuuden ja selviytymisen kokemuksista

Pro gradu –tutkielma, 95 sivua, 10 liitesivua

Sosiaalityö

Huhtikuu 2019

Tutkimustehtävänä on tarkastella Parempaa työ- ja toimintakykyä –hankkeen (2015-2018) asiakkaiden kokemuksia osallisuudesta ja selviytymisestä pitkäaikaistyöttömyydessä. Tutkimuksen kontekstina ovat Turun kaupungin Kimmoke-tapahtumat, jotka ovat tarkoitettu vähävaraisille kaupunkilaisille osallistamisen edistämiseksi kaupungin kulttuuri- ja liikuntapalveluihin. Turun kaupungin vapaa-aikatoimiala ja Party-hanke toteuttivat ja kehittivät edelleen Kimmoke-tapahtumia, joissa rakentunutta osallisuutta ja sen mekanismeja tutkin työssäni. Lisäksi tutkin osallisuuden ja selviytymisen muotoutumista asiakkaiden elämäntarinoissa kertomuksissa. Teoreettisina lähestymistapoina ovat osallisuusteoreettinen ja narratiivinen tutkimusote, mutta tutkielmani on ensisijaisesti aineistolähtöistä. Tarkoituksena on selvittää (1) miten ja millaisia osallisuuden merkityksiä asiakkaat rakentavat elämäntarinoissaan ja Kimmoke-tapahtumien kontekstissa? (2) Rakentuuko elämänkerroissa selviytymistarinoita ja millä tavoin?

Tutkimuskohteina ovat viiden hankkeeseen osallistuneen asiakkaan haastattelut, joissa käytän elämäntarinallis-kerronnallista metodologiaa. Analyysiosuudessa sovellan Vilma Hännisen tarinallisen kiertokulun teoriaa (2000) elämäntarinoissa rakentuvien selviytymisen tasojen havainnoimiseksi. Kimmoke-tapahtumien ja elämäntarinoiden osallisuuden rakentumista analysoin tukeutumalla Anna-Maria Isolan ym. (2017) osallisuuden viitekehyksen teoriaan, joka on luotu Osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeessa (Sokra, THL).

Tutkielmani johtopäätelmien mukaan osallisuus on jatkuvasti liikkeessä olevaa ja yhteydessä elämän eri osa-alueisiin, jotka vuoroin vahvistavat ja kutistavat henkilön yhteiskunnallista tilaa, jossa osallisuus muotoutuu. Haastateltavien kokemuksista oli löydettävissä osallisuuden palasia, jotka kaikki yhdessä mahdollistivat sen rakentumista. Ne muodostuivat asiakkaille resursseiksi, joihin he kykenivät yksilöllisten tarpeidensa mukaisesti tarttumaan. Osallisuuden voimakkuuteen vaikuttivat keskeisesti tapahtumissa ilmentyneet kolme aikahorisonttia: odotus, tapahtuma ja jälkitila. Havaintojeni pohjalta muodostin osallisuuden rakentumisen mallikuvion Kimmoke-toiminnan kontekstissa. Osallisuuden toteutuminen ei ole riippuvainen vain asiakkaiden toimintakyvyn tasoista, vaan sitä voi muodostua huomioimalla asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja osallisuuden palaset osana palveluja.

Tulokset osoittavat, kuinka pienet kertomukset vaikuttavat pitkäaikaistyöttömyydestä selviytymisessä niin nykyhetkessä kuin elämänhistoriassa. Kolmen haastateltavan elämäntarinoissa oli havaittavissa vahvempi selviytymisen taso. Selviytymisen ja osallisuuden muodostumiseen vaikuttivat erityisesti selviytymisen tarinatyyppejen historiallinen kerrostuneisuus ja Party-hankkeen tuki. Osallisuuden edistämisen avulla on mahdollista luoda pitkäaikaistyöttömille toisenlaisia identiteettejä, joiden kautta sisäinen tarina ja elämä voivat saada käänteen parempaan. Tärkeiksi tuen muodoiksi hankkeessa koettiin palvelun matala kynnyks, tavoitettavuus, moniammatillisuus ja asiakkaan kokonaisvaltainen arvioiminen. Erityisesti jälkimmäinen on sosiaalityön vahvaa osaamisaluetta, jolla tulisi olla roolinsa sote-uudistuksessa ja moniammatillisessa tiimityössä tulevaisuudessa. Tutkielman tuloksia voidaan huomioida ajankohtaisesti Turun kaupungin sosiaalipalvelujen ryhmämuotoista sosiaalista kuntoutusta kehitettäessä, jossa Kimmoke-ranneke on vakituinen osa kokonaisuutta.

Asiasanat: osallisuus, selviytyminen, elämäntarinat, osallisuuden viitekehyksen teoria, narratiivinen tutkimus, pitkäaikaistyöttömyys, ESR toimintalinja 5:n hankkeet, Sokra, Party-hanke

Sisällys

1 JOHDANTO	1
2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	4
2.1 Syrjäytymisestä ja pitkäaikaistyöttömyydestä	4
2.2 Mahdollisuuksien politiikka ja postmoderni osallisuustyö	9
2.3 Osallisuutta Kimmoke-rannekkeella	12
3 NARRATIIVISUUDEN JA OSALLISUUDEN VIITEKEHYS	14
3.1 Tarinallisen kiertokulun teoria	14
3.2 Pienet kertomukset	18
3.3 Osallisuuden viitekehysten teoria	20
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	26
4.1 Elämäntarinallis-kerronnallinen haastattelu	26
4.2 Haastattelun ja analyysin vaiheet	30
5 OSALLISUUS JA SELVIYTYMINEN	37
5.1 Viisi tarinaa – viisi yksilöä	37
5.2 Kimmokkeen kokemukselliset merkitykset	67
5.2.1 Osallisuuden palaset	67
5.2.2 Kolme aikahorisonttia	79
5.3 Selviytymisen ja osallisuuden tasot elämäkertanarratiiveissa	85
6 JOHTOPÄÄTÖKSET	90

LÄHTEET

LIITE 1. Haastattelujen kysymysrungot

LIITE 2. Suostumuslomake tutkittaville

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveystalitiikan professori Juho Saari otti vuonna 2016 mediassa useamman kerran kantaa eriarvoisuuteen ja yksinäisyyteen. Hän kirjoitti siitä, että politiikassa yksinäisyyttä ei nähdä tarpeeksi kokonaisvaltaisesti, eikä se ole Juha Sipilän hallituksen kärkihankkeiden sisältönä (HS 27.9. 2016, Viljanen). Yksinäisyys on monimutkainen ilmiö, ja se liittyy usein muihin ongelmiin, kuten pitkäaikaistyöttömyyteen ja mielenterveys- ja päihdeongelmiin (Grönlund ja Falk 2016, 260, 271–272). Pääministeri Juha Sipilä asetti vuonna 2017 työryhmän eriarvoisuuden vähentämiseksi ja ryhmän puheenjohtajaksi valittiin Juho Saari. Loppuraportissa esitettiin toimia useille eri elämäntilanteille ihmisten pärjäämisen ja osallistumisen edistämiseksi yhteiskunnassa. (Valtioneuvoston julkaisuja, 2018).

Osallistavan sosiaaliturvan kehittäminen kuului eriarvoisuuden vähentämisen ohessa Sipilän hallituksen kärkihankkeisiin. Professori Heikki Hiilamon johtama työryhmä laati vuonna 2017 Suomen osallistumistulon malliehdotuksen. Julkaisussa pohditaan, kuinka työttömyysturvaa voitaisiin käyttää nykyistä laajemmin työttömien osaamisen kehittämiseen ja työmarkkinoilta syrjäytymisen ehkäisemiseen. Osallistavan sosiaaliturvan tavoitteena on työikäisten työelämän ja opiskelun ulkopuolella olevien ihmisten aktivointi koulutukseen, kansalaistoimintaan tai muuhun yhteisölliseen toimintaan. Osallistumistulo korvaisi julkaisun mukaan kuntouttavan työtoiminnan ja antaisi osallistujille mahdollisuuden tietyissä rajoissa valita oma tapansa osallistua. (Hiilamo ym. 2017, 2.) Osallistavaan sosiaaliturvaan liittyvä pilottikokeilu on tällä hetkellä menneillään, ja tulokset julkaistaan vuonna 2020. Aikuissosiaalityö ottaisi ehdotuksen mukaan vetovastuun osallisuussuunnitelman tekemisestä ja muodostaisi uuden palvelukokonaisuuden maakuntiin. (Kivipelto 2018, THL; Osallistavan sosiaaliturvan kokeilu/THL, 2018.)

Tarkastelen pro gradu -työssäni Turun Parempaa työ- ja toimintakykyä -osahankkeen (2015–2018) asiakkaiden kokemuksia liittyen osallisuuteen ja selviytymiseen pitkäaikaistyöttömyydessä. Syrjäytymistä, kuntoutumista ja työttömyyttä on paljon tutkittu, mutta osallisuus on ollut kuitenkin käsitteenä edelleen aika epämääräinen, ja sen merkitys on riippunut kontekstista. Eriarvoisuutta ja osallisuutta huono-osaisten näkökulmasta ovat kuitenkin erityisesti viime aikoina tutkineet muun muassa Juho Saari ja Terveystalitiikan ja hyvinvoinnin laitoksen Yhdenvertaisuus ja osallisuus –yksikön Anna-Maria Isola tutkijaryhmineen.

PARTY – Parempaa työ- ja toimintakykyä oli valtakunnallinen ja osittain Euroopan Sosiaalirahaston rahoittama hankekokonaisuus, jonka tavoite oli kehittää TYPIen eli työllistymistä edistävien monialaisten yhteispalveluiden työtä, edistää pitkäaikaistyöttömien työllistymistä sekä luoda heille uusia, kokonaisvaltaisempia palveluja (Innokylä/PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä 2018). Turun hankkeen asiakkaat olivat kaikki tuhat päivää työmarkkinatukea saaneita työttömiä, joilla oli hyvin erilaisia taustoja, elämäntilanteita ja toimintakyvyn tasoja. Teimme moniammatillisessa tiimissä työ- ja toimintakyvyn arvioita, ja hankkeemme tarjosi asiakkaiden elämänlaatua ja -hallintaa parantavia asiakastapahtumia ja -ryhmiä. Tiimissämme oli urasuunnittelija, lääkäri, kaksi työterveyshoitajaa, kaksi kuntoutusneuvojaa ja sosiaalityöntekijä. Saatoimme lähettää asiakkaita eteenpäin milloin erikoissairaanhoidon ostopalveluun, vertaisryhmiin, kuntoutukseen tai työkokeiluun. Osallisuus oli yksi hankkeen teema, ja myös Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke Sokra (2014–2020) työstää tutkimusta aiheesta (Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke/THL).

Party-hankkeessa kehitettiin edelleen Turun kaupungin käytössä jo olevaa Kimmoke-ranneketta, johon ovat oikeutettuja tiettyjä Kelan etuuksia saavat. Rannekkeella pääsee ilmaiseksi kaupungin tarjoamiin liikunta- ja kulttuuripalveluihin ja erilaisiin tapahtumiin. Rannekkeen on tarkoitus edistää vähävaraisten ihmisten osallisuutta, ja näen tämän yhtenä tekijänä mahdollistaa sitä asiakkaiden elämässä. Työskentelin Party-hankkeessa projektityöntekijänä syksyn 2016 ja kevään 2017. Pro gradu –tutkielmani on myös sosiaalityötä tutkiva, koska työtehtäväni sisälsivät nimenomaisesti sosiaalityön tehtäväalueita. Veto- ja kehittämisvastuu Kimmoke-toiminnasta oli hankkeen sosiaalityöntekijällä. Tutkimukseen on siten luonnollisesti vaikuttanut työntekijyyteni, jonka roolia pohdin tutkielmani neljännessä luvussa.

Minua kiinnostavat kertomuksissa rakentuneet osallisuuden kokemukset ja näiden yhteiskunnalliset kontekstit ja reunaehdot. Kontekstina minulla on Party-hankkeen ja vapaa-aikatoimialan tuottaman elämänlaadun parantamiseen tähtäävän Kimmoke-toiminnan merkitys ja vastaajien elämäntarinat. Minua kiinnostavat elämäntarinoissa osallisuuden ja selviytymisen lisäksi pitkäaikaistyöttömien taustat ja historia: aika ennen työttömyyttä ja asiakkaiden kertomat prosessit, jotka johtivat nykyiseen elämäntilanteeseen. Tämän oletan mahdollisesti osaltaan purkavan työttömyyteen liittyviä stigmoja ja tuovan pitkäaikaistyöttömien joukon heterogeenisyyttä esille. *Yksinäisten yhteiskunta* -teoksessa (2010b) Juho Saari päätyi siihen, että yksinäisyyden jatkotutkimuksessa tarvittaisiin nimenomaan ihmisten elämäkertojen tutkimusta, jossa kiinnitetään huomiota yksinäisyyttä lisääviin tapahtumaketjuihin.

Valitsin narratiivisuuden lähestymistavaksi, koska olen sosiaalityötä tehdessäni huomannut, että asiakkaat tuottavat tapaamisilla usein pieniä kertomuksia kuvatakseen moninaisia elämäntilanteitaan, joihin he ehkä samalla pyrkivät saamaan selville ja jatkuvuutta. Tarinallisuus on voinut vähitellen muodostua siksikin, koska pitkäaikaistyöttömät ovat voineet kertoa tarinansa eri palveluissa jo moneen otteeseen. Ajattelin, että tarinan kertominen voisi auttaa haastateltavaa reflektoimaan omaa elämäänsä ja hankeasiakkuuden merkityksiä. Matti Hyvärisen mukaan kertomukset eivät kuvaa pelkästään aktiivista toimintaa, vaan ne kertovat myös, millaista on olla jonkun toiminnan kohteena. Kertomus on vuorovaikutuksen muoto, jonka avulla välitetään omia kokemuksia, luodaan luottamusta ja ylläpidetään ryhmiä. Huomattavaa on kuitenkin, että vaikka puhuttaisiin hyvin yksityisistä kokemuksista, kertomus on aina kulttuurisesti jäsentynyt. Kertomukset jäsentävät arkea ja sosiaalista maailmaa, eivätkä vain kuvaa jälkikäteistä subjektiivista kokemusta. Kertomus on siten myös tietämisen tulevaisuuteen suuntautuva muoto. (Hyvärinen, *Kertomuksen tutkimus*, 3–4.)

Tein ensin hypoteettisesti joitakin oletuksia ja rajoituksia löytämäni taustakirjallisuuden valossa, mutta tutkimukseni oli ensisijaisesti aineistolähtöistä. Vilma Hännisen (2000) tarinallisen kiertokulun teorian käsitteet ja Anna-Maria Isolan ym. (2017) osallisuuden viitekehyksen teoria mallinnuksineen ohjasivat kuitenkin ajatteluni keskeisesti analyysissä. Kirjallisuudesta löytämäni taustatieto koskien syrjäytymistä, eriarvoisuutta ja yksinäisyyttä auttoivat lähestymään tutkimuskohdettani, mutta Isolan ja kumppaneiden viitekehys selvensi erityisesti Kimmoke-toiminnan ja elämäntarinan osallisuuden merkitysten havainnoimista. Teorian laatijat kuuluvat Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohankkeeseen, joka oli Party-hankkeen kattohanke. Sokra koordinoi kaikkia Euroopan sosiaalirahaston toimintalinjalta 5 (sosiaalinen osallisuus ja köyhyyden torjunta) rahoitettuja hankkeita Suomessa. (Sokra/THL.)

Isolan ym. (2018) mukaan osallisuuden viitekehystä kehitetään edelleen. Tutkielmassani käyttämäni viitekehys ei ole muuttunut viimeisimmästä (Leemann ym. 2018) versiosta niin paljoa, että mallin ydinajatus olisi muuttunut. Vuoden 2017 kuviossa on kuitenkin erillinen aika-akseli toisin kuin uudessa mallissa, vaikka ajallisuus vaikuttaa siinäkin. Ajallisuus muodosti niin keskeisen tekijän Kimmoke-tapahtumien osallisuuden rakentumisessa, että vuoden 2017 malli vastasi paremmin tutkielmani tarpeisiin. Analyysini lopuksi huomasin kuitenkin, että kuvio muuntui, joten muokkasinkin tästä version Kimmoke-tapahtuman kontekstissa (ks. s. 83).

Tutkimusmenetelmällisesti minua kiinnostivat suurten ja pienten kertomusten välinen metodologinen keskustelu ja jännite. Suunnittelin pyytäväni haastateltavalta elämäntarinaa, jonka avulla pyrin selvittämään selviytymisen narratiivisten tasojen lisäksi hankkeen rakentamia merkityksiä laajemmin suhteessa haastateltavan elämään. Tässä sovelsin metodologisesti Vilma Hännisen tarinallisen

kiertokulun teoriaa. Huomasin kuitenkin analyysini kuluessa, että elämäkertahaastatteluista muodostui enemmänkin pieniä tarinoita, vaikka näissä oli havaittavissa myös laajempia kulttuurisia kertomuksia. Päädyin työssäni myös vertaamaan osallisuuden rakentumista laajemmassa elämän narratiivissa ja Kimmoke-toimintaa koskevissa haastatteluissa. Löysin kahden teoreettisten suuntauksen käyttämisestä vahvuuksia ja huomasin niiden limittyvän osin yhteen.

Päivi Mäntyneva ja Heikki Hiilamo (2018) ovat tutkineet osallisuuden ja osattomuuden dynamiikkaa kuntoutuksessa työtoiminnassa ja toteavat johtopäätöksissään, että tällä hetkellä tarvittaisiin palvelun käyttäjien omiin kokemuksiin perustuvaa tutkimusta, jossa voitaisiin huomioida samassa asemassa olevien ihmisten yksilölliset elämäntilanteet ja elämänketjut. Tutkielmani metodologinen lähtökohta on vahvasti kokemuksellinen. En voi osoittaa haastateltavien toimintakykymuutoksia Party-hankkeen aikana, mutta voin pyrkiä avaamaan pitkäaikaistyöttömien osallisuuden ja selviytymisen prosessin rakentumista ja sitä, mitä osallisuus voisi Kimmoke-toiminnan kontekstissa olla.

Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Miten ja millaisia osallisuuden merkityksiä asiakkaat rakentavat elämäntarinoissaan ja Kimmoke-tapahtumien kontekstissa? 2. Rakentuuko elämänkerroissa selviytymistarinoita ja millä tavoin? Luvussa kaksi käyn läpi syrjäytymiseen, pitkäaikaistyöttömyyteen ja osallisuustyöhön liittyvää tutkimusta ja esittelen Kimmoke-rannekkeen. Luvussa kolme käsittelen käyttämäni teoriaa ja metodologiaa. Luku neljä koskee tutkimukseni toteuttamista: esittelen haastattelumenetelmän soveltamista ja analyysin teon vaihteita. Luku viisi käsittelee itse analyysia, jossa erittelen ensin viisi elämäntarinaa. Tämän jälkeen analysoin Kimmoke-toiminnan merkityksiä ja viimeiseksi elämäntarinoiden osallisuuden ja selviytymisen tasoja. Luvussa kuusi esittelen tutkielmani johtopäätökset.

2 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

2.1 Syrjäytymisestä ja pitkäaikaistyöttömyydestä

Richard Sennet avaa teoksessaan *Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa* kunnioituksen käsitettä ja tämän puutetta yhteiskunnassamme. Hän sivuaa samalla sitä, miten minäkin ymmärrän osallisuuden tärkeyden tutkimusaiheena. Modernissa yhteiskunnassa lahjakkuudesta ja kyvykkyydestä on tullut menestyksen avain, ja siten ”jokainen on oman onnensa seppä”. Virkaan ottaminen kyvykkyyden, eikä esimerkiksi aseman perusteella, on kehittynyt pikkuhiljaa jo 1600-luvulta alkaen. Tämä on

vaatinut myös koulutusten ja objektiivisten kyvykkyyden mittausarviointien kehittämistä. (Sennet 2004, 79–81.) Tämä ajatus korostuu nykyajassa, jossa ihmisen tulisi päästä kovalla työllä ja jatkuvalla itsensä kehittämisellä osaksi yhteiskuntaa ja työelämää. Tilanteeseen vaikuttaa kuitenkin moni muukin asia, esimerkiksi työmarkkinoiden rakenne ja globaali talous.

Nykyihmisen identiteetti rakentuu osin ammatillisuuden ja professioiden mukaan. Jo Jean-Jacques Rousseau'n mukaan ammatti-ihmisen itsekunnioitus syntyi hyvin tehdystä työstä. Valistusfilosofi Adam Ferguson toi esille huolensa yhteiskunnan eri sidosten katkeamisesta: kekseliäisyyden korvaamisesta muodoilla ja säännöillä ja ihmisten vetäytymisestä sivuun yhteisestä toimeliaisuudesta. Lahjakas liberaali eliitti eriytyi vähitellen muusta yhteiskunnasta. (Sennet 2014, 101.) Liberaali eliitti on ollut ajankohtaisesti esillä esimerkiksi koskien keskusteluja vuoden 2016 Amerikan presidentinvaaleista ja Euroopan oikeistopopulististen puolueiden noususta. Niiden perusteluissa on tuotu esille unohdettua ja osatonta, matalasti koulutettua ja elintasossaan kurjistuvaa teollisen työväen luokkaa, joka on menettänyt mahdollisuutensa halvemman työn kustannusten maihin ja syyttävät eliittiä ahdingostaan.

Sosiologi Émile Durkheim (1990 suom., 126–129) esitti ratkaisuna ihmisten lahjakkuuseroille vuorovaikutuksen. Sosiaalisten vuorovaikutussuhteiden monimutkaisessa verkostossa erot tasoittuisivat, ja jokaisella olisi jotain erityistä tarjottavanaan. Riippuvaisuus muuttuisi siten vastavuoroiseksi riippuvaisuudeksi. Tällöin autonomian olemassaolo, joka ajatellaan myös toisen kunnioittamisen peruspilariksi, voitaisiin myöntää. Vastavuoroisuus ei kuulu aina ammatillisuuteen, vaan siinä syntyy helposti profession edustaja ja kohde, mikä sisältää valta-asetelman. Esimerkiksi lääkäriellä olisi usein jotakin opittavaa potilaaltaan, ja potilasta tulisi pitää myös tasaveroisena tiedon suhteen. (Sennet 2014, 101.) Tutkiessani asiakkaiden kokemuksia tulen samalla välittäneeksi vastavuoroisuutta ja asiakkaiden omaa ääntä, mitä pidän jo itsessään tärkeänä tutkimustietona. Kunnioitusvajetta on helppo kohdistaa syrjäytyneisiin, mikä voi myös paljastaa sellaisia mekanismeja, joiden vuoksi ihmisestä tulee osaton.

Sosiaalipolitiikan kieleen kuuluu puhe yhteiskunnan sisällä olemisesta ja ulos joutumisesta: inkluusiosta ja eksluusiosta. Voitaasiinko kuitenkin ihmisten luokittelun sijaan käyttää tilannekohtaista ymmärrystä, jossa keiden tahansa ihmisten nähdään elävän samanaikaisesti monenlaisissa ja eri tavoin vaikuttavissa tilanteissa? Sanaston monipuolistamiseksi yhteiskuntatieteilijät ovat esittäneet uusia käsitteitä, kuten (toimija)verkostot, rihmastot, sidokset ja ketjujen kietoutuminen ja purkautuminen. Olennainen kysymys voisi olla, mikä syrjäytyneitä erottaa, mutta heidät jaetaan helposti yhteen ryhmään. Kategorisoiminen piilottaa aina sisältämänsä erot ja

tuo esiin vain ryhmien väliset erot. Syrjäytyminen onkin suhteellinen käsite, joten se ei koskaan rajoitu vain viittaamiinsa ihmisiin. (Helne 2004, 12, 9, 24.)

Yhteiskunnallisesta epävarmuudesta huolimatta ihmisiltä edellytetään nykyään oman paikkansa tiedostamista. Selkiytymättömän minäkuvan omaava henkilö, jolla ei ole paikkaa yhteiskunnassa, ajatellaan olevan huono-osainen. (Helne 2004, 26; ks. myös Rauhala 1988.) Identiteetti voikin muodostua syrjinnän kriteeriksi, joka erottaa Toiset meistä. Identiteetin on todettu olevan yksi hallinnan muoto modernissa yhteiskunnassa. (Helne 2004, 23, 29; ks. myös Dadoun 1978, 23 ja Vähämäki 1998, 141.) Elämäntilanteet ovat kuitenkin muuttuvia ja aina representaatioitaan monimutkaisempia. Kerran saavutetun arvostuksen voi aina menettää, joten menestykseen pyritään jatkuvasti. Kilpailu voi siten jatkua. (Helne 2004, 31.)

Pakkointegraatiolla tarkoitetaan ihmisten asettamista sellaisiin rooleihin, ryhmiin ja instituutioihin, jotka eivät kuitenkaan vastaa heidän omiin tarpeisiinsa tai haluihinsa. Zygmunt Baumanin (1998) mukaan idea hyvinvointivaltioista kehittyi vahvan työmoraalin ja täystyöllisyyden oloissa. Hyvinvointivaltio lupaa yhtäältä elämän jatkuvuuden yksilön panoksesta, valinnoista tai moraalista riippumatta. Samalla sen pohja on rakentunut itsensä elättämisen itsestäänselvyydelle ja ansiotyölle. Rakenteellisen työttömyyden myötä tämä ristiriita on noussut nykyään voimakkaammin esiin. Bauman (1998) ajattelee, että ihmisarvon ja työetiikan joutuessa vastakkain edellinen häviäisi jälkimmäiselle. Itsensä elättämisen arvosta on vaikea luopua, vaikka kapitalismi tuottaa myös palkkatyön ulkopuolista väkeä, ja toimeentulosta on tullut yhteiskunnallistunut asia. (Julkunen 2004, 256.)

Politiikka onkin kiinnittynyt työkeskeisyyteen entistä vahvemmin, vaikka palkkatyön rooli on heikentynyt (Julkunen 2001). Ruth Levitaksen (1996) mukaan 1990-luvulla uudelleen keksitty sosiaalinen, kuten sosiaalinen koheesio, integraatio tai inklusio, kiinnittyy palkkatyösuhteeseen. Koska politiikan tavoitteena on yksilön pääsy sosiaaliturvan tukemasta elämästä takaisin työhön, apukeinona tässä on ollut sosiaaliturvan uudelleenmuotoilu työystävälliseksi eli EU-retoriikan mukaisesti *employment friendly*. Myös ”vähätuottoiselle” ja vaikeasti työllistyvälle työvoimalle tulisi kuitenkin luoda kysyntää, joten yhteiskunnan rakenteita olisi uudistettava. Nykyajalle ominaisia ovat epävarmuus, lyhytjänteisyys, riskin moninaistuminen ja paisuminen. Mitä tahansa voi tapahtua, ja riski voi kohdistua kehen tahansa. Ulrich Beck (1986) ajattelee kuitenkin, että riskiyhteiskunnassa yhteisesti jaettu ahdistus uhkien edessä voisi muodostaa uuden solidaarisuuden potentiaalin. (Julkunen 2004, 256–257, 262.)

Pitkäaikaistyöttömyyden haasteista

1990-luvun laman jälkeen työttömyyden luonne muuttui ja syntyi rahamäärällisesti alimpien etuuksien varassa elävä pitkäaikaistyöttömien ryhmä. Perusturvaetuuksiin kuuluvat esimerkiksi työmarkkinatuki ja toimeentulotuki, jotka ovat tarkoitettu väliaikaisiksi elämäntilanteissa, joissa henkilö ei kykene työn teolla tai muulla omalla toiminnallaan hankkimaan riittävästi tuloja elättämiseensä. Pitkäaikaistyöttömyydessä perusturvaan tukeutumisesta on tullut joillakin pysyvää. Korkeakoulutetuillekaan ei aina löydy töitä, ja matalan koulutuksen saaneiden teollisia työpaikkoja on kadonnut ulkomaille. (Hiilamo & Saari 2010, 23.)

Lama-ajan jälkeen Suomeen muodostui niin sanottu hyvinvoiva enemmistö, joka hyötyi reaaliansiotason noususta ja tuloverojen alennuksista. Työläis- ja toimihenkilöammateissa toimivien elintaso on noussut, mutta perusturvaa saavat eli alimpaan tulokymmenykseen kuuluvat eivät ole pysyneet tulokehityksen perässä. (Hiilamo & Saari 2010, 18–19.) Juho Saari kirjoittaa ”tyytyväisen enemmistön diktatuurista”. Tulotason nousu valtaosalla väestöstä ja keskiluokan suhteellisen väestöosuuden kasvu ja vaurastuminen voivat johtaa hänen mukaansa riski- ja resurssilähtöisesti tarkasteltuna siihen, että resurssien keskitetty uudelleenjakko sosioekonomisten ryhmien välillä ei enää ole enemmistön kiinnostuksena, vaan se valvoo omia intressejään. (Saari 2010a, 77.)

Pitkäaikaistyöttömyyden käsite oli lähes tuntematon ennen 1990-luvun lama-aikaa, ja tämän jälkeen suhtautuminen siihen muuttui (Hiilamo 2010, 266; Ruotsalainen 1998, 72–79). Aiemmatkin talouden taantumat olivat synnyttäneet paljon työttömyyttä, kuten esimerkiksi 1970-luvun öljykriisi, mutta työttömyys ei ollut pitkittynyt. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion rakentamisessa poliittiseksi tavoitteeksi tuli nyt työllisyyden ideologia, jossa kaikki tekevät työtä ja maksavat veroja, ja kaikki saavat etuuksia ja palveluita. Sosiaalipolitiikan suurimmaksi ongelmaksi jäi työttömyyden ”kova ydin”, johon kuuluvat pitkäaikaistyöttömät ja muutoin työmarkkinoilta syrjäytyneet, joilla ei ole ainakaan lyhyellä aikavälillä mahdollisuuksia työllistyä kokoaikaisesti avoimille työmarkkinoille. Talouspoliittisesta näkökulmasta tämä ryhmä alentaa työllisyysastetta ja muodostaa hyvinvointivaltiolle kasvavia menopaineita. Sosiaalipoliittisesta näkökulmasta tällä ryhmällä esiintyy myös muita riskejä, kuten köyhyyttä, sairauksia ja ennenaikaista kuolleisuutta. (Hiilamo 2010, 266, 268.)

1990-luvun jälkipuoliskon ja 2000-luvun alun nopea talouskasvu ei poistanut työttömyysongelmaa EU-maissa. Työttömyysasteessa jäätiin pysyvästi alemmalle tasolle kuin 1990-luvun alussa. Tämä johtui osin teknologian kehityksen ja talouden globalisoitumisen vaikutuksista. Suomen sosiaalipolitiikassa tapahtui 2000-luvulla muutos tasa-arvosta työllisyyden ja tuottavuuden

lisäämiseen. Tavoitteen muutosta on perusteltu pyrkimyksellä palauttaa julkisen talouden tasapaino ja elinkeinoelämän kilpailukyky. (Hiilamo 2010, 278.) Eriarvoisuuden määritelmät ovatkin korvautuneet kannustinloukkunäkökulmalla (Saari 2010, 75). Perusturvan saajien työllisyyttä on yritetty parantaa muun muassa aktivointisuunnitelmilla, kuntouttavalla työtoiminnalla, työllisyyskoulutuksella ja työnantajalle maksettavilla tuilla mutta laihoihin tuloksiin. Työllistämistyöt eivät ole jatkuneet määrääjän jälkeen tai johtaneet avoimille työmarkkinoille. (Hiilamo 2010, 278.)

Vuoden 2017 aktiivimalli ja aktiivimalli kaksi ovat keränneet paljon kritiikkiä sekä työttömiltä että eri asiantuntijoilta. Käytössä olevassa aktiivimallissa työnhakijan työttömyysturvaa leikataan, mikäli hän ei kolmen kuukauden aikana ole täyttänyt aktivointiehtoja eli ollut töissä tiettyä tuntimäärää. Malliin on tehty parannuksia, ja vuonna 2019 aktiivisuusehdon on voinut täyttää eräillä muillakin toiminnoilla kuin palkkatyöllä ja TE-palvelujen työllistämistoimilla. (Kansaneläkelaitos.) Aktiivimalli kaksi jää vuonna 2019 aloittavan uuden eduskunnan ratkaistavaksi, koska se törmäsi etenkin ay-liikkeen vastustukseen.

Virallisen sosiaalityön piiriin on pudonnut yhä enemmän ihmisiä syvän talouslaman ja universalististen sosiaalipoliittisten järjestelmien leikkauksien myötä. Tämän vuoksi sosiaalityö tekee yhä enemmän yhteistyötä kolmannen sektorin järjestötoimijoiden kanssa. Kuntien ja hyvinvointivaltion tehtäviä on myös ulkoistettu ja yhteisöllistetty järjestöille, lähiyhteisölle ja yksityiselle sektorille. Kansalaisjärjestöjen roolina ei ole Pohjoismaissa kuitenkaan korvata hyvinvointipalveluja vaan täydentää ja kehittää niitä. (Roivainen 2004, 150.)

Uuden yhteistyön myötä ja EU-rahoituksen tukemana julkinen sektori on siirtämässä osan vastuusta etenkin ”marginalisoitujen alaryhmien” avustamisesta kolmannen sektorin palveluille. Riskinä on, että kumppanuus voi yksipuolistaa molempien osapuolien toimintaprofilia. (Helne 2004, 150.) Järjestöjen taloudellinen ja toiminnallinen riippuvuus paikallishallinnosta palveluntuottajina kasvaa, jolloin niiden perustehtävät innovatiivisina henkisen hyvinvoinnin tuottajina ja elämänhallinnan tukijoina etääntyvät. Järjestöjen toimintojen tulisi nousta aidosti niiden järjestöarvoista, mutta ne saattavat myös omaksua managerialistisia toiminnan muotoja. (Helne 2004, 150; ks. myös Niiranen 1998, 328-332 ja Möttönen 2002, 119.) Järjestöjen tulevaisuus olisi erityisen tärkeää taata sote-uudistuksessa.

2.2 Mahdollisuuksien politiikka ja postmoderni osallisuustyö

Kuten edellä tuli ilmi, suomalainen sosiaalipolitiikka on vakiintuneesti ollut sosiaalisten riskien vastaisuuteen ja resurssien uudelleen jakamiseen tähtäävää (Hiilamo & Saari 2010 14). Mahdollisuuksien politiikassa sen sijaan keskitytään riskien ja ongelmien näkökulman sijaan enemmän mahdollisuuksiin hyvinvointivaltion tehtäviä kehitettäessä (Lehto 2010, 293–296). Tämän näen laajempänä ajatuksellisenä lähtökohtana myös omassa tutkimuksessani. Sosiaaliset mahdollisuudet tarkoittavat sosiaalista osallisuutta ja ihmisen toimintakykyä kasvattavia positiivisia siirtymiä. Yhteiskunnallisia rakenteita havainnoidaan siten, miten ne tukevat tai estävät yksilön pyrkimyksiä luovaan, aktiiviseen ja autonomiseen toimintaan (Hiilamo & Saari 2010, 15). Siirtymillä eli strategioista toiseen liikkumisella on myös soveltamassani osallisuuden viitekehyksessä tarkoituksensa (Isola ym. 2017). Party-hankkeen Kimmoke-toiminnan kehittämisessä taas keskityimme nimenomaan asiakkaiden voimavaroihin ja niiden kasvattamiseen tähtääviin työmuotoihin.

Sosiaalisten mahdollisuuksien ajatuksen synty sosiaalipolitiikassa voidaan ajoittaa jo sen oppihistoriaan. Suomessa sosiaalinen oikeudenmukaisuus on kasvanut erityisesti koulutuksen tasa-arvoistumisen myötä. Suuret ikäluokat saivat mahdollisuuden hankkia vanhempiaan paremman sosioekonomisen aseman, mutta kyseisen ikäluokan työllistymisen jälkeen mahdollisuuksien tasarvo ei ole enää noussut. Sosioekonominen rakenne on muuttunut Suomessa 1990-luvun jälkeen eli keski- ja työväenluokka ovat yhdistyneet, korkein tulonsaajien ryhmä on etäantynyt muista ryhmistä, ja uusi alaluokka on syntynyt. Eriarvoisuus liittyy enemmän omistamiseen kuin tuloihin. Veropolitiikka, elinkeinorakenteen muutos ja pääomaliikkeiden vapauttaminen ovat keskeisesti vaikuttaneet varallisuuden keskittymiseen. (Hiilamo & Saari 2010, 17.)

Yksilölliset ratkaisut ovat löydettävissä nykyään laajasta keinovalikoimasta yhden kokonaisratkaisun sijaan. Tämä ei tarkoita universalismin hylkäämistä vaan sellaisten toimintojen ja palveluiden etsimistä, joissa jaetaan yksilöllistä tunnustusta yhteydessä muihin ihmisiin. Luontevia paikkoja näille ovat erilaiset paikalliset yhteisöt, kylät ja kunnat. Party-hankkeessa tekemämme työ läheni osallisuustyön sisältöjä, mikä on mielestäni myös osa mahdollisuuksien politiikkaa. Osallisuustyössä ihmiset eri yhteiskuntaluokista kykenevät liittymään toisiinsa, jolloin voidaan jakaa näkemyksiä ja arvoja yli erilaisten ihmisryhmien. Sen periaatteena on, että yksilö kykenisi vahvistamaan yhteyttä omiin tarpeisiinsa ja voimavaroihinsa. Osallisuustyö on perinteisten hyvinvointivaltiojärjestelmän palvelujen rinnalla toimivaa työtä, joka ei eristä tai muodostu ongelmalähtöisesti. (Isola ym. 2017, 20–21).

Uusi julkinen hallinta on nimenomaan verkostojen hallintaa, koska kuntien toimintaympäristöt ovat monimutkaistuneet. Organisaatiot eivät enää toimi suljetusti. Samalla myös kansalaisyhteiskunnan ja eri toimijoiden yhteistyösuhteet ovat tulleet tärkeiksi. Puhutaan uudesta paikallisesta hallinnasta, jossa välillistä ja suoraa demokratiaa vahvistetaan. Kansalainen on aktiivinen jäsen, joka voi halutessaan osallistua yhteisönsä kehittämiseen, toimintojen toteuttamiseen ja niiden arviointiin. (Hakari 2013, 129–130, 38–40; Isola ym. 2017, 20–21.) Osallisuustyön mukaisesti asiakkaat pääsivät Kimmoke-toiminnassa mukaan kaupunkilaisille suunnattuihin palveluihin, joissa he kohtasivat ihmisiä myös muista yhteiskuntaluokista. Keskeinen tehtävä hankkeen työntekijöillä oli verkostoitua muiden palveluntarjoajien kanssa, ja palveluja kehitettiin ja järjestettiin yhdessä heidän ja asiakkaiden kanssa. Yhteistyöverkostoja olivat esimerkiksi seurakunta, A-klinikkasäätiö, kunnan sosiaali- ja terveystyöpalvelut, Kela ja Turun seudun TST ry.

Osallisuustyön toteutumisessa luottamus on tärkeää. Tutkimusten mukaan ihmiset, jotka luottavat omaan itseensä ja lähiyhteisöön, pystyvät myös käyttämään tehokkaammin hyväkseen julkisia palveluja. Ne ihmiset, jotka eivät luottaneet itseensä ja omaan hyvinvointiinsa vaikuttamiseen, eivät luottaneet myöskään muihin ihmisiin, lähiyhteisönsä, eivätkä julkisiin toimijoihin. Mikäli yhteiskunnan rakenteet heijastavat sellaisia arvoja ja toimintatapoja, joihin toimijat eivät voi sitoutua, he vieraantuvat instituutioiden toiminnasta. (Möttönen 2010, 211–213.) Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton ihmisten kokemaa hyvinvointia kuvaavien tutkimustulosten mukaan hyvinvointia ja ihmisten onnellisuutta selittävinä tekijöinä ovat erityisesti hyvä terveys, sosiaaliset suhteet sekä luottamus omiin kykyihin, toisiin ihmisiin ja yhteiskunnallisiin toimijoihin (Möttönen 2010, 211; ks. myös Siltaniemi ym. 2007, 232).

Onnellisuus ei olekaan kytköksissä vain yhteiskunnan käytössä olevien resurssien määrään vaan useiden eri mekanismien avulla esimerkiksi tulevaisuuden odotuksiin, koettuun eriarvoisuuteen, ajankäytön kiireellisyyteen, sosiaalisiin suhteisiin ja yhteiskunnan legitimizeettiin. Kaikki nämä ovat relationaalisia käsitteitä siinä mielessä, että niiden tason ja laadun arvioinnissa merkityksellistä on oma suhteellinen asema verrattuna vertailuryhmään. Näiden teemojen ja mekanismien välityksellä yhteiskunta ja sosiaalipolitiikka kytkeytyvät onnellisuuteen. (Saari 2010a, 78.) Hagforsin ja Kajanojan mukaan kansalaiset tuntevat kuuluvansa yhteisöön, jolla on yhteisiä tavoitteita, kun voimavarat ja mahdollisuudet ovat jakautuneet tasaisemmin. Sitä enemmän yhteiskunnan hyödyt suurenevät, mitä laajemmalle keskinäinen luottamus jakautuu. (Hagfors ja Kajanoja 2010, 112.) Resurssiajattelun tilalle tulevatkin yhteiskunnalliset arvot ja näitä vastaavien palvelujen muotoileminen.

Utilitaristisesta hyvinvointikäsitteestä irtautuminen tarkoittaa, että ihmisarvoisen elämän osatekijät, kuten terveys, yhteenkuuluvuus tai ilo, ovat arvokkaita itsessään, eikä niitä laiteta arvojärjestykseen niiden tuottaman taloudellisen hyödyn takia (Björklund ja Sarlio-Siintola 2010, 46; ks. myös Nussbaum 2007, 308–309). Ihmisten hyvinvoinnin tarpeisiin vastaamisen perustuminen vain yksilön ja yhteiskunnan taloudelliseen tilanteeseen ja palkkatyöhön lisää myös eriarvoisuutta. Tämän ilmiön vähentäminen mahdollistaisi ihmisten toimintavalmiuksien toteuttamisen laajemmin myös markkinoiden ulkopuolella, ja sosiaaliset mahdollisuudet osallistua yhteisen hyvän tuottamiseen voimistuisivat. Hyvinvointipoliittisissa perusteluissa inhimillisen hyvinvoinnin ja toimintavalmiuksien ajatukselle itseisarvona olisikin vielä paljon tilaa. (Björklund ja Sarlio-Siintola 2010, 68.)

Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra) on kehittämässä osallisuusindikaattoria, jota voitaisiin tulevaisuudessa käyttää väestötutkimuksissa ja esimerkiksi sote-arvioinnissa sekä hankkeiden vaikuttavuusarvioinneissa. Sillä on tarkoitus mitata ihmisten osallisuuden kokemuksen yhteyttä hyvinvointiin. Indikaattoria tarvitaan jatkossa myös sosiaalihuoltolain mukaisten palvelujen vaikuttavuuden mittaamiseen. (Leemann ym. 2018, 11; Kivipelto 2018, 13.) Osallisuusindikaattoria on käytetty toimintalinja 5. hankkeiden asiakaskyselyssä, johon osallistui 847 henkilöä, joista 789 kuului kohderyhmään. Vastaajista hieman yli 80 prosenttia koki hankkeisiin osallistumisen hyödylliseksi. (Leemann ym. 2018, 5.)

Toimintalinja 5. hankkeiden asiakkaiden luottamus yhteiskunnallisiin instituutioihin, virastoihin ja palveluihin oli suhteellisen korkea. Vähiten luotettiin oman kunnan päätöksentekoon. Sen sijaan osallistumismahdollisuudet päätöksentekoon palveluissa koettiin korkeimpina sosiaalista kuntoutusta tai aktivointitoimenpiteitä käsittelevissä palveluissa, jossa vastaajien osuus oli 53 prosenttia. Työllisyyspalveluissa osuus oli vajaa 50 prosenttia ja sosiaalipalveluissa 40 prosenttia. (Leemann ym. 2018, 37–38, 42–43.)

Sosiaalityöllä on tulevaisuuden osallisuustyössä erityinen roolinsa, kuten tutkielmani johdannossa tuli ilmi. Sosiaalityön tutkiminen tästä näkökulmasta onkin tieteenalallemme ajankohtaista. Minua kiinnostaa, kuinka tiettyjä toimintakykyä rajoittavia diagnooseja omaava pitkäaikaistyötön henkilö, jonka toivokin on koottu monta kertaa uudelleen palasista, kykenee etenemään tilanteessaan muiden kuin esimerkiksi työllistämisen- ja terveydenhoitupuolen formaalien palvelujen tuella. Osallisuus on yksi Party-hankkeen kantavista teemoista, ja tähän teemaan sisältyy paljon sellaista ”harmaata aluetta”, jonka vaikutukset asiakkaan tilanteeseen saattavat jäädä epäselviksi.

Eri palvelujen räätälöiminen yksilöllisesti asiakasta ajatellen on nykyään olennainen osa osaamista. Sosiaalihuoltolaki edellyttää kunnan sosiaalityöltä laaja-alaisempaa yhteistyötä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Sosiaalityön ammattilaisten on seurattava ja edistettävä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden hyvinvointia, ajettava huono-osaisten aseman parantamista ja ehkäistävä epäkohtien syntymistä. (Lainio-Peltola 2017, 27; Sosiaalihuoltolaki 2014.) Palvelujen digitalisoitumisen ohessa innovatiivinen palvelumuotoilu olisi tulevaisuudessa tarpeellista eri sosiaalityön sektoreilla. Sosiaalinen kuntoutus ja siihen sisältyvä Kimmoke-ranneke on Turussa tällä hetkellä yksi kunnan vakinaistettu työmuoto sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamisessa ja osallisuuden lisäämisessä.

2.3 Osallisuutta Kimmoke-rannekkeella

Kimmoke-ranneke on Turun kaupungin vapaa-aikatoimialan työttömille suuntaama tuote, jolla pääsee kaupungin liikunta- ja kulttuuripalveluihin. Ranneketta kehitettiin edelleen Party-hankkeessa eri verkostojen kanssa. Party-hankkeessa rannekkeeseen sisältyi myös erilaisia tapahtumia, joista osa on edelleen tuotteen tarjonnassa. Hanke rahoitti tapahtumat, ja vapaa-aikatoimiala oli mukana suunnittelemassa ja toteuttamassa näitä. Näin ollen tapahtumia oli paljon, ja ne olivat monipuolisia. Tarkoituksemme oli osallistaa työttömiä palvelujen käyttöön myös jatkossa hankeasiakkuuden päättymisen jälkeen. Tapahtumissamme oli aina paikalla vapaa-aikatoimialalta joko liikunta- tai kulttuuritoimialan edustaja. Kevään 2017 Kimmoke-tapahtumia oli seuraavanlaisia: Wäinö Aaltosen museon opastus ja konsertti, Impivaaran uimahallin tilojen ja pääkirjaston esittelyt, Turun Työttömien Yhdistyksen (TST) pihatapahtuma ja kehonkoostumus- ja kuntomittaukset, Piha- ja puutarhamessut messukeskuksessa ja retki Kuhankuonolle biologin opastamalla kierroksella.

Minna Lainio-Peltola on laatinut pro gradu –tutkielman (2017) Kimmoke-rannekkeen käyttäjien hyvinvoinnin kokemuksista ennen ja jälkeen rannekkeen käyttöönoton. Erityisenä kiinnostuksen kohteena hänellä on ollut liikunnan harrastamisen muutos. Hän on selvittänyt myös, miten Kimmoke-ranneke mahdollistaa vähävaraisten liikunta- ja kulttuuripalveluihin osallistumista ja minkälaisia muita vaikutuksia käyttäjät ovat tuoneet kokemuksissaan esille. Rannekkeita oli voimassa tutkimushetkellä 11/2015 yhteensä 1 058. (Lainio-Peltola 2017.)

Turun kaupunginvaltuuston Turku-sopimukseen 2009–2012 kuului asukkaiden hyvinvointiohjelmakokonaisuus (Turun kaupunginvaltuusto 2009). Työikäisten hyvinvointityöryhmän yhtenä tavoitteena oli lisätä työttömien liikuntarannekkeeseen mukaan kulttuuripalvelut ja kohdistaa ranneke kaikkein vähävaraisimmille. Turun kaupungin liikuntatoimen

johdolla valmisteltiin yhdessä sosiaalipalveluiden aikuissosiaalityön, terveystalveluiden työelämäkuntoutuksen, kulttuuripalveluiden sekä ennaltaehkäisevää virikkeellistä vapaa-ajan toimintaa kehittäväen Eviva-hankkeen kanssa uusi tuote, jonka kehittämisessä myös kuntalaispalaute otettiin huomioon. Aktivointiranneke otettiin käyttöön vuonna 2013, ja osallistamiskilpailun tuloksena se sai nimekseen Kimmoke-ranneke. (Lainio-Peltola 2017, 29.)

Kimmoke-ranneke voidaan myöntää asiakkaalle, kun tämä esittää ostohetkellä myönteisen päätöksen tai enintään 1 kk vanhan maksuilmoituksen muun muassa Kelan työmarkkinatuesta, peruspäivärahasta, kuntoutustuesta, kotoutumistuesta, työkyvyttömyyseläkkeestä tai voimassa olevan Kelan perustoimeentulotukipäätöksen. Rannekkeen hinta määriteltiin siten, että harkinnanvaraista toimeentulotukea saavat voisivat liikkua sen avulla koko vuoden. Rannekkeen ostajista luodun sähköisen asiakasrekisterin kautta on mahdollista lähettää tekstiviesti tai sähköpostiviesti kohderyhmälle tarjolla olevista erikoistalveluista tai eduista. (Lainio-Peltola 2017, 30–31.)

Tutkimuksessa rannekkeen käyttäjät olivat enimmäkseen keski-ikäisiä 31–50-vuotiaita naisia. Vastaajat olivat erittäin tyytyväisiä rannekkeella tarjottuihin talveluihin: 89 prosenttia heistä koki saavansa apua erittäin tai melko paljon talveluihin osallistumisessa. Vastanneista 81 prosenttia oli lisännyt liikunnan ja 21 prosenttia kulttuurin harrastamistaan. Eniten ranneketta käytettiin uimahalleissa ja kuntosaleilla. Rannekkeen käytön vaikutuksena 57 prosenttia koki terveydentilansa ja 46 prosenttia työ- ja toimintakykynsä parantuneen. Vastaajista 37 prosenttia sai apua yksinäisyyteensä ja 28 prosenttia koki voineensa vähentää terveystalvelujen käyttöä. Muutosten koettiin pitkälti johtuvan rannekkeesta. Tuotteen voidaankin Lainio-Peltolan mukaan todeta olevan merkittävä uudenlainen keino terveyserojen kaventamistavoitteiden toteuttamisessa. Se oli myös tavoittanut kohderyhmänsä eli yksinäiset ja pienituloiset ihmiset. (Lainio-Peltola 2017, 78.)

Haastateltavieni kokemuksissa oli yhtäläisyyksiä havainnointieni kanssa, joita olin työntekijänä tehnyt Kimmoke-tapahtumissa. Tapahtumissa nousi esille haasteita, joita ei asiakastapaamisissa tullut näkyville, eikä asiakas välttämättä aina edes mieltänyt näitä ongelmiksi. Pilotoimme myös urasuunnittelijan mukaan ottamista tapahtumiin, jonka kautta esimerkiksi eräs asiakas työllistyi saman tien. Tämä säästi yhden tai kahden asiakastapaamisen järjestämisen. Asiakkaiden tilanteet olivat sekä moniongelmaisia että muuttuvia. Ryhmätapaamisten myötä kyettiin tekemään eräänlaista seurantaa, jota ajanvarausten määrän rajallisuuden vuoksi ei olisi voitu ainoastaan yksilötapaamisten puitteissa tehdä. Käsittelimme kevään 2017 asiakasraadissa asiakkaiden kehittämisehdotuksia koskien sosiaalista kuntoutusta, kuntouttavaa työtoimintaa ja Kimmoke-toimintaa. He toivoivat

viranomaisten vierailuja ryhmissä ja kentällä, jotta asiakkaat voisivat saada ohjeistusta matalalla kynnyksellä. (Party-hankkeen asiakasraati 4.4. 2017.)

Kiinnitin työntekijänä huomiota Kimmoke-tapahtumia havainnoidessani ainakin seuraaviin asioihin: työntekijän ja asiakkaan roolien hämärtyminen, moninaistuvat työntekijän tuen muodot ja asiakkaiden kehittämisideat. Työntekijöinä annoimme asiakkaille esimerkiksi palvelujärjestelmää koskevaa tietoa, neuvontaa ja kykenimme ajamaan eteenpäin heidän asioitaan. Asiakkaiden kehittämiselle ja vapaamuotoisille yhteiskunnallisille keskusteluille jäi aina aikaa hankkeen tarjotessa kaikille syötävää tapahtumien päätteeksi. Samalla heitä motivoitiin ja osallistettiin seuraaviin tapahtumiin, jaettiin Kimmoke-kalentereita ja kerrottiin kaupungin palveluista. Työntekijät ja asiakkaat liittyivät tapahtumissa myös ikään kuin yhdeksi yleisöksi, ja he olivat tapahtumien sisältöjen suhteen molemmat vastaanottajan roolissa. Tapahtumiin kuului aina asiantuntijan, esimerkiksi biologin, museo-oppaan tai liikuntaohjaajan, pitämä kierros. Tiloihin mentiin yhdessä ja osallistujia opastettiin tarvittaessa kädestä pitäen esimerkiksi liikuntalaitteissa, mikä auttoi tilojen haltuunotossa. Jokainen sai osallistua tai olla osallistumatta ja olla hiljaa. Lopuksi asiakkaiden oli yleensä mahdollisuus jäädä yhdessä paikalle ilman meitä työntekijöitä.

3 NARRATIIVISUUDEN JA OSALLISUUDEN VIITEKEHYS

3.1 Tarinallisen kiertokulun teoria

Vilma Hänninen erottaa tarinallisen kiertokulun teoriassaan sisäisen tarinan, joka viittaa mielen sisäisiin prosesseihin, joita henkilö merkityksellistää kerronnallaan. Draama taas viittaa toimintaan ja elettyyn elämään, jossa ihmiset pyrkivät toteuttamaan sisäisessä tarinassaan luomiaan tarinallisia projekteja. Elävä elämä ei ole tarinoiden edeltäjä vaan jo itsessään tarinallisesti tulkitunut. Teoria kytkee tarinallisuuden ilmenemismuodot ulkopuoliseen todellisuuteen ja elämään. Se pohjautuu sosiaalipsykologiseen ja Vygotskin kielitieteelliseen ajatteluun, jossa psyykettä ja kulttuuria ei nähdä niin kaksijakoisena. Myös kieli vaikuttaa kulttuuriin ja siten ihmisen elämään. Yksilö prosessoituu ja suhteutuu teorian näkökulmasta sosiaalis-materiaaliseen sekä diskursiiviseen todellisuuteen. Itseäni kiehtoi nimenomaan teorian kokonaisvaltaisuuden näkökulma tutkimuksellisenä otteena.

Teorian dynamiikan lähtökohta on situationaalisuus, joka tarkoittaa kokonaisuutta, johon yksilö on milloinkin suhteessa. Tällaisia kokonaisuuteen kuuluvia seikkoja voivat olla esimerkiksi yksilön

asuinpaikka tai terveydentila ja perhesuhteet. Situaatio määrittää sekä ihmisen elämäntilanteen mahdollisuudet että sen rajallisuudet. Se muuttuu jatkuvasti sekä ihmisen toiminnan tuloksena että siitä riippumatta. Situaatio ei muutu ihmisen ajattelun vaan toiminnan kautta, mutta sille voidaan kuitenkin antaa sisäisessä tarinassa erilaisia tulkintoja, jotka vaikuttavat edelleen toimintaan. (Hänninen 2000, 20–21.)

Sosiaalinen tarinavaranto kuvaa kulttuuristen kertomusten joukkoa, joka yksilölle milloinkin tarjoutuu. Sosiaalinen tarinavaranto on ikään kuin varasto, jonne esimerkiksi ihmisen vuorovaikutuksessa tai kirjojen tai median kautta kohtaamat tarinat varastoituvat. Täten tarinavaranto muuntuu jatkuvasti, mutta tarinat myös suodattuvat tullessaan eri ihmisryhmien käytettäviksi. Osa tarinoista unohdetaan ja osa jää ihmisen mieleen muodostuen osaksi *henkilökohtaista tarinavarantoa*. Henkilökohtaisessa tarinavarannossa sijaitsevat myös yksilön omassa henkilöhistoriassa kerääntyneet tarinallisesti tulkitut kokemukset. *Sisäinen tarina* onkin muokkautuva prosessi, jossa yksilö tulkitsee elämänsä tapahtumia sekä situaationsa tarjoamia mahdollisuuksia ja rajoja sosiaalisesta tarinavarannosta omaksumiensa tarinallisten mallien avulla. Sisäisessä tarinassa kohtaavat sekä yleinen ja yksittäinen, symbolinen ja aineellinen, kielellinen ja ei-kielellinen että julkinen ja yksityinen kohtaamisen prosessi, jossa syntyy uusia merkityksiä. Tässä prosessissa useat osatarinat kutoutuvat jatkuvasti toisiinsa. Sisäiset tarinat voivat olla ajallisissa, rinnakkaisissa ja hierarkkisissa suhteissa toisiinsa. (Hänninen 2000, 21–22.)

Draama on jatkuvasti hetkessä tapahtuva toiminnallinen prosessi, jossa yksilö pyrkii toteuttamaan sisäisessä tarinassa muodostamiaan projekteja. Sisäinen tarina ohjaa ihmisen toimintaa elävän elämän draamassa. Draamassa tapahtumia ohjaavat yksilön ohella muutkin ihmiset ja elämän sattumukset. Siinä yhdistyvät toiminta, tämän ehdot ja seuraukset. Toteutuva prosessi on faktinen eli useasta mahdollisuudesta vain yksi toteutuu. Draamassa toiminnalla on seurauksia, jotka taas muuttavat tilanteen toimintaehdoja (situaatiota) ja tämän kautta myös sisäistä tarinaa. (Hänninen 2000, 22.)

Kertomus viittaa yksilön itsestään kertomaan tarinaan, jota kuulijat voivat käyttää omassa tarinavarannossaan ja elämänsä tulkitsemisessaan hyödyksi. Koko tarinallisen kiertokulun prosessi liittyy sosiaalisiin rakenteisiin eli sekä sosiaalis-materiaalisiin (situaatio) että diskursiivisiin (sosiaalinen tarinavaranto). Nämä rakenteet puolestaan kytkeytyvät toisiinsa siten, että sosiaalista tarinavarantoa voivat rajata tarinoiden tuottamisen ja jakelun materiaaliset prosessit ja yhteiskunnan valtarakenteet. Tarinallinen kiertokulku on historiaa tuottava mutta myös siihen kiinnittynyt prosessi, johon yksilön sisäiset tarinat tuottavat omia aineksiaan. (Hänninen 2000, 21–23.)

Kerronnan juonen ja ytimen erottaminen tarinoista on tärkeää. Näiden ympärille rakentuu usein se, miten kertoja pyrkii saavuttamaan ja toteuttamaan arvojaan vastaisuudessa ja miten hänen elämänsä tapahtumat liittyvät toisiinsa. Kerronnalla korostetaan merkityksellisiä kohtia juonessa, jotka ovat samalla ihmiselämän keskeisiä tapahtumia. Kerronta määrittelee myös henkilön sosiaalista tilaa ja hänen asemoitumistaan sosiaalisissa suhteissaan. (Emt. 2000, 107.) Nämä näkökulmat osoittautuivat myös analyysissäni merkityksellisiksi.

Sisäisen tarinan määrittelemästä identiteetissä voidaan erottaa useita tasoja. *Sosiaalinen identiteetti* koostuu minäesityksistä, joita ihminen toteuttaa erilaisissa vuorovaikutustilanteissa. Ihminen voi yhden vuorovaikutusepisodin aikana tuottaa moniakin identiteettejä (Hänninen 2000, 60; ks. myös Suoninen 1998, 56–58). Toimijaminä taas on suuntautunut ulkomaailmaan, ei itseensä. Tämän vuoksi eri minuudet aktualisoituvat eri elämänalueilla, ja ne voivat olla rinnakkaisia ja peräkkäisiä. Hänninen kirjoittaa: ”Metaforisesti voisi sanoa, että tällaiset minät muodostavat ikään kuin yhtyeen, jossa eri minät ovat vaihtelevasti esillä toisten säestäessä taustalla – joskus tosin riitasointuisesti.” *Moraalinen identiteetti* taas on ideaalihenkilöitymä, jota ihminen pyrkii täyttämään. Kyseessä voi olla moraaliperiaate tai toiminnassa olemisen tapa. Moraalinen identiteetti kehittyy ulkoisia normeja sisäistämällä ja näiden muokkaamisella henkilökohtaiseksi, sisäiseksi järjestelmäksi. (Hänninen 2000, 61.)

Reflektoitu identiteetti eli tulkittu minä on tietoinen siitä, kuka minä olen. Se muodostuu ihmisen kertoessa itselleen tarinaansa. Kyseisellä tasolla identiteettiä onkin mahdollista tietoisesti luoda ja tulkita yhä uudelleen. Reflektoitu minätarina välittää tulkitsemalla toimijaminien ja moraalisen identiteetin suhdetta. Tarinallisesta näkökulmasta voidaan tarkastella myös identiteetin tulevaisuusulottuvuutta eli ihmisen käsityksiä siitä, mitä hän voisi tulevaisuudessa olla. Tämä saattaa vaikuttaa voimakkaastikin nykyhetken arvioon. Kaikki esitellyt identiteetit voivat vaikuttaa toisiinsa, mikä tuli ilmi analyysissäni kertojan sisäisen tarinan rakentumisessa. (Hänninen 2000, 61.) Eri identiteettien rajat katosivat, ja ne rakentuivat joskus yhtäaikaistakin muodostaen eheämpää identiteettiä tarinoissa. Näin ollen kirjoitan analyysissäni yhdestä *identiteetistä* enkä erittele niitä edellä olevalla tavalla. Analyysissäni nimenomaan identiteetin sisältö on huomioni kohteena, mutta sen rakentumisen mekanismikin oli kuitenkin tässä yhteydessä tärkeää tuoda esille.

Hänninen on tutkinut työttömien selviytymistä heidän kirjoittamissaan tarinoissa. Psykologisesti ajatellen sisäinen kerronta voidaan nähdä palvelevan kognitiivisia ja emotionaalisia toimintoja. Sisäinen tarina pyrkii tekemään menneitä tapahtumia ihmisille ymmärrettäväksi kerronnan muodossa. Se voi tarjota visioita tulevaisuudesta ja motivoida henkilöä halutun tavoitteen suunnitteluun. Tarinan tarkoitus on rakentaa henkilön elämän merkityksellisyyttä. Tarinan avulla

voidaan tulkita tunteita ja tapahtumia, häpeää ja pelkoa. Sisäisen kerronnan tulee kuitenkin sopia ihmisen ulkoisiin olosuhteisiin ja näistä tehtyihin tulkintoihin. Mikäli elämä muuttuu rajusti, henkilö muokkaa samalla myös omaa sisäistä tarinaansa. Mallit sisäisille tarinoille ovat peräisin sosiokulttuurisesta tarinavarannosta. Nämä mallit voivat toimia henkilölle normatiivisina ja ideologisina. Ne kertovat, miten tietyssä tilanteessa tulisi tuntea ja toimia. Malleja voi käyttää myös luovasti: niiden avulla voidaan avata uusia näkökulmia ja moraalisia näkymiä. (Emt. 50.) Analyysini erityisenä huomion kohteena on haastateltavan sisäisen tarinan ja ympäristön tapahtumien välinen jännite tai synteesi. Käytän analyysissä seuraavaksi esittelemääni Hännisen tarinallisen kiertokulun metodista sovelluskeinoa. Tällä metodilla tarkoitukseni on selvittää selviytymisen tasoja elämäkertanarrativeissa, mikä liittyy toiseen tutkimuskysymykseeni.

Selviytymisen tarinalliset tasot

Hänninen on jakanut tutkimuksessaan työttömien selviytymistarinat neljään vaiheeseen. Ensimmäisessä ja viimeisessä vaiheessa henkilön ulkoinen todellisuus ja sisäinen tarina olivat enemmän sopusoinnussa, kun taas kaksi keskellä olevaa vaihetta aiheuttivat säröjä sisäiseen tarinaan ja vaativat tarinan uudelleen suuntaamista. Ensimmäisessä vaiheessa henkilö oli vielä työelämässä, toinen ja kolmas vaihe käsittivät työttömyyttä, ja neljännessä vaiheessa kertoja muodosti oman työttömän tarinansa. Toisessa vaiheessa henkilö pyrki vielä rakentamaan tarinaansa työssä käyvän ihmisen ihanteen mukaan ja toivoi pääsevänsä työelämäänsä. Ulkoinen todellisuus ei siis vastannut sisäistä tarinaa. Kolmannessa vaiheessa epätoivo huipentui aallon pohjalla käymiseen, mikä johti muutokseen. Se oli kohta, jossa henkilö ymmärsi, ettei hän voi enää kertoa tarinaansa työssäkäyvän ihmisen näkökulmasta. Neljännessä vaiheessa työtön henkilö alkoi muuttaa suhtautumistapaansa työttömyyteen, ja tasapaino sisäisen tarinan ja todellisuuden välillä pääsi kehittymään. (Emt., 111–113.)

Kirjoituksissa kuvattu selviytymisprosessi voi Hännisen mukaan liittyä Fyodor Vasilyukin (1991) analyysiin selviytymisen eri tasoista. Vasilyukin mukaan alin selviytymisaste on "hedonistinen kokemus", jonka tarkoituksena on yksinkertaisesti minimoida elämän kriisiin liittyvät negatiiviset tunteet. Seuraava selviytymisen taso on "realistinen kokemus", jossa pyritään sopeutumaan tilanteeseen etsimällä elämästä kadonneille asioille muita kohteita. Nämä kaksi tasoa vastaavat ensimmäistä selviytymisen vaihetta, ja ne koskevat vielä vanhaa kertomusta. Seuraavalla selviytymisen tasolla Vasilyuk havaitsee arvojärjestelmien muutoksia, joiden pohjalta nykyistä tilannetta arvioidaan. Tässä tapahtuu Hännisen mukaan myös narratiivinen uudelleenohjaus.

Vasiluykin kuvaama korkein selviytymisaste eli "luova kokemus" ei esiintynyt Hännisen tutkimissa kirjoituksissa. Se edellyttää uuden elämän todellisuuden luomista uusien arvojen pohjalta. Luovan selviytymisen tavoitteena ei ole pelkästään henkilökohtaisen onnen saavuttaminen vaan korkeamman arvon toteuttaminen. Luovassa selviytymisessä kadonnut elämä säilyy osana yksilön elämänhistoriaa. Kokemus merkitsee yrittämistä sovittaa yhteen työllisen ja työttömän narratiivien välinen ristiriita sekä sisäisessä kertomuksessa että käytännön elämän tasolla, draamassa. Se voi merkitä myös henkilön toimintaa kohti työttömien elinolojen parantamista. (Emt. 2000, 119–121.)

Työttömänä ollessa kuva ajasta muuttuu. Henkilö ei voi identifioitua menneeseen työssäkäyvään minään, mutta tulevaisuuskin on epävarma. Tämän vuoksi nykyhetki saa erityisen merkityksen. Aikaa on enemmän käytettävissä, ja henkilö voi elää enemmän luonnollisessa rytmissään. Tämä mahdollistaa ihmisten kertomuksissa arvokkaan elämän kokemuksen itsessään, mikä ei perustu aktiivisiin suoritteisiin. Ihmiset voivat kokea uudenlaista vallan tunnetta koskien kehoaan, ajatuksiaan ja tunteitaan. Kun työttömät eivät kykene luomaan tulevaisuuteen realistisia tavoitteita, avautuu haaveille ja unelmille elämässä korostuneempi sija. Tarinoissa heijastui toivo siitä, että kestävämmille arvoille elämänsä rakentaneet työttömät kykenisivät tulevaisuudessa kenties rakentamaan parempaa yhteiskuntaa. (Emt., 116–117.)

Työttömien kertomuksista puuttui viimeinen selviytymisen taso, jossa henkilö kykenisi sisällyttämään elämäntarinaansa sekä työssä olleen henkilön identiteetin menneisyyksineen ja työttömän elämän samaan aikaan. Hännisen mukaan olisi tärkeä saada työttömän asemaa parannettua ja kertomukset lähenemään narratiivissa toisiaan siten, että molemmista löytyisi yhtäläisiä positioita, joista henkilöt voisivat tarkastella elämäänsä. Työttömien tulevaisuuden ennakointi voisi olla helpompaa, jos mallitarinoiden valikoima olisi rikkaampi. Kerrotun tarinan tasolla olisi tärkeää erottaa, oliko tarina emansipatorinen: avasiko se siis uusia mahdollisia ajattelutapoja työttömän tilanteeseen? (Emt., 104, 119–120.)

3.2 Pienet kertomukset

Michael Bamberg ja Alexandra Georgakopolou ovat tutkineet pieniä kertomuksia. He liittävät tämän tutkimuksen laajempaan, ”uuteen kerronnalliseen käänteeseen”. Tässä käänteessä on syntynyt kritiikkiä kognitivistista kerronnan teoriaa sekä elämän ja kokemuksen tekstualisoimista kohtaan. ”Suurten kertomusten” tutkimus analysoi maailmojen ja identiteettien representaatioita, ja pienissä kertomuksissa ollaan kiinnostuneita kertomusten käytöstä vuorovaikutustilanteissa. (Bamberg & Georgakopolou 2008, 378, 382; Salmi Nikander 2009, 8.) Mark Freeman (2006) on kuitenkin

arvostellut pienten ja suurten kertomusten vastakkainasettelua. Suuria kertomuksia on kritisoitu toteamalla, että näiden analyysissa ei päästä niin lähelle ”elettyä elämää” kuin pienissä. Freemanin mielestä pienet ja suuret kertomukset pikemminkin täydentävät toisiaan, sillä suurissa kertomuksissa toteutuva kerronnallinen reflektio on itsessään tärkeä osa elettyä elämää ja kokemusta. (Freeman 2006, 135; ref. Salmi-Nikander 2009, 8.)

Pieniä kertomuksia tutkimalla voidaan havainnoida, miten ihmiset käyttävät kertomuksia arkipäivän tilanteissa luodakseen käsitystä siitä, keitä he ovat. Näitä kertomuksia voidaan kutsua myös vuorovaikutuskertomuksiksi (*narratives-in-interaction*). Kertomukset ovat paikkoja, joissa identiteettejä luodaan ja toteutetaan. Yksilön arkipäiväisen toiminnan ja kerronnan toistuvat muodot rakentavat habituksia. Toistuvuuden vuoksi kertomukset rakentavat identiteettien jatkuvuutta ja yhteisöllistä ymmärtämystä, mutta samaan aikaan ne myös muuntuvat jatkuvasti. (Bamberg & Georgakopolou 2008, 378–379; Salmi-Nikander 2009.) Kertomuksien tilanteisuus ja paikallisuus luovat yhteyden myös Hännisen tarinallisen kiertokulun teorian tilanteille ja osallisuuden viitekehyksen yhteiskunnalliselle tilalle. Käsitteet määrittelevät kertojan elämän olosuhteita, joissa tarinat muodostuvat. Niiden sisältö ja koko voivat vaihdella, kuten arkipäivän tilanteita koskevien pienten kertomustenkin. Lisäksi pienet tarinat suuntaavat osaltaan suuren kertomuksen tulevaisuutta ja menneisyyttä, kuten sisäinen tarinakin (Bamberg & Georgakopolou 2008, 392-393).

Pienten kertomusten tutkiminen on tuonut esille niin sanottujen vähäpätöisten ja marginaalisten kertomusten arvon sekä näihin liittyvät vuorovaikutusprosessit. Pienten kertomusten tutkimus voi kohdistaa huomiomme huomaamattomiin muutoksiin, joista on katsottu laajojen historiallisten prosessien alkavan, kehittyvän ja toteutuvan. Tutkimus voi myös tuoda näkyviksi prosesseja, jotka keskeytyivät ja eivät toteutuneetkaan. (Salmi-Nikander 2009, 11.) Georgakopolou erittelee diskursiivisen ja sosiaalisen roolin, joiden kautta identiteetti voi rakentua. Diskursiivinen rooli viittaa vuorovaikutuksen asemointiin, esimerkiksi kertojan rooliin. Tämä rooli kehittyy laajemman sosiaalisen roolin (esim. ikä tai sukupuoli) sisällä. Yhdessä ne limittyvät edelleen laajempiin yhteiskunnallisiin rakenteisiin. Pienten tarinoiden tutkimuksen vahvuus on siinä, että niiden avulla voidaan tutkia pieniä pätkiä ja nopeastikin muuttuvia konteksteja ilman, että ne hukkuvat laajempiin teksteihin ja suuriin rakenteisiin. (Georgakopolou 2007, 89–90.)

Pienet tarinat tuovat isompien tarinoiden tutkimukseen hyvän lisän: isot tarinat tuovat esille representaatioita, mutta pienillä tarinoilla päästään lähemmäs elettyä elämää, autenttisuutta ja toimintaa. Pienten tarinoiden tutkimisen avulla päästään tarkastelemaan tutkittavan arkea ja myös tietoa, joka saattaa olla piilossa. Pienissä tarinoissa voidaan erottaa eri ajan tasoja: niissä elää menneisyys, mutta ne käsittävät myös pieniä, lähihistorian tapahtumia, joissa myös tuleva aika

kehittyä. Pienet tarinat kertovat hyvin pienten ryhmien välisestä vuorovaikutuksesta. (Georgakopolou 2007, 17, 153–154.) Myös osallisuuden viitekehyksessä ajallisuudella on oma roolinsa (Isola ym. 2017). Osallisuus rakentuu suhteessa menneeseen, nykyhetkeen ja tulevaan.

Suurissa tarinoissa eli esimerkiksi elämäntarinoissa tarkastellaan määrättyä elämän vaiheiden järjestystä, joilla pyritään tavoittamaan henkilölle ominaisia keinoja toteuttaa elämäänsä. Pienten tarinoiden tarkoitus on rikkoa tätä kaanonia ja tuoda esille ”epäjärjestystä” ja reflektiivistä näkökulmaa. Tämä tulikin vahvasti esille elämäkertahaastatteluissani, joita rikkoivat jatkuvasti pienet tarinat. Elämäntarinoista löytyi myös omat teemansa, jotka toistuivat ikään kuin kerroksina ihmisen tarinan edetessä. Pienet tarinat voivat tuoda suurten tarinoiden tutkimukseen kyseistä tutkimusta parantavia elementtejä. Niiden avulla voi reflektoida, mitä suuret tarinat ovat, miten ne toimivat ja miten niitä voisi käyttää empiirisemmin ja tehokkaammin. Kumpikaan suuntaus ei siten sulkisi pois toistaan. Pienet tarinat voivat olla avuksi narratiivisen tutkimuksen haastekohdissa, joissa esimerkiksi kertomuksellisuuden muodon hahmottaminen aineistossa on haastavaa tai kohta ei ole yhdistettävissä heti elämätarinan kaanoniin. (Georgakopolou 2007, 152–154.)

3.3 Osallisuuden viitekehyksen teoria

Nykyinen käsite sosiaalisesta osallisuudesta syntyi 1970- ja 1980-luvun Ranskan yhteiskuntapoliittisessa keskustelussa, joista seurasivat ensimmäiset syrjäytymistä koskevat sosiaalipoliittiset ohjelmat. Ranskan ideat levisivät muihin maihin ja Euroopan komissioon, kunnes sosiaalinen osallisuus tuli politiikan keskiöön Euroopan unionissa 1990-luvun puolivälistä alkaen. Amsterdamin sopimukseen (1997) liitettiin sosiaalisten oikeuksien peruskirja. EU:n Lissabonin strategian (2000–2010) perusteella valmisteltiin sosiaalista osallisuutta koskevat kansalliset toimintasuunnitelmat (2003–2005) ja yhteinen raportti sosiaalisesta osallisuudesta (2003). Eurooppa 2020 strategia sisältää myös sosiaaliseen osallisuuteen liittyviä hankkeita ja tavoitteita. Euroopan köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen torjunnan teemavuotta vietettiin vuonna 2010, jonka takia Suomessa laadittiin kansallinen toimintasuunnitelma, jossa sosiaalisen osallisuuden rooli nousi tärkeäksi. (Leemann, Kuusio, Hämäläinen 2015, 2–3.)

Osallisuutta voi lähestyä monelta eri suunnalta: Osallisuus voi olla liittymistä (*involvement*), suhteissa olemista (*relatedness*), kuulumista (*belonginess*), yhteisyyttä (*togetherness*). Se voi olla myös yhteensopivuutta (*coherence*) ja mukaan ottamista (*inclusion*), osallistumista (*participation*) ja tähän liittyen vaikuttamista (*representation*) ja demokratiaa. Se on myös kaikkien näiden järjestämistä ja johtamista (*governance*). Käsitteen monitahoisuus ja abstraktius aiheuttavat kielellisiä kamppailuja,

mutta juuri tästä syystä osallisuus voi rakentaa siltaa yli erilaisten hallinnonalojen, oppiaineiden ja metodologioiden. (Isola ym. 2017, 3.) Myös Hännisen tarinallinen lähestymistapa pyrkii ylittämään tiukan yksilö- ja ympäristökeskeisen ajattelun tarkastelemalla yksilöä tilanteessaan ja suhteissaan maailmaan, aikaan ja paikkaan. Metodologisesti ajatellen Isolan ym. osallisuuden ja yhteiskunnallisen tilan käsitteet auttoivat hahmottamaan osallisuuden rakentumista tilallisena kokemuksena, mikä oli nähtävissä aineistossani.

Isola ym. (2017) käsittävät osallisuuden kuulumisena kokonaisuuteen, jossa henkilö kykenee käyttämään erilaisia hyvinvoinnin lähteitä ja liittymään elämän merkityksellisyyttä lisääviin vuorovaikutussuhteisiin. Osallisuus on vaikuttamista oman elämän kulkuun ja yhteisiin asioihin. Se on ikään kuin sateenvarjokäsite monelle eri näkökulmalle. Sosiaali- ja terveysministeriössä osallisuudesta puhutaan aktiivisen kansalaisuuden, aktivoinnin ja yhdenvertaisten palvelujen hengessä (STM 2014), oikeusministeriössä ihmisoikeuksina ja demokratian näkökulmasta (OM 2014) ja opetus- ja kulttuuriministeriössä painotetaan merkityksellisyyttä ja mahdollisuuksia (OKM 2016). Osallisuutta on tutkittu makrotasolla lähinnä huono-osaisuutta kuvaavien indikaattorien kautta. Isolan ym. (2017) tarkoitus olisi tuoda teoreettista ymmärrystä osallisuudelle, jolle voisi perustaa myös tämän mittaamista jatkossa. He toivovat kunta- ja maakuntapäätäjien hyödyntävän julkaisuaan. (Mt., 3.)

Kirjoittajat lähestyvät osallisuuden viitekehystä kaikkein heikoimmassa asemassa elävien osalta sosiaalipoliittisten ja sosiaalipsykologisten teorioiden kautta. Aikaisempien tutkimusten lisäksi he ovat käyttäneet Sokrassa vuonna 2016 kerättyjä kymmentä ryhmähaastattelua sekä *Arkipäivän kokemuksia köyhyydestä* -kirjoituskilpailuaineistoa. He kutsuvat viitekehyksen seulaan jäänyttä tietoa *osallisuuden palasiksi*, koska osallisuus on muuntuva, murtuva ja uudelleen rakentuva kokonaisuus, jonka koko voi myös vaihdella. (Isola ym. 2017, 3, 9.)

Ihminen saattaa olla kiinni yhdessä tai useammassa kokonaisuudessa tai suhteessa, jossa erilaiset arvostukset ja arvot muotoutuvat ja jossa hyvinvointia tuotetaan ja jaetaan. Tällaisia kokonaisuuksia tai suhteita voivat olla esimerkiksi työmarkkinat, hyvinvointivaltio ja yhteisiin kiinnostuksiin perustuvat yhteisöt. Toimijuuden esteitä, mahdollisuuksia, vaihtelua ja muutoksia voidaan eritellä näissä suhteissa ja kokonaisuuksissa. (Isola ym. 2017, 9–10.) Ajattelun osallisuuden moniulotteisena asiana, kuten osallisuuden viitekehyksessä. Tässä tulee esille myös Isolan käyttämä osallisuuden palasten idea, jossa osallisuus voi koostua monesta osasta. Analyysissäni huomasin Isolan viitekehykseen ja Hännisen tarinallisen kiertokulun teorian mukaisesti, että osallisuus on liikettä. Analyysissäni pieni, ylläpitävä liike ja ajallisuus nousevat tärkeiksi. Myös ajallisuudella on Isolan ym. viitekehyksessä roolinsa, mihin palaan myöhemmin.

Sosiaalipoliittiset tekijät

Sana *capability* viittaa toimintaan eli kykenemiseen ja tavoittelemiseen, mutta *osallisuus* on myös olemista ja kiinnittymistä niihin voimavaroihin, joita toimintaan tarvitaan. Amartya Sen (1999) ja Martha Nussbaum (2011) korostavat *capability*-viitekehyksessään toimijuutta. Köyhältä puuttuu vapaus tavoitella yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan arvostamia asioita tai muuttaa resurssejaan arvostamukseen toiminnoiksi. Senin ja Nussbaumin ajattelu vapauden, toimintavalmiuksien ja toimijuuden keskinäisestä suhteesta kehystää kirjoittajien ajattelua. (Isola ym. 2017, 9.)

Ihmisillä on olennaisia vapauksia (*essential freedoms*) tavoitella yksilön ja yhteisön arvostamia asioita. Instrumentaaliset vapaudet tarkoittavat taas esimerkiksi sosiaaliturvaa, poliittisia ja taloudellisia vapauksia ja demokratiaa. Ihminen kykenee parantamaan toimintavalmiuksiaan eli vapauttaan tavoitella arvostamia asioita erilaisissa prosesseissa ja vuorovaikutusketjuissa. Toimintavalmiutta lisäävät olennaiset vapaudet rakentuvat vuorovaikutuksessa ympäristön ja instrumentaalisten vapauksien kanssa. (Isola ym. 2017, 9–10; ks. myös Sen 1999 & Sen 2013.) Nussbaum (2011) on listannut ihmiselämän kymmenen keskeistä tekijää, joiden yhteydessä hän käyttää *'be able to'* –rakennetta, ja joka voidaan Isolan ym. mukaan luontevasti kääntää sekä kyvyksi, mahdollisuudeksi että vapaudeksi. Lista kattaa koko elämän itsessään, muun muassa terveyden, tunteet, järjen, aistimisen ja yhteyden muihin ihmisiin ja vaikuttamisen yhteiskuntaan. (Isola ym. 2017, 10.)

Toimintavalmiuksien viitekehyksessä korostetaan vapautta ja toimijuutta tarpeiden sijaan. Vaikka viitekehyksessä korostuvat vapaus ja toimijuus, ei voi unohtaa, että yksi toiminnan motivointiin liittyvä olennainen tekijä on ihmisen välttämättömien tarpeiden tyydyttäminen (Hirvilammi 2015, 29–30). Itsekin tiedostan tämän, mutta olen kiinnostunut nimenomaan osallisuutta luovista tarpeista analyysissäni. Manfred Max-Neef listaa ”inhimillisen kehityksen mallissaan” yhdeksän tarvetta, jotka ovat potentiaaliltaan samalla yksilöllisiä ja yhteisöllisiä. Ne ovat riippuvaisia toisistaan ja ilmenevät olemisen, omistamisen, tekemisen ja vuorovaikutuksen osa-alueilla. Isolan ym. mukaan voisi sanoa, että tarpeet ilmenevät erilaisissa ”aineettomissa, aineellisissa ja niiden välimuotojen mahdollisuuksissa”. Jokaiselle tarpeelle on omat tyydyttäjänsä, mutta ne voivat tyydyttää muitakin tarpeita. Esimerkkinä voisi antaa demokraattisen yhteisön, joka voi tyydyttää osallistumisen mutta myös turvan, tunteiden, luovuuden ja vapauden tarpeita. Erityisesti osallisuus kerää alleen tyydyttäjiä, joiden takana on monia erilaisia tarpeita. (Max-Neef 1991, 30–33, 36; Isola ym. 2017, 10.)

Aaron Thompsonin ja Michael Wildavskyn (1986) kulttuurisen köyhyyden teoriassa tarpeet ja resurssit muotoutuvat kulttuureittain. Ihmiset voivat kyetä hallitsemaan tarpeitaan (*manage*) ja

voimavarojaan. Resurssien hallinta (*command*) viittaa järjestäytyneeseen hallintaan, kuten esimerkiksi edustukselliseen demokratiaan ja oikeusjärjestelmään. Kansalaiset valitsevat vaaleissa edustajia kamppailemaan resurssien hallinnasta kunnassa ja valtiossa. Oikeusjärjestelmämme taas takaa elämämme ennakoitavuuden. Viime aikoina resurssien hallintaa on kehitetty esimerkiksi paikallista keskusteludemokratiaa lisäämällä ja kuten Party-hankkeessakin, asiakasraateja perustamalla. Onkin huomattava, että paikallisesti kunnissa ja erilaisissa pienemmissä yhteisöissä käydään jatkuvaa neuvottelua resursseihin ja käyttäytymiseen liittyvistä säännöistä. (Isola ym. 2017, 12.) Nämä ovat tulkintani mukaan yhteydessä myös Hännisen (2000) teorian sosiaalisiin tarinavarantoihin.

Sosiaalipsykologiset tekijät

Ryanin ja Decin (1985) itseohjautuvuusteoriassa huomioidaan ihmisen kolme psykologista perustarvetta: omaehtoisuus (*autonomy*), kyvykkyyden osoittaminen (*competence*) ja yhteenkuuluvuus (*relatedness*). Näiden tarpeiden tyydyttäminen synnyttää heidän mukaansa sisäisen motivaation. Frank Martela ja Richard Ryan (2015) ovat päivittäneet itseohjautuvuuden teoriaa tuomalla neljänneksi psykologiseksi perustarpeeksi hyvän tekemisen (*benevolence*). (Isola ym. 2017, 15.)

Aaron Antonovskyn (1987) salutogeenisen terveyden edistämisen teoriassa ihmisen koherenssin tunne auttaa häntä ottamaan käyttöönsä muita voimavarojaan. Ihminen ei ole koskaan joko terve tai sairas, vaan nämä ovat liikkeessä ja elävät ihmisessä jatkumoina. Koherenssissa on keskeistä elämän ja elinympäristön ymmärrettävyys, jossa elämä tapahtumineen on järkeistettävissä ja ennakoitavissa. Elämän hallittavuus viittaa omiin asioihin vaikuttamiseen. Elämän ymmärrettävyys ja hallittavuus ovat lähellä kyvykkyyden osoittamista. Yksilön tai yhteisön autonomia edellyttääkin näitä kahta tekijää. Ihminen kuitenkin liikkuu ympäristöstä toiseen, joten kyky toimia vaihtelee. Koherenssin kolmas ulottuvuus on merkityksellisyys, joka on myös näistä tärkein. Merkityksellisyyden kokemus vaikuttaa siihen, mihin ihminen suuntaa voimavarojaan. Henkilö ei voi myöskään ymmärtää ja hallita elämäänsä, mikäli ei koe maailmaansa merkitykselliseksi. (Antonovsky 1987, 15–22; Isola ym. 2017, 15.)

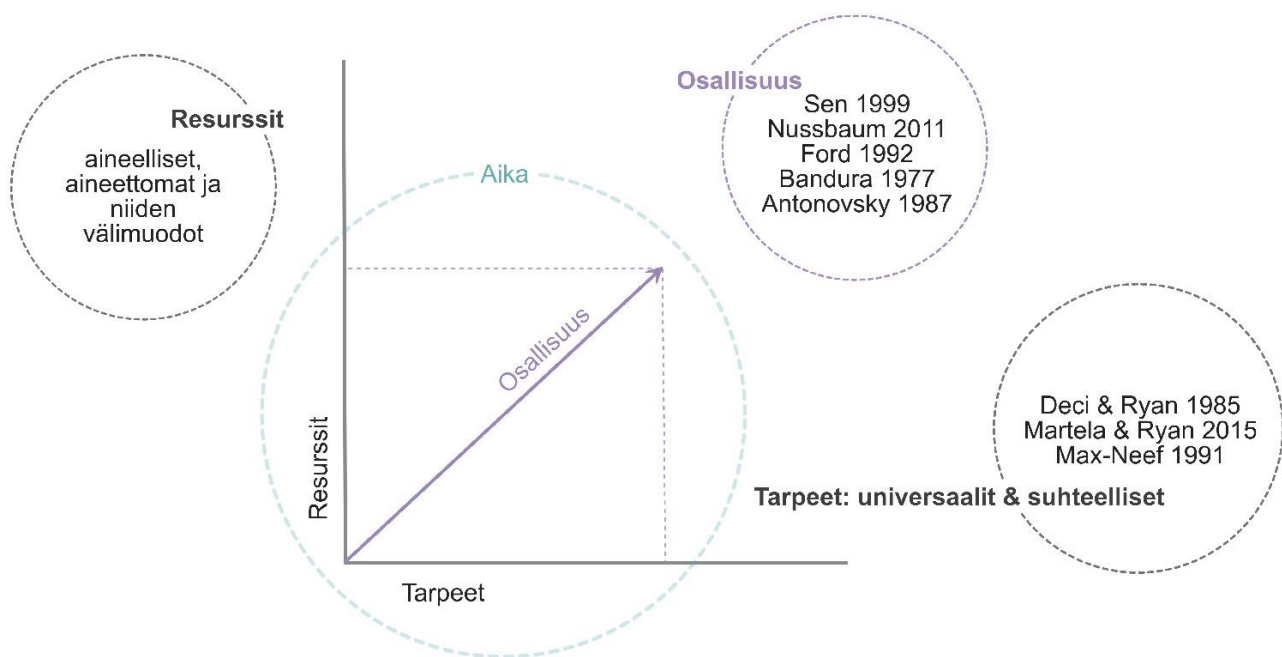
Martin Fordin (1992) mukaan motivaatio kasvaa tavoitteissa, (myönteisissä) tunteissa ja toimijauskomuksissa. Usko selviytymiseen muotoutuu vuorovaikutuksessa ympäristön tarjoamien mahdollisuuksien kanssa. Fordin toimijauskomusten käsite tulee lähelle Albert Banduran (1977) minä-pystyvyyttä (*self-efficacy*). Ihmisen pystyvyyden kokemuksella on merkitystä sen kannalta,

mitä hän tavoittelee ja miten uskoo saavuttavansa tavoitteet. Pystyvyyteen taas vaikuttavat toimintaympäristö, sen tarjoamat mahdollisuudet ja ihmisen toiveisuus. (Isola ym. 2017, 16.)

Osallisuuden avulla voidaan hälventää psyykkisen, sosiaalisen, talouden, kulttuurin ja luonnon rajoja ja ylittää yksilön ominaisuuksiin palautuvat perustelut. Osallisuus tarkoittaa olemista, toimimista, osallistumista ja prosesseja erilaisissa suhteissa, joissa vapaudet ja oikeudet vaihtelevat. (Isola ym. 2017, 16.) Toimijuuden mahdollisuuksiin ja rajoituksiin vaikuttaakin sekä ihmisen kykenevyys resursseihin ja tarpeisiinsa vaikuttamiseen että hänen oma näkemyksensä tämän mahdollistumisesta. (Bandura 1977; Ford 1992: *toimija-uskomukset*; Thompson & Wildavsky 1986: *selviytymisstrategiat*; Isola ym. 2017, 16).

Merkitykset syntyvät vuorovaikutusprosesseissa. Kokemus on merkityssuhde ihmisen, hänen toimintansa ja toimintansa kohteen välillä (Isola ym. 2017, 16; ks. myös Perttula & Latomaa 2008). Merkityksellisyiden kokemukset voidaan määritellä merkityssuhteiksi, joissa ihmiselle tärkeät ajatuskokonaisuudet ja myönteiset tuntemukset yhdistyvät ihmisten välisessä monimuotoisessa toiminnassa, esimerkiksi sanoissa, tanssissa ja musiikissa. Merkityksellisyys ei kuitenkaan synny välittömässä ihmisten keskinäisessä maailmassa, vaan siihen tarvitaan etäisyyttä irrottautumalla tässä olevasta hetkestä. Merkityksellisyiden kokemus rakentuu liikkeessä tässä olevan ja ulkopuolisen maailman välillä. (Isola ym. 2017, 17.) Psykiatriassa puhutaan mentalisaatiosta eli kyvystä pohtia omia ajatuksia ja kokemuksia mutta myös toisten näkökulmia niihin (ks. Larmo 2010). Resilienssin käsite taas on yhteiskuntatieteissä käytetty termi, joka tarkoittaa kykyä ja sitkeyttä kestää toistuvia vastoinkäymisiä (ks. Saari 2015). Nämä molemmat edellyttävät mahdollisuutta irrottautua välittömästä hetkestä eli mentalisaatiossa tunteesta ja resilienssissä vastoinkäymisestä. Hetkestä irtautuminen rakentuu osallisuuden viitekehyksen kuvion aikaympyrässä. (Isola ym. 2017, 18–19.)

Isola ym. mukailevat osallisuuden viitekehyksen mallinsa kuviossa Thompsonin ja Wildavskyn (1986, 168) kulttuurisen köyhyyden teoriaa. Siinä kolmiulotteisen kuvion vaaka-akseli edustaa tarpeita ja pystyakseli resursseja. Kolmas akseli on kulttuuri, joka taas määrittää tarpeita ja resursseja. Näistä ulottuvuuksista muodostuu *tila*, jonka sisään jäävät selviytymisen strategiat. Ymmärrän Isolan ym. mukaan tämän *osallisuuden tilana*, joka havainnollistaa tarjolla olevia yleisesti arvostettuja toimintoja, vapauksia sekä toimijuuden mahdollisuuksia (Sen 1999; Isola ym. 2017, 12). Kutsun tätä tutkimuksessani myös *yhteiskunnalliseksi tilaksi* (Isola, Turunen, Hänninen, Karjalainen & Hiilamo 2015, 41). Isolan ym. kuviossa resurssit ja tarpeet vaihtelevat kolmannen akselin eli osallisuuden mukaan. Aika on neljäs akseli, joka laajentaa koko kuviota eli mahdollisuuksien maailmoita, jopa utopioiden puolelle. (Isola ym. 2017, 19.)

Kuvio 1. Osallisuuden viitekehys (Isola ym. 2017, 19).

Isola ym. soveltavat Thompsonin ja Wildavskyn ajatuksia viitekehyksessä selviytymisen strategioiden osalta silloin, kun he jäljittävät sellaisia satunnaisia hetkiä, jolloin ihmistä voidaan tukea siirtymään strategiasta toiseen. Eri osallisuuden tiloissa henkilö voi elää samanaikaisesti erilaisissa suhteissa, joissa voi myös vaikuttaa useampi voima. (Isola ym. 2017, 13–14.) Vilma Hännisen tarinallisen kiertokulun teoria ja Isolan ja kumppaneiden osallisuuden viitekehysten teoria keskustelevat mielestäni keskenään: molemmissa on kyse prosessista. Sisäinen tarina ja draama muuntuvat, ja myös osallisuuden palaset rakentuvat liikkeessä. Osallisuus tarvitsee pieniä sysäyksiä, jotta henkilö kykenee siirtymään yhä uudelle strategian tasolle ja merkityksellistymään siinä uudelleen. Samalla tavoin sisäinen tarina ottaa uuden käänteen.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Elämäntarinallis-kerronnallinen haastattelu

Oletan, että haastattelemastani asiakasryhmästä voisi saada tarinoina enemmän sellaista informaatiota irti, jota en muuten tavoittaisi. Osa asiakkaista kärsi eriasteisista sosiaalisista peloista, ja tarinallisuus ehkä helpotti kertomista, kun haastateltava pääsi lähemmäs ihmiselle yleisesti luontevaa tapaa ilmaista itseään. Päädyin tämän vuoksi myös avoimempaan haastattelumenetelmään verrattuna strukturoidumpaan muotoon. Pyysin ensimmäisellä haastattelukerralla elämäntarinaa ja toisella kerralla laadin Kimmoke-haastattelun. Päädyin tähän järjestykseen, koska ajattelin haastateltavan ehkä kykenevän paremmin erittelemään merkityksiä ensin laajemmassa kontekstissa, josta voitaisiin edetä yksityiskohtaisempiin ilmiöihin koskien tapahtumia. Pohdin myös, että elämäntarinan jakaminen voisi toimia osalle terapeuttisena tai luottamusta rakentavana kokemuksena, josta voisi olla helpompi jatkaa syvempiin merkityksiin.

Tutkimuskysymykseni ovat: 1. Miten ja millaisia osallisuuden merkityksiä asiakkaat rakentavat elämäntarinoissaan ja Kimmoke-tapahtumien kontekstissa? 2. Rakentuuko elämänkerroissa selviytymistarinoita ja millä tavoin? Ensimmäisen tutkimuskysymykseni tarkoitus on myös vertailla asiakkaiden elämäntarinoissa rakentuvaa osallisuutta suhteessa Kimmoke-tapahtumissa rakentuvaan osallisuuteen.

Elämäkertatutkimuksen yhdenlaiset juuret löytyvät amerikkalaisesta pragmatismista. Psykologi William James (1902) on analysoinut suuntauksen klassikkoteoksessaan ihmisten uskonnollisia kokemuksia. Nämä olivat tärkeitä siksi, että ne olivat kokijalleen totta, vaikka kukaan muu ei voinutkaan vahvistaa niitä todeksi. Elämäkerrat ovat Gordon Allportin (1942) mukaan kaikkein vapain kerronnan muoto. Sosiologi Norman K. Denz (1989) toi ensimmäisten joukossa kerronnallisen ja tulkitsemisen näkökulman elämäkertatutkimukseen. Tutkijat kiinnostuivat enemmänkin siitä, miten kielellisesti tarinaa pikemminkin tuotetaan kuin esitetään. Mielenkiinto siirtyi kertomuksen rakentumiseen. (Estola, Uitto, Syrjälä 2017, 126, 127.)

Elämäkertahaastattelu lukeutuu kertomushaastatteluksi. Kerrotut tapahtumat voidaan esittää siinä fiktiivisinä tai muistettuina ja uneksittuina. Kerrotut tapahtumat johtavat usein tarinamaailmassa jonkinlaiseen häiriöön tai epätasapainoon. Kertomus ei tavallisesti käsittelekään rutiineja ja sitä, miten asiat yleensä sujuvat. Tällöin kertomuksia kerrotaan vasta, kun tapahtuu jotain uskomusten vastaista. (Hyvärinen 2017, 145–146; ks. myös Jerome Bruner 1990, 3.) Väitteiden

todenperäisyydellä on elämäkertatutkimuksessa toissijainen merkitys, koska tarkoitus on ymmärtää kertojan ainutkertaista ja muuntuvaa näkemystä eletystä elämästään (Estola, Uitto, Syrjälä 2017, 128; ks. myös Roulston 2012, 25–26).

Mukailen elämäntarinallis-kerronnallisena haastattelumetodina Fritz Schützen (1977) mallia. Mallilla pyritään ohittamaan tavanomainen kysymys-vastaus –asetelma. Yhdellä kysymyksellä pyydetään ensin koko elämäkertaa, joka ei tosin haastatteluissani toteutunut. Tarinan kerronta noudattaa itsensä tuottavaa skeemaa, jossa on kolme ominaisuutta: yksityiskohtainen rakenne, yhteys merkittäviin kokemuksiin ja sulkeuma. Ensimmäisessä haastattelun vaiheessa haastattelijan on tärkeää ilmaista haastateltavalle olevansa kiinnostunut hänen tarinastaan ja kannustaa häntä olemuksellaan ja ääntein. Tässä vaiheessa tutkija kiinnittää huomiota erityisesti kertojan nykyhetken merkityksenantoon eli kertomukseen ja toisaalta elämänhistorian alkuperäisiin kokemuksiin. Haastattelun toisessa vaiheessa tutkijan on mahdollista esittää kertomusta jatkavia ja tarkentavia kysymyksiä, mutta nämä saavat liittyä ainoastaan aiheisiin, jotka haastateltava on ottanut aiemmin esille. Vasta kolmannessa vaiheessa tutkija voi tarjota haastateltavalle aihepiirejä tai kysymyksiä, jotka perustuvat selvästi tutkimustehtävään. (Hyvärinen & Löyttyniemi 2005, 195–197; Hyvärinen 2017, 154–156.)

Sittemmin kertominen on ymmärretty enemmän vuorovaikutuksellisenä tilanteena (Hyvärinen 2017, 158). Huomasin haastatteluissani, että haastateltavat näyttivät elein ja sanoin kaipaavan hyväksyvää puuttumista ja kannustamista tarinoihinsa. Hyvärisen mukaan ei ole edes syytä olettaa, että ihminen kykenisi luomaan haastattelijalle elämäntarinan kokemuksistaan, vaan usein tarinoista muodostuukin pieniä kertomuksia (Hyvärinen, 2017, 157). Suurten ja pienten tarinoiden välinen jännite näkyi aineistossani siten, että pienillä tarinoilla oli haastateltavien kertomuksissa keskeinen tehtävä sisäisen tarinan muodostumisessa. Hyvärisen (2010) mukaan omaelämäkerran kertominen on aina osa nykyistä elettyä elämää. Kokemus voi olla elettyä elämää ja kerronnassa rakentuvaa konstruktiota, mutta se voi olla myös hetkissä elävä prosessi, joka punoutuu osaksi itse kertomusta kertomahetkellä. (Mt. 124, 133.)

Eettisestä näkökulmasta katsoen elämäkertahaastattelu on aina vahvasti henkilökohtaista, suhteisiin perustuvaa ja arvosidonnaista kohtaamista. Edellytyksenä on kunnioittaa haastateltavan esille tuomia subjektiivisia merkityksiä. Tutkijat menevät keskelle ihmisten kertomuksia, jotka ovat jo alkaneet ennen haastatteluhetkeä ja jatkuvat tämän jälkeen. (Estola, Uitto, Syrjälä 2017, 136.) Olen tyytyväinen siitä, että melkein kaikki haastateltavat ainakin vaikuttivat kokevan elämäkertahaastattelut voimaannuttavina, vaikka yhdelle heistä haastattelu oli myös raskas

toimintakykynsä tason vuoksi. Tämä havainto tukee osaltaan myös myöhemmin esille tulevia tutkimukseni johtopäätöksiä liittyen selviytymiseen.

Asymmetrinen luokittelu tarkoittaa yksisuuntaista, objektisoivaa luokittelua. Luokittelujen kohteet tunnistavat, että heistä puhutaan, mutta heitä ei tunnisteta (Helne 2002, 35; ks. myös Koselleck 1985, 159). Tunnistin tämän omia haastatteluja tehdessäni. Pyrin etäännyttämään haastateltavia erilaisista syrjäytymiseen ja työttömyyteen liittyvistä määreistä ja näkemään heidät omien yksilöllisten elämän polkujensa lävitse. Kysyin välillä mielipiteitä heitä koskevista määritelmistä. Kysyessäni asioita syrjäytymiseen liittyen jätin avoimeksi, koskiko asia välttämättä heitä. Aloitin kysymyksen usein toteamalla: ”Tämä ei välttämättä koske sinua, mutta mitä mieltä olet?”

Näen elämäkertahaastattelun vahvuutena, että se voi tuoda esille yleisempää tietoa eikä vain yksittäisiä yksityiskohtia. Näin eri merkityssuhteiden väliset kytköksetkin tulevat esille. Elämäkertahaastattelussa on myös kysymys sellaisesta suhteesta toiseen ihmiseen, joka on nykyisessä kiireisessä ajassamme harvinaista. (Estola, Uitto, Syrjälä 2017, 138; ks. myös Atkinson 2012.) Tämän huomasin tehdessäni haastatteluja ja toimiessani myös sosiaalityön tehtävissä matalan toimintakyvyn omaavien asiakkaiden kanssa. Ajallisuus tuli tietyllä tavalla työstää uudelleen haastattelutilanteessa: pieniä tarinoita tuli kuunnella herkin korvin ja antaa kertojalle pitkäjänteisesti tilaa ja aikaa kertoa tarinansa. En varannut koskaan haastattelupäivilleni muuta ohjelmaa ja varasin tilan varmuuden vuoksi moneksi tunniksi.

Elämäkertahaastatteluissa ei opi vain kertojan elämästä, vaan siinä on mahdollisuus oppia kokonaisesta elämän kulttuurista ja kertojan sisäisestä elämästä astumalla hänen maailmaansa sisään. Elämäntarinat ohjaavat ihmisiä yhteyteen toistensa kanssa ja valottavat erilaisia elämänpolkuja arvoineen ja tunteineen. Mitä enemmän jaamme elämäntarinoitamme, sitä lähemmäs toisiamme pääsemme. Elämäkertahaastattelussa on tärkeää huomioida, että haastateltava voi itse päättää, miten hän kertoo tarinansa. (Estola, Uitto, Syrjälä 2017, 138.) Mielestäni tämä onnistui haastatteluissani aika hyvin ja koin sen myös erityisen merkityksellisenä analyysiä tehdessäni. Kertomukset puhuivat yksilöllisesti omasta puolestaan. Kertojan saadessa vapaasti vaikuttaa kertomuksen rakenteeseen, niiden laajemmat merkityksetkin soveltuivat jo itsessään tutkimuksen kohteeksi ja muodostivat Hännisen selviytymistarinoiden viitekehyksessä mielenkiintoisen näkökulman aineistoon. Esille saatiin sekä elämän narratiivin kokonaisuus että pieniä kertomuksia.

Elämäkertahaastattelussa on aina kyse haastateltavan ja haastattelijan suhteesta, jossa kertomus tuotetaan yhdessä. Tämäkin luo kertomukseen ainutkertaisuutta, kun se rakentuu haastatteluhetkessä. (Estola, Uitto, Syrjälä 2017, 140.) Haastattelijana koin lähentyväni välillä aiempia asiakasprosessiin

liittyviä roolejani, joissa olin luonut haastateltaviin luottamusta. Koska suurin osa heistä oli minulle tuttuja nimenomaan Kimmoke-toiminnasta, haastatteluhetkessä korostui ehkä näihin yhteisiin tapahtumiin tiivistyneet positiiviset hetket. Tämä pohjavire korostui luonnollisesti etenkin Kimmoke-haastattelussa. Huumorin käyttö loi osaltaan yhteistä vuorovaikutuksellisuutta. Tämän avulla oli myös mahdollista poiketa aiheisiin, jotka tuntuivat hankalilta tai joiden tärkeydestä omassa narratiivissaan haastateltava oli epävarma.

Asiakkaan oma kokemus tulisi olla avun antamisen keskiössä. Työntekijä ei voi ymmärtää kokemusta, mikäli hän ei tiedä, millaista asiakkaan elämä on. Yhtenä ratkaisuna tähän voisi olla elämän narratiivien käyttäminen työntekijöiden koulutuksessa. (Hänninen 2009, 26.) Huomasin omassa tutkimuksessani, että narratiivien tutkiminen on hyvin avaavaa. Sosiaalityöntekijä avaa usein tietojärjestelmästä asiakasta koskevan asiakassuunnitelman tai kertomuksen, joka koskee tiettyä hetkeä. Party-hankkeessa asiakkaita auttaessamme meidän täytyi avata eri järjestelmistä koko palveluhistoria, joka antoi paljon avaimia nykyhetken ymmärtämiseen. Tämä vaati työtä, koska erityisesti huono-osaisten palveluhistoria saattoi kattaa kymmeniä vuosia. Tietojärjestelmän tieto on kuitenkin aina rajattua palvelun sisällön mukaisesti.

Elämän narratiivien tutkiminen toi minulle kokonaisymmärrystä asiakkaan tilanteesta, jos asettaisin haastateltavani myös sosiaalityön asiakkaiden kontekstiin. Historiassa ilmenevien juurisyiden tiedostaminen lisää asiakkaan toiminnan ymmärrystä ja sitä, mikä soveltuisi avuksi tilanteeseen vastaisuudessa. Jo moneen kertaan kokeillut, toimimattomat toimenpiteet tulevat näkyviksi narratiivin ja palveluhistorian läpikäymisessä. Ymmärsin tiettyjen toimintamallien jatkumon haastateltavien elämässä, jotka muodostivat heille kulttuurista mallitarinaa. Mallitarinat määrittivät myös heidän yhteiskunnallista tilaansa ja sitä, miten he pystyivät hyödyntämään resurssejaan (ks. luku 6. Johtopäätökset).

Pyrkimyksenäni oli elämäkerta-aineistolla valottaa asiakasryhmän mahdollista heterogeenisyyttä, joka voisi osaltaan purkaa pitkäaikaistyöttömyyden stigmaa. Toki olin tietoinen, että haastattelujen määrän rajoite ei välttämättä tuo tätä itse käytännön työssä merkille laittamaani huomiota esille. Toisekseen halusin elämäntarinalla tuoda esille osallisuuden merkityksen rakentumista haastateltavalle suhteessa hänen menneeseen elämäänsä.

4.2 Haastattelun ja analyysin vaiheet

Haastateltavani keräsin nimilistoista, jotka laaditaan aina Kimmoke-tapahtumista hankkeen rahoittajaa varten. Tiedostin, että Kimmoke-tapahtumiin saattoi osallistua mahdollisesti paremmin voivia ja aktiivisempia ihmisiä, joten valitsin haastateltavaksi myös vähemmän näissä käyneitä asiakkaita. Käytännön työssä tosin huomasin osallistujien toimintakyvyn tasojen vaihtelevan erittäin paljonkin. Koska kyseessä oli kaksi suhteellisen pitkää haastattelua jokaista haastateltavaa kohden, rajasin osallistujamäärän viiteen henkilöön. Molemmista haastatteluista kertyi yhdeltä haastateltavalta yhteensä noin 30–50 litteroitua sivua. Otin menetelmällisenä tukena käyttöön myös elämänjanan (ks. esim. menetelmät Pesäpuu ry ja Socca), mutta kukaan kertojista ei käyttänyt tätä, vaan he kokivat vapaan kerronnan parhaimmaksi ilmaisutavaksi.

Kertomuksen analyysi ei tarkoita yhden ainoan metodin käyttämistä ja analyysivaiheiden tiettyä järjestystä tutkimusta tehdessä. Tämä johtuu siitä, että usein haastatteluun sisältyy monenlaisia eri tekstityyppejä, kuten kuvauksia, selityksiä, kronikoita ja kertomuksia. Haastatteluaineiston analyysin ensimmäisissä vaiheissa olisikin tärkeää hahmottaa tekstistä, missä kohtaa siinä syntyy kertomuksia, koska tämä kertoo jo sinällään aineistosta jotain. Kertomus voidaan Gérard Genetten (1980) mukaan klassisesti erotella kolmeen eri vaiheeseen, jotka ovat kertova teksti (käsiin saatu litteroitu tekstimassa), kerronnan tilanne ja vuorovaikutus (esimerkiksi haastattelutilanteessa tutkijan merkille laittamat eleet) ja tarina, joka viittaa siihen, miten voimme tekstistä päätellä haastateltavan kokemukset ja ajatukset. (Hyvärinen 2010, 90–91.)

Itse keskityn tutkimuksessani ensimmäiseen ja kolmanteen vaiheeseen, enkä ole niinkään kiinnostunut haastattelutilanteesta syntyvästä vuorovaikutuksista ja tarkastele oman roolini vaikutuksia rakentuvaan keskusteluun. Tämäkin näkökulma on hyvin tärkeä, mutta tutkielman pituuden puitteissa minulla ei ollut mahdollisuuksia tarkastella jokaista kolmea vaihetta. En voi toki myöskään pyyhkiä oman roolini vaikutuksia täysin pois ottamatta tähän kantaa, etenkin kun työskentelin itse hankkeessa.

Kerronnalliset haastattelut eroavat tutkimuksen aihepiirin mukaan (esimerkiksi subjektiiviset merkitykset tai menneisyys), haastattelun tekniikan (vapaa vai tarkkaan määritelty), kysymysten määrän (yksi vai rajoittamaton) ja toivotun vuorovaikutuksen (tiivis vai rajattu) kannalta (Hyvärinen ja Löyttyniemi 2005, 192). Itse keskityn nimenomaan kertojien subjektiivisiin ja kokemuksellisiin merkityksiin. Haastattelutekniikkani oli vapaa, ja kysymysten määrää en ollut rajoittanut, mutta laadin kuitenkin molempia haastatteluja varten rungon, jonka kysymykset kysyin kaikilta haastateltavilta (ks. Liite 1.).

Koska tein myös asiakastyötä hankkeessa, osa haasteltavista oli minulle ennalta tuttuja. Mielestäni tämä osoittautui hyväksi asiaksi. Jotkut haastateltavat kertoivat minulle suoraan, etteivät he olisi voineet kertoa esille tulleita asioita tuntemattomalle tai mahdollisesti osallistua muutoin tutkimukseen lainkaan. Keräsin haastateltavia asiakasajalla ja Kimmoke-tapahtumissa, joissa muutoinkin oli kasvokkainen kontakti. Näin asiakas pääsi kysymään tarvittaessa heti lisää tutkimuksesta ja jättää pohtimaan asiaa tarvittaessa. Laadin osallistujille allekirjoitettavan suostumuksen eli lomakkeen tutkimukseni tarkoituksesta, aineiston käsittelystä ja yleisesti siitä, missä he ovat mukana (ks. Liite 2.). Aineistoa käsitellessä ja analysoidessa toteutin huolellisuutta ja häivytin yksilöiden tunnistetiedot tekstistäni.

Pohdin alustavasti ennen haastatteluja, voivatko osallisuuden kokemukset työttömien tarinoissa kieliä siitä, miten saada työttömän tarina ja identiteetti heille helpommin käsitellyiksi aiheiksi ja kuilua työssä olevan ja työttömän perinteisten stigmojen välillä pienentymään. Kohderyhmäni eli pitkäaikaistyöttömien tarinoissa työssä olevan ihmisen näkökulman voisi ajatella enemmän hälventyneen ja tilalle tulleen vahvemmin työttömän kertomukseen identifioitumista. Henkilöiden työelämästä on jo aikaa, mutta palvelujen kohteena ja työttömänä olemisen muodostavat heille lähihistorian. Mietin, onko hanke voinut asiakkaita osallistamalla luoda sisäistä, emansipatorista tarinaa, jonka asiakas on omaksunut hankkeen luomasta tarinavarannosta tai Kimmokeen kontekstista? Onko aktivointipolitiikan ideaalihenkilöitymä samaistumiskohde, joka todellisuudessa passivoi ja syrjäyttää? Voisiko sosiaalisilla innovaatioilla olla tehtävänsä kyseisen kohderyhmän tukemisessa?

Kerronnan yksi tarkoitus on mielihyvää tuottavan sosiaalisen tilanteen ylläpitäminen eikä vain omien kokemusten esille tuominen (Hänninen 2000, 56). Tiedostin tämän haastatteluissa, ja se oli mielestäni myös yksi avoimempaan haastattelumetodiini sopiva työkalu. Pyrkimykseni osoittaa kiinnostusta pienintäkin yksityiskohtaa kohtaan avasivat ehkä haastateltavaa pääsemään syvemmälle elämäänsä ajatuksellisesti ja loivat luottamusta välillemme. Haastatteluista muodostui tarinoita, joiden kaikkia sivujuonteita ei minun ollut tarkoituskaan avata tässä tutkimuksessa, mutta tällä ”rönsyilyllä” oli mielestäni tutkimuksellinen tavoite tutkimukseni kannalta käyttökelpoisen aineiston saamiseksi kokoon. Tiedostin, että analyysissä voisi tulla esiin yllättäviäkin asioita, joita en vielä haastatteluhetkellä ymmärtänyt.

Ensimmäisellä haastattelukerralla pyrin siihen, että en kysynyt tiheästi lisäkysymyksiä, vaan annoin haastateltavan kertoa elämäntarinansa. Kertomukseen puuttumiseni oli lähinnä kerronnan ohjaamista eteenpäin, mikäli se jumittui hyvin pitkäksi aikaa historiaan tai haastateltava ei hahmottanut, missä kohtaa elämää oltiin menossa. Ajan hahmottamisen vaikeus oli yleistä kaikilla haastateltavilla.

Kertojien odotushorisonttia tarkastellessani esitin lopuksi tarkempia kysymyksiä koskien heidän ajatuksiaan tulevaisuudesta. Odotushorisontti tarkoittaa ajallisen jatkumon pituutta, jonka kukin tulevaisuudessaan näkee (Isola ym. 2015, 44).

Apukysymykseni tarkentuivat aika nopeasti ensimmäisen haastattelun jälkeen, enkä juurikaan muuttanut tai lisännyt enää uusia kysymyksiä. Kykenin tiedustelemaan mielipiteitä kysymysrunkoa koskien myös hankkeen työtiimiltämme. Olimme Party-hankkeen kehittämispäivässä käsitelleet tutkielmaani, ja tiimimme oli kiinnostunut tästä. He kokivat tutkimusaiheeni työhistoriansa ja hankkeen kehittämisen valossa oleelliseksi. Tämä oli tärkeää ja auttoi minua tutkimukseni edistämisessä.

Yksi haaste haastattelutilanteessa oli se, että kykenisin olemaan tarpeeksi ”hereillä” sen suhteen, mitä olisi oleellista kysyä lisää kertojan tuottamasta tarinasta. Etsin tutkimuksessani osallisuuden käsitteelle sisältöä ja rakennusmekanismeja, joten en suoranaisesti tiennyt, mitä olen etsimässä. Analyysivaiheessa käyttämäni Isolan ym. osallisuuden viitekehyksen teoriaa ei oltu vielä haastatteluvaiheessa julkaistu.

Jouduin pohtimaan lisäkysymyksiä tehdessäni paljon sitä, etten johdattelisi haastattelua liikaa, koska narratiivinen tutkimusote voisi siten epäonnistua. Haastattelijan nojatessa liikaa kysymyksiin vastaukseksi saa raportteja ja kronikoita eikä kokemuksellista kertomusta, mikä on kertomushaastattelussa iso haaste (Hyvärinen, 2017, 147). Koska kehittäminen oli osin läsnä myös haastattelutilanteessa, saatoin johdattaa kertojaa johonkin kehittämäämme hankkeen teemaan pyrkien saamaan peilauspintaa kertojan kokemuksista. Välillä tämä saattoi kuitenkin johtaa pelkkiin ”ei” ja ”kyllä” –vastauksiin tai kertojan narratiivin rikkoutumiseen keskeytyksen vuoksi. Omasta kokemuksesta siirryttiin tavallaan tutkijan tai hanketyön käsitteiden jäsentämään maailmaan. Haastattelutilanne on aina välitön vuorovaikutustilanne ja tarinan tulisi rakentua ”vapaasti”. Esitin silti kertojien omiin tarinoihin liittyviä lisäkysymyksiä, koska he tarvitsivat tällaista paikoin tarinansa edistämisen tukemisessa. Kysymysten esittäminen toimi rohkaisuna kertojien tarinan kerronnalle. Tämänkin vuoksi haastattelu saattoi pysähtyä joihinkin kohtiin, joihin kertoja ei muutoin olisi ehkä luonut niin isoja merkityksiä.

Esitin tietyissä kohdin välillä myös tutkimukseni kannalta tärkeitä lisäkysymyksiä, joten elämäntarinallis-kerronnallisen haastattelun vaiheet varioivat hieman keskenään. Mikäli olisin palannut tutkimukseni kannalta oleellisiin tarinan kohtiin tiukasti haastattelumetodia noudattaen vasta haastattelun viimeisessä vaiheessa, haastattelu olisi mielestäni vienyt liikaa aikaa. Asiakas ei olisi ehkä myöskään samalla tavalla enää kyennyt eläytymään tarinaansa. Pääpiirteissään haastattelun

ensimmäisessä ja toisessa vaiheessa esitin kuitenkin kysymyksiä liittyen jo kerrottuun ja kolmannella kerralla enimmäkseen tutkimuskysymyksiin, joten metodin soveltaminen onnistui melko hyvin.

Haastateltavien oli välillä haastavaa tuottaa menneisyydestä eheää tarinaa. Rankkojen kokemusten takia oli vaikea muistaa elämän tapahtumia ja näiden järjestyksiä. Näissä kohdin narratiivi oli heikompi, ja sisäinen tarina sai katkoksia, mihin palaan analyysissäni. Tähän voi vaikuttaa myös työttömän elämän ajallinen konteksti: aika ikään kuin pysähtyy ja muuttuu episodimaisiksi hetkiksi ja odotukseksi, että jotain tapahtuisi. Passiivisuudessa aika pysähtyy tai menettää merkityksensä (ks. esim. Jadoha 1988). Tämän vuoksi myös pieniä tarinoita muodostui helpommin. Elämäkertahaastattelussa tuotettu kertomus ei olekaan aina kronologinen, vaan se voi koostua pienistä episodimaisista kertomuksista, joiden ajallinen järjestys vaihtelee (Estola ym. 2017, 127; Hyvärinen 2013, 32–33).

Nämä ns. mikrokertomukset saattoivat muodostua niin pieniksi, että haastateltava kertoi kesken tarinansa parilla lauseella sekuntien mittaisen hetken, joka tapahtui vuorovaikutustilanteessa työllistämistoimenpiteessä. Näissä kohdin kerrontaan kannustaminen oli oleellista, koska kertoja itse ei välttämättä mieltänyt arjen tarinoidensa merkityksellisyyttä. Joskus täytyykin katsoa pientä yksityiskohtaa ja paikallista tapahtumaa, jotta voi ymmärtää tapahtumien merkityksiä laajemmin (Gerogapolou 2007, 147–148).

Yhden haastateltavan oli erityisen vaikeaa verbalisoida ajatuksiaan. Hän kehotti minua haastattelun edetessä sanoittamaan ja referoimaan itseään, kun oli itse ensin vastannut kysymykseen. Hän kertoi ilmaisevansa minulle, mikäli hän on eri mieltä sanomisistani. Huomasin haastattelussa hänen kertovan heti eriävän mielipiteensä, mutta tätä ei tapahtunut paljoa, joten luulen että kykenin eläytymään aika hyvin hänen tarinaansa, osin työkokemuksenikin kautta.

Yhteistoiminnallisuus haastattelijan kanssa on tärkeä asia kokemusten tutkimuksessa. Pohdin haastatteluhetkellä, miten oma roolini vaikutti toimintaan: vastaan tuleminen, empaattisuus, tilan antaminen ja omien väittämien minimoiminen olivat tärkeitä huomioida. Sosiaalityöntekijän työroolissa taas omien tulkintojen esittäminen on osa työtä. Työntekijän roolistani oli helpompi irrottautua, koska en hoitanut kenenkään haastateltavan asiakasprosessia kokonaisuudessaan. Minulla ei ollut esiymmärrystä haastateltavan elämäntarinasta, mikä onkin kokemusten tutkimuksessa tärkeää.

Avasin haastateltaville hieman työttömyyttä koskevia tutkimuksia osoittamalla ymmärrystä heidän tilanteitaan kohtaan. Korostin heille, että tarkoitukseni oli myös kehittää asioita yhdessä heidän kanssaan. Kannustin heitä sanomaan mitä vain mieleen juolahtaa liittyen hankkeeseen tai

Kimmokkeeseen. Painotin, ettei tarvitse sanoa mitään ”fiksua”, vaan kehotin heitä matalalla kynnyksellä ideoimaan samalla tavoin kuin pyrimme työntekijöinäkin tekemään hankkeessa kehittämistyötämme. Haastateltavat mieltivät kanssani hieman myös hankkeeseen liittyvää asiakasprosessiaan ja jatkosuunnitelmia, mikä oli luontevaa. Tämä avasi samalla asiakasta huolestuttavia teemoja eikä mielestäni häirinnyt tutkimushaastattelun tekemistä.

Tutkijan roolini ei mielestäni etäännyttänyt minua liikaa haastateltavista. Todennäköisesti tämä johtui osin juuri siitä, että sekoitin eri rooleja keskenään haastattelussa, mutta olin roolien paikannuksesta aina kuitenkin tietoinen. Sekoittaminen oli mielestäni haastattelun vapaamuotoisuuden ja haastateltavien matalamman toimintakyvyn tasojen vuoksi tarpeellista. Koska haastateltavat oli otettu jo hankkeen asiakkuudessa vastaan omina itsenään, ei todennäköisesti haastattelussakaan tunnelma eronnut paljoa tästä. Hankkeen tarjoama kahvitarjoilu ja valitsemani tila yliopistolla vaikuttivat todennäköisesti myös vapaampaan vuorovaikutukseen haastattelutilanteessa. Tila oli neutraalimpi kuin hankkeemme tiloissa toteutettu haastattelu olisi ollut, jossa käydään asiakkaan roolissa tapaamisilla. Hankkeen merkityksiä oli helpompi avata paikassa, jossa merkitykset eivät ole syntyneet.

Kannustamiseen liittyy myös toisen näkemisen mahdollisuus. Pohdimme välillä, miten elämäntilanteen voisi nähdä haastateltavaa voimaannuttavana. Huomasinkin, että haastattelu toimi joillekin oman elämän tunnekäsittelynä, kuten narratiivisessa terapiassa on yleistä. Mielestäni tämä näkökulma tuli huomioida antaen sille oma tilansa. Kerrontaan liittyvää sosiaalista vuorovaikutusta onkin mahdollista käyttää tietoisesti sisäisen tarinan muokkaamiseen ja uusien näkökulmien etsimiseen (Hänninen 2000, 57). Yhden haastateltavan kanssa jäin keskustelemaan hänen akuutista kriisitilanteestaan haastattelun jälkeen, koska koin velvollisuudekseni tutkijana ja myös hankkeen työntekijänä käsitellä mahdollisesti haastattelun aikana jo virinneet tunnekokemukset hänen kanssaan rauhassa loppuun.

Toisella haastattelukerralla pyysin haastateltavaa muistelemaan valitsemaansa Kimmoke-tapahtumaa tai tapahtumia ja palaamaan mielessään kyseiseen päivään ensin rauhassa. Isolan ym. osallisuuden viitekehys sopi mielestäni paremmin metodologisesti Kimmoke-toiminnan osallisuuden merkitysten analysoimiseen kuin narratiivinen lähestymistapa. Tarkoitukseni oli pyytää pientä tarinaa yhdestä tapahtumasta, mutta käytännössä haastattelut eivät rakentuneet voimakkaasti tarinallisuudelle, vaan niistä muodostui enemmänkin vuorovaikutuksellista haastattelua. Ajattelin, että pyydän kertojia jakamaan Kimmoke-päivän ajalliseen tapahtumajanaan ja kysyn, millaisia merkityksiä janan eri alueisiin muodostuu. Tämä vaihe käytäisiin läpi ilman, että kysyn mitään haastateltavalta.

Käytännössä tämä ei kuitenkaan onnistunut. Kuten elämäkertahaastatteluista, myös Kimmoke-haastatteluista muodostui siten epäkronologisia.

Aineiston erittely ja analyysi

Koin haasteellisena, että jo teoreettista viitekehystä valitessani ja analyysiä tehdessäni tulin tutkijana tulkinneeksi ja rajanneeksi aineistoa. Lisäksi teksteistä päätelmiä tehdessäni voisin ymmärtää kertojan sanoman toisin kuin hän alun perin tarkoitti. Minulla ei ollut mahdollisuutta enää näyttää haastateltavilleni analyysiä, jolloin olisin voinut saada heiltä mahdollisia korjausehdotuksia tulkinnoilleni. Koin haasteena erityisesti kertojien sisäisen tarinan oikean ymmärryksen, koska tämä on hyvin sisäinen prosessi, josta aina vain osa ilmaantuu kertomuksen muodossa esille (Hänninen 2000).

Vaikka kertojan kokemus onkin tutkimukseni keskiössä, en kuitenkaan voi poissulkea myös omia osin työkokemukseeni ja teoreettisen viitekehyksen soveltamiseen liittyviä tulkintojani. Nämä paljastavat kuitenkin toivottavasti aineistosta myös jotain ”näkymättömämmäksi jäävää”. Lisäksi elän erilaisessa yhteiskunnallisessa asemassa kuin haastateltavani, mikä on myös haaste tutkimuksen tekemisessä. Toisaalta koen, että nimenomaisesti kertomusten avulla kykenin ylittämään tätä raja-aitaa ja lisäämään ymmärrystäni, joka ei voi toki koskaan kenenkään ihmisen kanssa olla täydellistä. Pyrkimyksenäni oli, että kertomuksen kautta voisin päästä käsiksi haastateltavien maailmaan edes osin.

Koska haastateltavia oli määrällisesti vähän, ja kyse oli jokaiselle ihmiselle yksilöllisen elämäntarinan analyysistä, kertojien anonymiteettikysymykset mietityttivät minua paljon. Jätin pois faktuaaliset ja yksityiskohtiin viittaavat tiedot. Haasteena oli kuitenkin se, että itse elämäntarinakin oli luonnollisesti yksilöllinen ja siten paljastava. Ratkaisin tämän niin, että kuvailin kertojan elämää episodeina, joita sekoitin keskenään analyysissani. Pyrin myös viemään analyysin mahdollisimman abstrahoidulle tasolle. Osassa haastatteluja esiintyi pieniä tarinoita, joiden aiheet olivat erittäin sensitiivisiä. Häivyitin ja poistin näitä tietoja suojellakseni kertojien anonymiteettiä. Käytin tekstissäni haastateltavista nimiä kertoja 1, kertoja 2 jne., mikä noudatti haastattelujärjestystä. Lainaamissani haastattelun sitaateissa olen merkinnyt itseni tunnuksella ”H” eli haastattelija ja haastateltavan esimerkiksi tunnuksella ”K1” (kertoja 1). Sulkeisiin olen merkinnyt tarvittaessa kursiivilla tuntemuksia osoittavia eleitä, mikäli koin oleelliseksi tuoda ilmi niitä joissain kohdin.

Pohdin ennen analyysivaihetta, onko hankkeemme asiakkaissa nimenomaan ihmisiä, jotka eivät ole lakanneet toivomasta, koska he ovat vapaaehtoisesti toiminnassa mukana. Tämä voisi vaikuttaa tuloksiin. Tiedostin myös, että pätevien tutkimustuloksien kannalta vaarana on, että myös kritiikin esittäminen hanketta kohtaan voisi olla haastateltaville vaikeaa, koska he tiesivät toimivani hankkeen työntekijänä. Minulle jäi kuitenkin itselleni vaikutelma, että he kykenivät puhumaan minulle melko suoraan. Tähän on voinut vaikuttaa sekin, että asiakkaita oli osallistettu hankkeen kehittämistyöhön jo alusta alkaen ja tuomaan mielipiteensä esille.

Yhdessä haastattelussa erityisesti työllistämisasiat korostuivat. Saattaa olla, että haastateltavat olettivat minun olevan kiinnostunut aiheesta, koska toimin työntekijänä työllistämishankkeessa. Kerronta ei kuitenkaan ainoastaan passiivisesti kuvaa maailmaa, vaan se on myös aktiivista ja strategista toimintaa, jolla on erilaisia seurauksia sosiaalisesti (Hänninen 2000, 56). Mietinkin, että pyrkivätkö jotkut haastateltavat luomaan minulle aktiivisen työnhakijan yhteiskunnallisesti ihanteellista, moraalista identiteettiä (ks. Hänninen 2000, *moraalinen identiteetti*).

Lisäaineistona analyysissäni ajattelin tarvittaessa käyttäväni asiakkaiden täyttämiä Kimmoke-päiväkirjoja, jotka palautetaan hankkeelle kuuden kuukauden kuluttua Kimmoke-toimintaan osallistumisesta. Haastatteluaineistostani tuli kuitenkin niin laaja, ettei tämä ollut mahdollista. Päiväkirjat rakentuivat asiakkaiden tavoitteille, tuntemuksille ja toiminnan vaikutuksille heidän elämässään. Asiakkaat olivat suunnitelleet asiakasraadissa kirjan muodon ja sisällön yhdessä työntekijöiden kanssa. Hankkeen rahoittajille lähetettiin myös Kimmoke-tapahtumien palautteista koosteet.

Litteroituani aineiston etsin jokaisesta haastateltavan yksittäisestä puheenvuorosta sen ydinsanoman ja kirjasin sen ylös. Tämän jälkeen laadin tiivistelmät jokaisesta elämäntarinasta. Tämä auttoi tarinan ajallisen prosessin ja kulttuuristen mallitarinoiden hahmottamisessa. Tämän jälkeen minulla oli löydettävissä tiivistelmästä tiettyjä teemoja, jotka korostuivat tarinassa ja joissa kerronta usein tiheni. Teemoista oli löydettävissä myös ajallinen konteksti ja niiden toistuvuus. Kimmoke-haastattelujen aineistosta tiivistin yhteen haastateltavien kokemat merkitykset.

Jatkoin analyysiä menemällä syvemmälle teemoihin ja avaamalla näitä lisää tukeutumalla teoreettisen ja metodologiseen kirjallisuuteen. Toteutin tarinallisen kiertokulun analyysiä ja etsin haastateltavan sisäisen tarinan ja elämän draaman keskinäisiä jännitteitä ja eheytyksen paikkoja. Tämä oli tärkeää myös Hännisen tarinallisten selviytymisen tasojen hahmottamisessa, joka oli oma näkökulmani teoriassa. Elämäntarinoiden osallisuutta havainnoin soveltaen osallisuuden viitekehyksen teoriaa huomaten, että näissäkin rakentui laaja-alaisempia resursseja ja tarpeita.

Kimmoke-haastattelujen referaateista nostin esille jokaisen haastateltavan kohdalla keskeiset merkitykset, joissa huomasin paljon yhteneväisyyksiä. Analysoin teemoja liittämällä eri haastattelujen merkityksiä yhteen. Osallisuuden viitekehyksen teoria toi tarvitsemaani syvempää ymmärrystä merkitysten rakentumiseen ja niiden taustalla vaikuttaviin yksilöllisiin, elämäntilanteittain ja ympäristöittäin muuntuviin näkökohtiin. Samanlaisten teemojen yhdistämistä isosta tekstimassasta helpottivat avainsanojen kokoaminen ja näiden käyttäminen hakusanoina tiedostossa.

Ymmärsin pitkin analyysiäni, mitkä näkökulmat olivat oleellisia, mitkä taas olivat eriäviä tai yhteneväisiä muiden haastattelujen kanssa. Tärkeää minulle oli tuoda esille elämäkertahaastattelujen autenttisuus ja yksilöllisyys, koska tutkielmani tarkoitus oli tuoda näkyväksi jokainen haastattelu omana aineistonaan. Huomasin, kuinka Kimmoke-haastattelu täydensi elämäntarinaani liittyviä teemoja ja sain niistä arvokasta lisätietoa, mikä ei liittynyt sinänsä Kimmoke-tapahtumiin. Myös elämäntarinoissa sivuttiin samalla tavoin Kimmokeeseen liittyviä teemoja, joten kahden eri teoreettisen näkökulman käyttäminen lisäsi tutkimukseni validiteettia.

5 OSALLISUUS JA SELVIYTYMINEN

5.1 Viisi tarinaa – viisi yksilöä

Kertoja 1 – Osallisuuden pieni liike mielen jähmettyneisyydessä

Ihmisen toiminta voidaan nähdä ”tarinallisena toimintana”. Sisäisessä tarinassa syntyy tulevaisuusvisioita, jotka motivoivat ihmistä tiettyyn suuntaan. Elämä koostuu erilaisista projekteista, joilla on omat käänteensä, alkunsa ja loppunsa. (Hänninen 2000.) Haastateltavani tarinassa motivaatio ja tavoitteellisuus tulevaisuuden suhteen esiintyivät heikkoina, mutta motivaatio oli kuitenkin olemassa. Motivaation alentumiseen vaikuttivat erityisesti ahdistus ja masennus, jotka estivät mahdollisuuksiin tarttumista. Myös elämän osa-alueissa pitkään jatkunut kokonaisvaltaisempi keskeneräisyys vaikutti motivaatioon. Tätä voimisti stigma, jonka kertoja koki ympäröivän yhteiskunnan taholta erityisen voimakkaaksi verrattuna muihin haastateltaviin. Stigma passivoi ja madalsi mielialaa entisestään. Tässä hänet nähtiin laiskana, sairaana ja osaamattomana työttömänä työnhakijana.

Kertoja 1 oli nuorempi kuin muut haastateltavani eli noin kolmekymmentävuotias. Hänen elämänsä koostui projekteista, joihin sisältyi pettymystä, keskeytymistä ja epäluottamuksen syntymistä muita ihmisiä kohtaan. Tällä oli juurensa jo kertojan peruskouluajoissa, joihin sisältyi paljon kiusaamista ja koulupoissaoloja, joihin ei puututtu. Sisäisessä tarinassa muokkaututaan olosuhteisiin, mutta voimia tarinan muuntamiseen ei aina löydy. Olosuhteitaan kertoja on pyrkinyt muuttamaan parempaan, mutta hän ei koe onnistuneensa tässä kunnolla. Mikäli haastateltava oli saanut jonkun elämän projektinsa päätökseen, tästä ei kuitenkaan ollut seurannut hänelle konkreettista hyötyä, esimerkiksi työllistymistä. Rakenteelliset ja oman tilanteen reunaehdot vähensivät yhteiskunnallista tilaa. Kertoja onkin aina vain osittain oman elämänsä tuottaja (Hänninen, 2000, 54). Haastateltavan elämän suuntaaminen ja odotukset rakentuivat jähmettyneemmin kuin muilla kertojilla.

Kertojan tarina alkaa vanhempien erosta. Tämä oli ainoa tarina haastatteluissa, joka alkoi tragedialla. Kaikki muut tarinan aloitukset noudattivat faktuaalisia tietoja syntymäpaikasta ja -ajasta, paitsi yksi tarinoista alkoi Kimmo-tarinalla. Kertoja 1 kokee varhaislapsuutensa hyväksi, vaikka lisääkin tarinan loppupuolella, että lapsuutta sävyttävät vanhemman alkoholismi ja hylkäämisen kokemukset, joista johtuneen pelon hän kertoo leimanneen elämäänsä aikuisikään.

Pitkäkestoinen koulukiusaaminen vaikuttaa haastateltavan sisäisessä kerronnassa nykyhetkeen ja hänen tulkintoihinsa sosiaalisesta tarinavarannosta. Aikuisikää leimaavat ulkopuolisuuden tunteet, epäluuloisuus ja haastavuus tutustua uusiin ihmisiin. Haastateltavan yhteiskunnallinen tila pienenee erityisesti velkaantumisen, psyykkisten oireiden ja työttömyyden myötä. Hoitoon hakeutumisista huolimatta psyykkiset oireet ovat jatkuneet. Hän näkee kuitenkin nyt terapian aloittamisen suurimpana mahdollisuutenaan avata elämässään uusi suunta ja laajentaa yhteiskunnallista tilaansa. Masennuksen stigma on vaikuttanut myös kertojan opiskelupaikan hakemisen hylkäämiseen. Tässä kohtaa syntyy vastapuhetta, jossa kertoja kääntää masennuksen vahvuudekseen ja selviytymiseen ihmisläheisessä työssä oman kokemuksensa pohjalta.

Kertojan odotushorisonttiin hyvin keskeisesti vaikuttava tekijä on nuorena alkanut velkaantuminen, joka näyttäytyy myös osin edeltävien sukupolvien aiheuttamana taakkana. Velkaantuminen painaa mielialaa alas ja ei motivoi työelämään, koska ulosotto vie palkasta osan. Kertoja ei usko koko elämänsä aikana saavuttavansa ns. ”normaalia elämää”, jossa elämä olisi taloudellisesti turvattua ja mukavaa. Hän kuvaa aikuiselämäänsä, joka ei milloinkaan ole ollut tasapainossa siten, että kaikki elämän osa-alueet olisivat olleet hyvin:

K1: No jos mä mietin aikuiselämää, niin aina on joku tai useampi osa-alue, joka on ollu vinks vonks. Koko aikuiselämäni...viimiset seittemän tai viistoista vuotta esimerkiksi, ni ei oo ollu semmosta ajanjaksoa ollenkaan, millon mulla ei esimerkiksi ois ollu joko masennusta tai

ahdistusta tai sosiaalisten tilanteiden pelkoa, jos ei oo kaikkii kerralla, niin sit on ainaki jostain jotain ja se on se ahdistus.

Toisen asteen koulutuksen keskeytymisen ja epäonnistuneen toisen hakuprosessin jälkeen alkaa ensimmäinen kriisivaihe, johon kuuluu voimakasta velkaantumista ja päihteiden käyttöä. Näitä tapahtumia seuraa käänne, ja sisäinen tarina muokkaantuu kertojan tukeutuessa hänelle tarjottuun yhteiskunnalliseen resurssiin. Haastateltava kuvaa päässeensä vaiheen yli saamalla apua mielenterveys- ja sosiaalipalveluista. Elämän käänneessä haastateltava kuvaa muuttoa pois lapsuuden paikkakunnalta ja tähän liittyvää uutta alkua, jossa odotushorisontti kuvastuu pidempänä. Kertojan mukaan muutto ei olisi ollut mahdollinen ilman luottotyöntekijän tukea, joka rakentuu tarinan yhtenä avainhenkilönä. Sisäisessä tarinassa luotetaan tulevaisuuteen uudella paikkakunnalla, ja maailma on täynnä mahdollisuuksia. Elämäntarinassa on kaksi keskeistä muutoskohtaa, joihin liittyy molempiin elämän kriisiytyminen.

Haastateltavan sisäisessä tarinassa kertomukseen kulkuun vaikuttava tekijä on myös tunne. Hänninenkin mainitsee tunteet sisäiseen tarinaan kuuluvina, jotka vaikuttavat moraalisiin valintoihin ja ideologisiin arvoihin (Hänninen 2000, 68–70). Haastateltava kuvaa tarinan alusta alkaen herkkyyttään, joka on vaikuttanut kiusaamiseksi joutumiseen ja haluun vetäytyä. Herkkyys esiintyy aikuisen henkilön ja nykyhetken kertomuksessa suhteessa palvelujärjestelmään. Haastateltava toivoisi piirteensä otettavan paremmin huomioon työttömille suunnatuissa palveluissa ja ympäröivän median ja yhteiskunnan asenteissa työttömiä kohtaan. Maailma näyttäytyy haastateltavalle kovana, jossa kaikkien täytyisi suoriutua saman muotin mukaisesti.

Haastateltava kertoo yrittäneensä arvostaa itsessään pehmeitä arvoja ja ominaisuuksiaan, mutta hän kokee yhteiskunnan asenteet liian voimakkaiksi. Laiskuuden ja toisten verovarjoilla elämisen stigmat aiheuttavat häpeää, vaikka yrittäisi arvostaa itseään. Tähän stigman voimakkuuteen vaikuttavat sisäisessä tarinassa elävät muistot kiusaamisesta, rikkonaisista perhesuhteista ja oppimisvaikeuksista, jotka edelleen vaikuttavat kertojan itsetuntoon. Lopulta median ja yhteiskunnan asenteet kaatavat yritykset ajatella itseään arvokkaana ja kyvykkäänä ihmisenä. Hännisen mukaan sisäinen tarina ankkuroituukin aina tilanteeseen ja yhteiskunnallisiin reunaehdoihin. Yksilöllä on aina rooli, joka asemoi hänet suhteessa kokonaisuuteen ja yhteisöön. (Hänninen 2000, 60.)

Aineistoni tuo esille sen, kuinka tilanteet eivät rajallisten mahdollisuuksien myötä pääse muuttumaan. Haastateltavan identiteetti ei saa niin sanotusti uutta rakennusainetta, jonka kautta sisäistä tarinaa voisi muokata. Osallisuuden viitekehyksen mukaisesti tarvittavia resursseja ei ole, jotta kyettäisiin siirtymään strategiasta toiseen. Draama eli eletty elämä ei ole tuonut eteen tarpeeksi

mahdollisuuksia uusille tarinavarannoille. Hänninen kirjoittaa siitä, että tarinan tapahtumasarjoja voidaan kategorisoida. Samalla kertoja tulee jäsentäneeksi itsensä tarinaan kuuluvaan rooliin. Sosiaalisten mallitarinoiden käyttäminen onkin tärkeää maailmankuvan ja tämän järjestämisen kannalta mutta myös vahingollista, kun mallitarinat jäykistävät kertojan identiteettiä liian tiukasti. (Hänninen 2000, 63.)

Toinen keskeinen muutoskohta haastateltavalla on Party-hankkeeseen osallistuminen. Kertoja tuli ajallisesti toisessa elämän kriisikohdassa asiakkaaksi. Haastateltava kuvaa muutoksensa mahdollistuneen, koska sai hankkeessa matalalla kynnyksellä ja tiheästi tukikäyntejä. Näissä syntyi aito kohtaaminen, ja hänet ohjattiin tämän jälkeen oikeaan jatkopalveluun. Kertoja kokee, että toisaalta Partyn aikana elämä ei ole edennyt mihinkään. Tässä kohtaa hän vertaa sisäistä tarinaansa kulttuurisiin työssä olevan ihmisen mallitarinoihin ja yhteiskunnassa tuottavaan yksilöön. Toisaalta hän lisää kokevansa jo isoksi edistykseksi sen, että on aloittanut kuntouttavan työtoiminnan, jos vertaa tilannetta lähtöasetelmaansa.

Party-hankkeen myötä kertoja kokee muunlaisten muutosten korostuneen: aktiivisuuden, sosiaalisuden, kiinnostuksen ja kokemisen halun eri asioihin, jotka hän kokee itselleen hyvin tärkeiksi muutoksiksi. Toisaalta viimeisten kuukausien aikana on ollut passiivisempi vaihe, jossa ahdistus ja masennus nousevat esille oireineen, mikä kuvaa asiakasryhmän jatkuvaa muutostilaa ja tilanteiden heittelemistä eri elämän osa-alueiden vaikuttaessa toisiinsa. Tutkimusten mukaan samalla tavoin yksi parantuva osa-alue voi kuitenkin vaikuttaa myös toisiin (ks. esim. Hagfors ja Kajanoja 2010, *hyvän kehä*). Kimmoke-toiminnalla onkin ollut haastateltavalle kokonaisvaltaisempi merkitys hankkeen keskustelutuen lisäksi.

Kimmoke-tapahtumat ovat lieventäneet ahdistusta episodimaisesti välillä poistaen, jolloin haastateltava on voinut ajatella itsestään hetkeksi toisin. Kertoja koki sisällön saamisen elämään estävän voimakkaampaa passivoitumista, josta olisi jälleen hankalampi nousta. Pieni jatkuva osallisuuden liike on tärkeää. Kertoja kuvaa, että Partyn tapahtumissa on saanut olla oma, herkkä itsensä. Tapahtumiin osallistuminen uusien ihmisten vuoksi jännittää aina, mutta ilmapiiri voittaa tämän. Tässä kohtaa haastateltavan aiemmin kuvailema palveluiden kohteena ja aktiivisen suorittajan identiteetissä oleva asiakkuus murenee, ja haastateltava kykenee elämään sisäistä tarinaansa eheästi, ilman ulkoisen todellisuuden ja sisäisen tarinan ristiriitaisuutta.

Asiakaskohtaamiset toimistolla ja tapahtumissa nousevat tärkeiksi. Kertoja kokee, että hänestä ollaan kiinnostuneita. Ajan varaamisen tarvetta ei kyseenalaisteta, ja sen voi saada matalalla kynnyksellä suhteellisen nopeasti. Tapaamisilla on helppo olla, ja ilmapiiri ei ole niin virallinen kuin työvoima-

ja sosiaalipalveluissa. Kertoja kokee sosiaalipalveluihin yhteyden ottamisen vaikeuden yhtenä syynä työntekijöiden vaihtuvuuden. Hänellä on myös kokemuksia palveluista yleensä, jossa työntekijän empaattinen ja lämmin persoonallisuus on jättänyt pitkäksi aikaa hyvän mielen. Hänen mielestään tämä on yksi avaintekijä tuen toteutumisessa. Hankkeen aikana haastateltavalle on annettu mahdollisuus epäonnistua tai olla jaksamatta osallistua Partyn palveluihin ilman sanktiota. Kuntouttavaa työtoimintaa on voitu tunti- ja päivämäärältään muokata jaksamisen mukaan. Tätä asennetta hän toivoisi lisää työvoimapalveluihin. Hän kokee, että karenssin ja rangaistuksen uhka ei motivoi edes osallistumaan tai pohtimaan vaihtoehtoja työllistymiseen.

Haastateltava aloitti hankkeen aikana poliittisen toiminnan, koska hän ei halunnut ”vaan maata kotona ja valittaa”. Toimintaan lähteminen on tuonut elämään yhteisöllisyyttä, vaikka hän ei koekaan uskaltavansa vielä osallistua toimintaan niissä määrin, että vaikuttaisi asioihin. Hän on saanut tukea ja luottamusta jatkaa tehtävissä muilta politiikassa mukana olevilta. Hän on osallistunut myös hankkeen kaikkiin asiakasraateihin ja kokee näissä mielipiteen ilmaisun helpompana kuin poliittisessa toiminnassa. Kertojaa on kannustettu puolueestaan ehdolle, mutta hän pelkää taustansa (velkaisuus ja matala koulutus) tulevan esille. Kertoja ei koe sopivansa poliittisen kentän kulttuurisiin kertomuksiin, vaikka hänet on juuri siksi valittu toimintaan mukaan ja työttömien asioita ajamaan. Hän on pyrkinyt vaikuttamaan poliittisesti myös Kimmo-kannekeeseen oikeutukseen asiakasryhmälle. Poliittisessa toiminnassa työttömyys ei siten olekaan stigma vaan kiinnostuksen kohde. Hän muodosti siten elämäntilanteestaan muille kokemuksellisen tarinan lähteen.

Kertojan mukaan työttömiä tulisi kuunnella enemmän, ei vain poliitikkoja, jotka ovat usein vieraantuneet työttömän elämästä. Hän kokee hyvänä poliitikkojen jalkautumisen lähiöihin ja keskustelemisen tavallisten ihmisten kanssa heitä oikeasti kuunnellen. Haastateltavan mukaan työttömien joukossa on paljon yritteliäitä ihmisiä, joilla on toiveita ja unelmia. Pieni osa ei halua oikeasti tehdä mitään, mutta kertojan mielestä sekin on heidän valintansa, josta ei pitäisi rangaista.

Eniten sosiaalisen tarinavarannon työttömyyden stigmoihin vaikuttavat haastateltavan tarinassa hallituksen toimet, media, lähipiiri ja palvelujärjestelmä. Haastateltava kaipaasi työntekijää, joka ottaisi haltuunsa sairauskuvan ja elämäntilanteen kokonaisvaltaisesti ja kuuntelemalla. Kertoja pelkää, että jos työntekijä pitää häntä esimerkiksi laiskana, tämä tieto leviää muihin palveluihin, ja koko järjestelmä pitää häntä laiskana ja luulosairaana. Työttömyyden vähentämiseen osoitetut yhteiskunnan rahat tulisi laittaa palkkatukitoiden rahoittamiseen eikä kolmen kuukauden välein tehtäviin työvoimaviranomaisen haastatteluihin. Kertoja kokee tulevaisuudessa tarvittavaksi palveluksi Party-hankkeen kaltaisen mallin, mutta palvelun täytyisi olla ennaltaehkäisevänä olemassa

jo vähemmän aikaa työttömänä olleille. Kertoja mainitsee hyvänä myös kuntouttavan työtoiminnan silloin, kun se kohdistuu sopivan toimintakyvyn omaavaan asiakkaaseen.

Kertojan haastattelussa oli huomattavissa identifioitumista palvelujärjestelmän kohteena olevaan aktiiviseen ihanneasiakkaaseen ja tämän identiteetin täyttämättömyyteen. Tarinassa ei syntynyt työssä olevan ja työttömän minän hyväksymiseen tähtäävää kertomusta. Tämän oletan johtuvan siitä, minkä haastateltavakin totesi: hän koki olleensa työtön koko elämänsä. Hänellä oli siis jo lähtökohtaisesti erilaiset voimavarat kuin Hännisen (2000) tutkimuskohteilla. Tämän vuoksi usko tilanteen parantumiseen ja palaamiseen entisenlaiseksi on vähäinen, koska kokemusta ”entisenlaisesta” ei ole. Sen sijaan mielestäni haastateltava kykeni irtautumaan stigmoista tavoilla, jotka näen *osallisuuden palasina* (ks. Isola 2017, 24). Kimmoke-tapahtumat irtaannuttivat hänet hetkeksi palvelujärjestelmän ja median puristuksenomaisesta muotista, jossa haastateltava koki ahdistusta.

Kertoja koki työllistämistoimenpiteet henkisesti raskaiksi, koska osassa paikoista työn johto ja tehtävien järjestäminen eivät toimineet. Tekemistä ei ollut tarpeeksi, mikä passivoi entisestään. Silloin kun töitä oli ja kertoja tiesi täsmälleen mitä täytyi tehdä, hän tunsi ylpeyttä työstään. Kehut esimieheltä, sisällön saaminen elämään ja merkityksellisyyden kokemukset vaikuttivat positiivisesti minäkuvaan. Kertojalla esiintyi sairastelujaksoja työllistämisyksikönsä aikana, mikä aiheutti häpeää, jolloin kertoja ei sopinut hyvän ja tuottavan työntekijän kuvaan. Häpeä oli niin voimakas, että hän kävi lopulta sairaana töissä.

Kertoja kokee työllistämistoimenpiteiden ja kurssien jälkeisten työttömyysjaksojen jatkumisen lannistavana. Myöskään aikuisiän uusi ammattitutkinto ei johtanut työllistymiseen, vaikka kertoja oli opinnoissaan luokkansa paras. Näin siitä huolimatta, vaikka taustalla vaikuttivat perus- ja ammattikoulun oppimisvaikeus- ja koulupoissaolojen muistojen mallitarinat. Kertoja kuvaa, kuinka pitkittynyt työttömyys aiheuttaa tyhjyyttä elämään: ei ole harrastuksia eikä työkavereita. Päivissä on toistuvia kaavoja, ja sosiaalisen median kanavissa työttömiä haukutaan. Kertoja kokee, että hän tavoittelee ihan tavallista elämää, mutta odotushorisontti kuvastuu lyhyenä.

Kertoja 2 – Ideaalisen työnhakijan tarina

Kertoja 2 rakentuu kertomuksessaan jo lapsuudessa sosiaalisena ja yritteliäänä ihmisenä. Sosiaalisten suhteiden olemassaolo ja tärkeys rakentuvat jo ensimmäisissä lauseissa. Peruskoulusta valmistutaan, kotoa muutetaan pois ja ammattiin valmistutaan ilman ongelmien kuvausta. Joskin haastateltava

kuvaa ongelmia muutoinkin hyvin vähän tai sävyttää näitä huumorilla. Kertoja ammentaa malleja lapsuuden sosiaalisesta tarinavarannosta, jossa tuntemuksia ei suuremmin kotona jaettu ja negatiivisiin asioihin ei jääty kiinni.

K2: En mä tiä kyl mä oon vissiiin aina ollu semmonen, et sitä mennään sitte eikä meinata ja se johtuu sitä, että meillä oli jo kotona se.

K2: Joo ei meillä paljoo keretty murehtia asioita.

H: Puhuitteko te yleensä semmosista tuntemuksista?

K2: Ei. Katokku siinä vaiheessa, ku oltiin siinä iässä, että aina mentiin ulos...koulun jälkeen vaihdettiin vaatteet ja tehtiin läksyt ja jos ei ollu kello neljää, niin isä ei ollu tullu vielä kotia, mutta neljän jälkeen tultiin sisälle, koska silloin syötiin ja sitte painutiin pihalle.

Kertoja kokee lapsuuden hyväksi, vaikka rahaa ei paljoa ollutkaan. Vapaa-aika vietettiin pihalla leikkien kavereiden kanssa, ja sukuvierailut rakentuvat merkityksellisinä. Suhteessa koko elettyyn elämäänsä hän ei osaa kuvailla huonompaa ajallista jaksoa. Hän ilmaisee sukunsa lukeneisuutta ja heidän lasten koulutustasoja, mikä tuo esille arvostusta koulutusta ja työtä kohtaan. Merkityksellisin asia kertojan elämässä on ollut ammatillisesta koulutuksesta valmistuminen. Lisäksi kertojan äiti ei olisi elättänyt häntä vaan ”heittänyt pellolle”, joten koulutus ja työ oli pakko hankkia.

Itsenäinen elämä alkaa kertojalla pitkällä työsuhteella kotoa poismuuton jälkeen. Jo haastattelun aluksi haastateltava ottaa kuitenkin esille pätkittäiset työsuhteensa ja kertoo, että on ”edelleenkin kesätöissä kahdenkymmenenviiden vuoden jälkeen”. Narratiivissa on valtavasti katkoksia, jotka ovat aina työttömyysjaksoja. Työttömyysjaksoissa tarina pysähtyy, ja se katoaa kokonaan. Tällä haastateltavalla ilmiö oli erityisen voimakkaasti näkyvissä. Työttömyysjaksot lähinnä työllisyystoimenpiteiden välillä vaihtelivat muutamasta kuukaudesta pariin vuoteen. Työnhaku osoittautui ennen nykyisiä sähköisiä palveluja haastavammaksi. Kertoja tarttuu pitkin tarinaa kaikkiin mahdollisiin saamiinsa mahdollisuuksiin, jotka koskevat työllistymistä. Näistä hän luo merkityksiä ja rakentaa eheyttä sisäiseen tarinaansa.

Kertojan sisäisen tarinan identiteetti ei ole työntekijän mutta aktiivisen työnhakijan, jota pidetään yhteiskunnassa tavoiteltavana työttömälle. Tulevaisuudessa tärkeimpinä asioina kertoja näkeekin työn saannin. Hän identifioituu voimakkaasti palvelujärjestelmän ihanneasiakkaan mallitarinaan, koska kykeni samaistuvansa tähän. Siten hän ei ehkä kokenut ympäröiviä stigmojakaan niin lannistavana. Hänellä oli myös lähempänä muistissaan työelämään osallistuminen. Hän oli iältään keski-ikäinen ja ei ollut vielä kokenut nuoruudessaan matalan koulutuksen aiheuttamaa työttömyyttä vaan mahdollisuuksia oli vielä.

Tarina muuttuu, kun kertojan terveys alkaa reistailla ja hän joutuu jättämään vakituisen työnsä. Tämän jälkeen kertomuksessa kuvastuvat pätkittäiset työsuhteet, jotka koostuvat lähinnä työllistämistoimenpiteistä. Haastateltava kuitenkin löytää lopulta merkitykset työllistämistoimenpiteistäkin, vaikka osoittaa niitä kohtaan myös kritiikkiä.

K2: -- vaikka toinen työkokeilupaiikkaki käy mulle.

K2: Mä odotan ku kuuta nousevaa, et se (*Partyn työntekijä*) soittaa joku päivä tai tulee viestiä, että noni sulle ois tämmönen haastattelu, että meneppä paikalle.

Melkein jokainen työllistämistoimenpidekuvaus alkaa sanoilla ”ai että siellä oli mukavaa”. Kertomus on täynnä pieniä kertomuksia, joissa kerronta tiheenee erityisesti työllistämistoimenpidekuvauksissa ja lapsuuden tarinoissa, mikä kuvaa kertojan merkityksellisyyden kokemuksia näitä teemoja koskien. Haastateltava kuvaa lukuisia työllistämiskursseja ja pätevyyyksiä, joita hän on vuosikymmenien aikana hankkinut. Usein menneen kertomukset myös keskeytyvät kerronnassa ja kertoja kääntää kertomuksen nykyhetkeen ja kertoo tarkemmin aktiivisesta työnhaustaan ja tilannekuvauksista nykyisessä työllistämispaiikassaan.

Haastateltavan kertomus rakentuukin erityisesti arjen pienille kertomuksille, joiden situaatioiden ympärille merkitykset rakentuvat. Kertoja viljelee paljon tilannehumoria, jotka usein liittyivät erilaisiin sosiaalisiin tilanteisiin työllistämispaiikassa. Hän rakentaa identiteettiään säästeliäännä, toisia ihmisiä auttavana ja nokkelana henkilönä, joka löytää selviytymiskeinoja ja merkityksiä taloudellisesta niukuudesta pitkäaikaistyöttömän elämässä. Kurssien suorittamisessa hän auttaa toisia työttömiä ja selviytyy itse niistä hyvin. Lapsuuden perheessä kertoja kuvaa itseään myös luotettuna auttajana. Paras puoli työllistämistoimenpiteissä ovat aina sosiaaliset kontaktit ja uusien ystävien saaminen:

K2: Tai mun täytyy sanoo, ettei missään paikassa, missä oon ollu töissä, nii ei oo ollu semmosta porukkaa, ettei ois viihtyny.

Kuten kertoja 3:lle, myös tälle kertojalle muiden osallistaminen oli tärkeä osa sisäistä tarinaa. Kertojan työllistämispaiikassa työttömät etsivät yhdessä töitä. Hän informoi työttömiä heitä koskevista tapahtumista ja ilmoitti heitä niihin mukaan. Tapahtumia järjestettiin usein esimerkiksi Partyn, kuntoutuksen työtoiminnan paikkojen, seurakunnan ja maahanmuuttaja-asiakkaiden kesken, jolloin erilaiset ryhmät pääsivät kohtaamaan (ks. Yksi Turku –kampanja, 2016). Kertoja kuvailee, kuinka keskusteli luontoretkeillä maahanmuuttajien kanssa ja kertoi heille Suomen luonnosta:

K2: Mun mielestä se on niinku pakko, ku eihän ketään voi jättää ulkopuolelle! Mun mielestä se on aika hölmöö, että on muutama tuttu ja sä niiden kanssa vaan höpötät ja sitte on semmosii, jotka ei kauheen hyvin osaa vielä meidän kieltä ja muuta.

Kertoja kuvaa tarkasti työvaiheitaan työllistämistoimenpiteissä. Kerronnassa esiintyy tiheyttä kerrottaessa työn tekemisen periaatteista, joihin kuuluvat ahkeruus ja huolellisuus. Party-hankkeen työntekijälle hän kertoo soittavansa heti aamulla, kun hän tulee töihin. Haastateltava tietääkin työntekijän töihin tuloajat. Hän rakentaa itseään itsenäisen työnhakijan identiteetissä, joka haluaa tehdä asiat hyvin:

K2: -- kun mä oon tottunu siihe, että mä teen sen ite. Koska ei ne työnantajat tuu hakeen mua kotoa.

Työllistämis- ja työpaikkojen ongelmista kertoja tuo esille nollasopimussuhteiden hankaluuden ja työllistämistoimenpiteiden ”ilmaisen työvoiman hyväksikäytön”. Työttömien kierrättäminen vain puolen vuoden ajan eri työllistämispajoissa sai myös kritiikkiä. Palkkatukityöjaksot eivät täyttäneet työssäoloa, joten oikeutta ansiosidonnaiseen päivärahaan ei muodostunut. Joissakin työkokeilupajoissa ei saanut vaikuttaa työhön ja tehdä sitä tarpeeksi itsenäisesti. Haasteena oli myös jatkuva työllistämismäärärahojen loppuminen. Lisäksi kertoja kritisoi työolojen terveysuhkia ja arjen taloudellista niukkuutta. Hän koki kuitenkin tyytyväisyyttä kyetessään maksamaan laskunsa ja tulemaan yleisesti vähällä toimeen. Positiivisina hän koki yhteiset elämykselliset retket ja koulutusmahdollisuudet, jotka kuuluivat joihinkin työllistämistoimenpiteisiin.

Kertoja kokee saaneensa sosiaali-, terveys- ja työvoimapalveluissa suurimmin osin hyvää palvelua, vaikka ei koe saaneensa paljoakaan konkreettista apua. Kritiikkinä TE-palveluille kertoja antaa kasvottomuuden ja tavoittamattomuuden. Myös tietynlainen valvonta ja ”kyylläminen” häntä kohtaan tuntuu epäluottamuslauseelta. Party-hankkeessa on ”leppoisampaa” ja häntä ei ”käskytetä”. Hankkeessa on onnistuttu tavoitettavuudessa ja asiakkaiden huomioimisessa kokonaisvaltaisesti. Hän kaipaasi palveluihin yleensä enemmän henkilökohtaista tukea työn hakemiseen. Party-hankkeessa ja kolmannen sektorin henkilökohtaisessa työnhakupalvelussa hän on kokenut saaneensa työnhakuun tukea. Haastateltava ei koe, että Kimmoke-tapahtumat olisivat vaikuttaneet hänen pystyvyyden kokemuksiinsa, mutta työkokeilu on tähän vaikuttanut:

K2: Kyl se on. Se on kato, kun sun on pakko mennä ja tehdä ne tietyt asiat. Ja joka päivä mä oon oppinu jotain uutta.

Kertoja 2 toivoisi, että päättäjät vaikuttaisivat siihen, että palkkaerot olisivat pienemmät, sosiaali-, työvoima- ja terveyspalvelut olisivat joustavammat ja käynneille pääsisi nopeammin. Haastateltava haluaa aina antaa palautteen suoraan palveluissa, joten hän ei näe välttämättä tarvetta työttömien vaikuttamisfoorumeille. Hän kertoo ”hoitavansa asiansa aina itse” ja äänestävänsä aina vaaleissa. Muutoin hänellä ei olisi kertomansa mukaan oikeutta valittaa asioista. Lars Leemannin ym. tutkimista 5. linjan hankeasiakkaista vain vajaa puolet kertoivat äänestäneensä viimeisissä eduskuntavaaleissa

(Leemann ym. 2018, 46). Kertoja ei luota päättäjiin, jonka takia hän on vaihtanut äänestämänsä puolueen ”äärilaitaan”:

K2: -- kun mä meinaan nyt ki, kun kuuntelin noita vaaliehdokkaita niin juu juu, tehdään tuota ja tehdään tätä, mutta mitään ei tapahdu. Ei mitään, kyllähän ne lupaa kauheesti, mutta mikään ei toteudu. Sen takia mä valitsin puolueen ihan äärilaidasta.

Työttömyysjaksoja kertoja ei kuvaile raskaiksi, mutta hän mainitsee haasteina tekemisen puutteen ja passiivisuuden. Hän yritti aina lähteä ovesta ulos jonnekin, vaikka vain kävelemään ympäri omaa asuinalueetta:

K2: Joo, mä lähdin käveleen, mä kävelin (*oman asuinseudun nimi*) monta kertaa ympäri.

Sosiaalisella kanssakäymisellä ja omalla lähialueella on elämäntarinassa iso rooli. Arjen tarinoissa kertoja kuvailee arvostavasti paikallisesta ruoanjakelusta hakemiaan hyviä ruoka-aineita ja kohtaamisiaan paikallisten asukkaiden kanssa. Kuten kertoja 3, hänkin seuraa aikaansa osallistuakseen ajankohtaiseen keskusteluun ja päästäkseen osalliseksi niiden sosiaalisia tarinavarantoja:

K2: Pakko! Mistä mä tiedän mistä keskustellaan, jos joku rupee heittää tuolla noin jotain. Nää juorut on ihan neki täytyy vähän kattoo, jos jotai mielenkintoa on, mut kyllä mä luen yleensä nää otsikot täytyy ainaki ja sitte, jos on joku mielenkintonen juttu sen otsikon takana, niin sitte täytyy kattoo oikein, mikä tää on.

Omasta asuinalueestaan kertoja puhuu sanalla ”me” ja ”meidän mäki”. Hän jää usein juttelemaan naapuruston kanssa ja käyttää lähialueen palveluja. Kertojasta rakentuu sosiaalinen ihminen, jolle eri verkostoihin ja Party-hankkeen ja Kimmokkeen yhteisöihin kuulumisen muodostuu erityisen tärkeäksi. Sosiaalisten kontaktien saaminen on haastateltavalle ollut merkittävää lapsesta saakka ja rakentuu keskeisenä mallitarinana. Isolan ym. (2015) mukaan pienituloisten asuinalueille ja muihin yhteisöihin on kehittynyt omanlaistaan solidaarisuutta, joissa vaihdetaan palveluksia, tietoja ja välittämistä ihmisten kesken. Tärkeitä avun muotoja ovat olleet esimerkiksi naapurin mukaan lähteminen masentuneen tuttavien kanssa lääkärin vastaanotolle. (Mt. 83.) Leemannin ym. (2018) osallisuusindikaattorilla tutkimista 5. linjan hankeasiakkaista 68 prosenttia vaihtoi palveluksia lähipiirissä tai vaihtopiireissä (mt. 44).

Kertoja 3 – Osallisuuden rakentumista osallistajan identiteetissä

Haastateltava aloittaa elämäntarinan hyvin tiheällä kertomuksella lapsuudesta avioeroonsa asti, jonka jälkeen ”on ollut pitkä tie”. Kertoja kuvaa siten heti, kuinka tästä alkaa haastavampi, uusi kertomus. Hän eli lapsuutensa pienessä maalaiskylässä, jolloin Suomi eli 1960–1970 -lukuja, ja agraariyhteiskunta oli vielä voimissaan. Suuri muutto maalta kaupunkiin oli meneillään.

Haastateltava kuvaa muistavansa kuinka keskiolut vapautui, ja vanhemmat toivat lähibaarista lauluvihkoja, joiden sanat ja sävelet hän opetteli ulkoa. Hän muistelee kertomuksessaan yhteislauluiltoja ja lavatanssien iskelmiä, joiden tarinoita hän edelleen aikuisiässä toisti ja lauloi lähibaarin karaokessa.

Työ määrittäi kertojan elämää jo pienestä lapsesta alkaen. Kertoja työskenteli eri maatalojen fyysisesti raskaissa töissä hankkien perheelle elantoa. Äidin oli yksin vaikea elättää koko perhettä, ja isä oli työttömänä:

K3: Siinä ympärillä oli paljon maatiloja, niin olin renkinä kesät talvet aina siellä maataloissa, että koulusta kotia niin läksyt tein ja painelin illasta aina maatilalle jo, että mä sain sieltä sitte avustusta meidän perheelle, kun isä oli oikeen kova kans ottamaan viinaa, niin äiti kävi töissä säännöllisesti ja minä toin sitte aina sen minkä pystysin.

Tässäkin haastattelussa rakentui lapsuuden yhteisöstä ammennettu sosiaalinen tarinavaranto, jonka mukaan on pärjättävä itsenäisesti, kouluttauduttava ja hankittava työpaikka elannon saamiseksi. Työt tehtaassa alkoivat peruskoulun jälkeen, jota seurasi ammatillisen koulutuksen hankkiminen. Haastateltavan elämää määrittää lapsuudesta tähän päivään muiden ihmisten auttaminen, josta on muodostunut tärkeä osa hänen identiteettiään. Hän on tottunut saamaan lapsesta alkaen kiitosta muiden hyväksi tekemästään työstä, jota hän on työelämässä kertomansa mukaan tehnyt liikaakin. Lapsuutta kuvaa toisaalta auttamisen riemu ja toisaalta työhön ja ankaraan kasvatukseen hukkunut ajanjakso, jossa ei saanut kokea tarpeeksi huolettomuutta ja vapautta. Lapsuutta varjostavat myös isän fyysinen väkivalta ja alkoholinkäyttö.

Lapsuuden työnteko ja toimiminen muiden aikuisten kanssa jo varhain tarjosivat toisaalta kertojalle uusia ja ydinperheen ulkopuolisia sosiaalisia tarinavarantoja, joihin hän samastui ja selvisi eteenpäin. Kertoja liittää varhaisen vastuunkannon, hyödyllisten taitojen oppimisen, työntekoon kasvamisen ja varhaisen itsenäistymisen häntä kantaviksi teemoiksi. Fyysinen työ ja lapsuuden urheiluharrastukset suojasivat raskailta psyykkisiltä hetkiltä, antoivat muuta ajateltavaa ja voimistivat kertojaa.

Haastateltavan kasvuympäristössä sosiaalisella yhteisöllä on iso rooli, joka heijastuu hänen elämäntarinassaan haastatteluhetkeen saakka. Maaseudun naapuriyhteisö tuki toisiaan, ja talkootyöt olivat yleisiä. Nämä taidot tukevat kertojan eheämpää, sisäistä tarinaa:

K3: Et se oli sääntö melkein, ettei se ollu poikkeus, että mennään auttamaan naapuria kun tarve vaatii, mut se oli tosiaan niin, että mä olin aika omatoiminen, koska mä hyötysin siitä taas meille rahallisest ja ruokapuolella...musta tuli vähä niinku pikku aikuinen.

Työkaverit, ystävät ja oman asuinalueiden ihmiset muodostavatkin kertojalle tärkeän yhteisön, missä hän ikinä on asunutkin. Haastateltava pyrkii informoimaan tuttaviaan esimerkiksi ruoanjakelupakoista ja purkamaan niihin liittyvää häpeää kannustamalla heitä menemään jonoon. Hän toimi myös Kimmoke-toiminnan sisällä avainhenkilönä. Hän otti kontaktia muihin, joiden oli haastavampi osallistua sosiaaliseen toimintaan.

Haastateltava haluaa elämässään rakentaa vastakkaista kulttuurista mallitarinaa kuin isällään ja onnistuu tässä osin, mutta hän kohtaa myöhemmin itse alkoholiongelmia ja työttömyysjaksoja. Ennen 1990-luvun lamaa työtä riitti nuorelle, joka oli itse aktiivinen. Työnantajat palkkasivat kertojan mielellään tehtäviin, jotka eivät koulutusta aina vastanneet. Haastateltava oli taitava työntekijä, joka työskenteli ahkerasti omankin tehtäväalueen ulkopuolella. Kertoja lähetti rahaa edelleen myös lapsuuden kotiinsa. Työttömyysjaksoissa sisäinen tarina rikkoutuu ja kertoja tuntee tarpeettomuutta. Laman tullessa alan työt vähenivät, ja moni työkaverikin joutui työttömäksi.

Työttömyysaikoina yhdessä juotiin alkoholia elämän tyhjyyden täyttämiseksi. Miesvaltaisessa työkulttuurissa tätä katsottiin läpi sormien, ja poissaolojen syyt hyväksyttiin yhteisössä alkoholin käytöllä rehellisesti perustelemalla. Työpaikalta tarjottiin ainakin kerran apua alkoholinkäytön lopettamisen tueksi, mutta kertoja halusi pärjätä yksin. Hän on varma, että liiakkäyttöä ei olisi ilman työttömyyttä ollut. Haastateltavan työkykyä kavensivat myös erilaiset terveydelliset työperäiset vaivat, jotka johtuivat osin liiallisesta fyysisestä rasituksesta.

Kertojan identiteetille on ollut erityisen tärkeää olla hyödyksi. Hän koki kaikista haastateltavista työttömyysjaksot mahdollisesti raskaimmin. Joka kerralla olosuhteiden mentyä liian huonoiksi kertojan sisäinen tarina kuitenkin kääntyy, ja hän ottaa lopulta ohjat omiin käsiinsä. Hän haluaa elää mallitarinaa, jossa hän ei ole riippuvainen muiden avusta tai ei hoitaisi omia asioitaan. Masennuksen ja alkoholin värittämästä elämästä nousee aina uusi mallitarina, vaikka työttömyys jatkuisikin. Tarina eheytyy mutta ei koskaan täysin: eheytymiseen tarvitaan aina työ. Kertoja ei kykene vaikuttamaan draamaan, koska kovasta yrityksestä huolimatta töitä ei saa ja työttömyys pitkittyy.

Työnhaku siirtyy myöhemmin internetiin, ja tietokoneen käyttö on kertojalle vierasta. Aiemmin hän meni henkilökohtaisesti juttelemaan esimiehille ja sai aina töitä. Tarinassa esiintyvät yhä suuremmat työkulttuurin mullistukset ja näiden aiheuttamat kovemmat vaatimukset, jotka kertoja kokee kohtuuttomiksi. Sisäinen tarina ja draama etäännyvät enemmän toisistaan. Kertoja kokee ristiriitaa aiemman arvostetun, työteliään ja osaavan työntekijyytensä ja uuden maailman vaatimusten työntekijyyden välillä:

K3: -- sieltä vaan seulotaan ne parhaimmat, niin siellä täytetään aivan täysin sitte miljoonia lappuja, millä ei oo mitään virkaa, koska niitä ei sitte tutkita sitte sen enempää -- kyllästyin siihen aktiivisuuteen, kun ei ollu ees tietokone vielä hirveesti käytössä, kun mä olin jo sillonki välillä työtön, niin mähän kävin joka päivä siellä työvoimatoimistossa ja olin aktiivinen, mutta kun aina tuli jotai jyrkkii vastauksia, että ei nyt sinne ja sinne ja sit kävin monessa työhaastattelussa, niin aina oli joku este, niinku englanninkieli tai oli sitten joku ajokorttii ei ollu tai joku tämmönen ja niitä täytettiin turhaan niitä hakemuksia. Aina tuli joku este.

Työttömyyskausien aikana kertojan sisäinen tarina muokkaantuu kuitenkin kohti selviämistä. Tarina rakentuu arvoille, jossa työ on itsessään arvokasta. Vaikkei varsinaista työpaikkaa olisi onnistunut saamaan, jo työllistämistoimenpiteen aloittaminen aiheuttaa iloa:

K3: -- mä olin kauheen tyytyväinen aina, kun mä sain sieltä lapun, vaikka oliskin nyt ollu vähä puolen vuoden homma tai kolmen kuukauden homma, niin mä olin kauheen tyytyväinen, että mä sain semmosen...mutta joo -- olisinhan mä toki halunnu tehdä semmosta pitkäaikaisempaa työtä, niin ettei mitään patkätöitä kato.

Sisäisessä tarinassa selviytyminen rakentuu myös paradoksaalisesti pitkäaikaistyöttömyydestä käsin kertojan kokiessa ajan kuluessa erilaisia työttömiä koskevien rakenneuudistusten vaikutuksia, mikä vähentää omaa syyllisyyttä työttömyydestä:

K3: Joo-o tai näin se on mennykkin, että kun toisaalta on sentään vaihtunutkin monta eri lukua, niin sitä on pystynyt tavallaan kattomaan sen, että 80-luvulla oli sillai, joo ja sillon oli töitä, meni firmaan ja käveli ovesta sisään ja sanos, niin töitä tuli.

Sisäinen tarina eheytyy ulkoisten olosuhteiden kanssa, kun kertoja aloittaa viimeisimmän työllistämistoimenpiteen, jossa hän kokee itsensä arvostetuksi. Hänestä muodostuu yhteisössä keskeinen henkilö, johon muut tukeutuvat. Kimmoke-ranneke toimi erityisesti tällä haastateltavalla hyvin kokonaisvaltaisena identiteetin vahvistajana. Hänellä on ajankohtaista tietoa Kimmoke-tapahtumista hankeasiakkuutensa kautta, joka saa muut kiinnostumaan lisää aiheesta:

K3: Kyllä mä niinku kaikille, jotka mä oon oppinu tunteen, niin mä oon kaikille sanonu, että nää on hyviä, että tulkaa sinne ja tulkaa tänne...

Kertoja kuvaa kuntouttavan työtoiminnan paikkaa hyvin eri taustaisten ja toimintakyvyn tasoisten ihmisten avoimeksi kohtaamispaikaksi, jossa kuulumisten vaihtaminen oli tärkeä osa päivää. Erilaisten ihmisten kohtaaminen sai hänet ajattelemaan uusilla tavoilla ja muokkasi sisäistä tarinaa. Yhteisössä hänet kohdattiin merkityksellisenä, ja paikka vastasi hänen työ- ja toimintakykyään. Kertoja kertoi mielellään kertomuksia arjestaan, joissa Kimmoke-tapahtumat muodostivat tärkeän osan. Nämä siirtyivät kuulijoiden sosiaalisiksi tarinavarannoiksi. Tarinat olivat kannustavia, ja osa toteutti tarinaa omassa elämässä ja osallistui tämän jälkeen itse toimintaan. Lopulta kertojaa

kehotettiin pitämään esitelmiä eli formaalistamaan kertomuksensa yleisölle Kimmoke-luennoksi. Kaikki alkoi arjen tarinoista, jotka motivoivat muita ihmisiä:

K3: Joo, niin! Aivan, joo joo...mä oon kuulemma teidän markkinoija, sano (*kuntouttavan työtoiminnan ohjaajan nimi*) eilen. Mä olen kuulemma Partyn ja Kimmokelaisten markkinoija, ku mä vein niille lappuja...

H: Joo, kyllä sussa myyntimiestä on kanssa kyllä, se auttaa kyllä meitä.

Hän kertoo, että etenkin maahanmuuttajat kuntouttavassa työtoiminnassa eivät ole tiedneet tarpeeksi Kimmokeesta ja ovat hyötäneet esitelmistä. Kielimuurit eivät ole haitanneet ja elekieltä on käytetty. Haastateltava kertoo, että on saanut kannustusta jatkaa esitelmiä. Erityisesti tämä arjen tiluatio rakentaa kertojan positiivista minäkuvaa sisäisessä tarinassa.

K3: Joo joo, mä sain oikeen hyvää palautetta siitä, että mä oon viittiny ja aina kannustanu niitä kaikkia ihmisiä.

Kimmoke-tapahtumien odottaminen muodostaa tärkeän voimistavan tekijän kertojalle. Hän kuvailee tietävänsä, että on ”koko ajan menoa jonnekin”. Hän on asettanut pöydälleen tarralappuina kaikki menonsa, jotta hän näkisi ja muistaisi konkreettisesti Kimmoke-tapahtumat, joihin haluaa osallistua. Hän innostui harjoittelemaan myös tietokoneen käytön ja kertoi, että se oli yksi hankkeesta saadun motivaation tulos. Lisäksi kertoja onnistui muuttamaan päihteiden käyttöään saaden sisäiseen tarinaansa muita tuen aineksia ja resursseja. Tapahtumat ovat virkistäneet mieltä ja antaneet merkitystä:

K3: Joo ja kuule niin -- join sitä kaljaaki ja se on niin paljo vähemmälle jääny kuitenkin, että joskus lipsahtaa sillai, että se menee vähä myöhäseen, mutta -- mä illalla kattelen, jos mä oon kotona, niin sitte mä katon niin ei mua kiinnosta edes mennä sillai, kun näissä on niin paljon tapahtumia, että näitä riittää kato joka puolelle, niin se on niinku tottakai tuonu mulle niin paljo virkeyttä.

Kertomuksessa rakentuu myönteinen minäkuva ja sen ydinrakennuspalat. Tarinassa on jatkuvasti siltoja arjen tiluatioihin ja pieniin tarinoihin, jotka luovat identiteettiä ja joita haastateltava haluaa muistella. Muutos on ollut sosiaalista itsetuntoa nostava. Kertojan sisäisessä tarinassa voimistuvat omista rajoista ja jaksamisesta kiinni pitäminen, jotka hän yhdistää itseluottamuksen saamiseen. Kertoja kokee, että Party-hanke ja tästä seuranneet kuntouttava työtoiminta ja Kimmoke-toiminta ovat olleet elämän käännekohta, jotka ovat muuttaneet lapsuuden kulttuurista mallitarinaa, jossa oli ajateltava aina muita ennen itseään:

K3: Tää on nostanu minua todella paljon ylöspäin nämä molemmat jutut ja sitte (*kuntouttavan työtoiminnan paikka*) ja muutkin, Kimmoke, Party... Mä oon saanu semmosta niinku itseluottamusta niistä aika paljon ja kato paljon enemmän. -- Sitten kun mä oon ollu aina semmonen, että vaikka mulla on ollu joku paikka kipiäkin ja jos kaveri on kysynyt, että voitko tulla jelpsimään, niin mä oon menny heti, vaikkei saiskaan kyllä, kun lääkärikin on

kieltäny (*naurahtaa*) -- ja nykyään mä oon vähä osannu sanoa sitä, että en mä voi tulla ja nyt ei voi tehdä sitä hommaa, mutta muuten mä oon aina pienestä pitäen niin mä oon aina auttanut -- niin nyt mä sanon niille, että nyt on lopetettava nämä hommat.

Vaikka elämän olosuhteita ja draamaa ei aina sitkeän työttömyyden vuoksi saisi muutettua, kertoja kehittää muita selviytymiskeinoja, jotka koskevat elämän tilanteita. Haastateltavasta muodostui hankkeen kehittämistyössä aktiivinen. Hän myös osallisti ihmisiä Kimmoke-toimintaan lähiravintolassaan ja muilla liikkumillaan alueilla. Lisäksi hän luki, seurasi ajankohtaisia asioita, tapasi ystäviään karaokessa ja kävi uimahallissa rannekkeella. Kertoja toteutti avun antajan identiteettiä saattamalla lähipiiriään hyvinvointipalveluihin. Hän ikään kuin teki arjessaan osin samaa työtä kokemusasiantuntijan identiteetistä käsin, mitä me teimme työroolissa:

K3: Juu, ja aina kannustanu ja sanonu...no nyt ne kysyy kaikki aina multa tuolla (*kuntouttavan työtoiminnan paikan nimi*) -- varsinki Kela-asioista ja sosiaalitoimen jutuista, niin ne kysyy aina...ensimmäisenä. Mä oon kertonu niille juurta jaksain, mitä mä oon osannu kertoa Kimmoke-rannekkeesta ja...Party-hankkeesta.

K3: Jos on kysymys vaikka sosiaalitoimen tai Kelan tai jostain muusta asiasta, niin kyl mä luen paljon lehtiä, niin niissä on paljon tietoa ja radiota mä kuuntelen hirveesti, niin niistä tulee paljo eri juttua kuin televisiosta, niin radio on mulla jatkuvasti päällä. Kun mä menen kotia, niin mä laitan ensimmäiseksi radion auki.

Haastateltava suunnitteli myös vapaaehtoistoiminnan aloittamista. Richard Sennett kirjoittaa, että riippuvuus toisista aiheuttaa alemmuudentunnetta ja häpeää. Pitkäaikaisesti pienituloiset elävät tuntevat kiittolisuudenvelkaa, kun he ovat taloudellisesti riippuvaisia muista yhteiskunnan jäsenistä. Tämä synnyttää arvottomuuden ja häpeän tunteita, joita nöyryyttävät viranomaiskohtaukset vahvistavat. Turvautuminen vertaisiin aiheuttaa harvemmin häpeää, koska heille voi maksaa palveluksen takaisin palveluksena. Myönteiset ja arvostavat kohtaaukset paikkaavat ja lujittavat ihmisen kokemusta arvokkuudestaan. Kunnioitusta voi ansaita antamalla omastaan esimerkiksi vapaaehtoistyönä. (Sennet 2004, 35, 73; Isola ym. 2015, 75.)

Kertoja jakoi lähipiirilleen informaatiota työttömiä koskevista palveluista ja oikoi vääriä tarinoita. Hän pyrki ehkäisemään totuuden vastaisten ja negatiivisten mallitarinoiden syntymistä. Hän vei omia asiakirjojaan lähiravintolaan saakka, jotta saisi korjattua disinformaatiota, jonka levittäminen oli kertojan mukaan tuttavapiirillään yleistä. Kertoja torjui nämä tarinat, halusi ottaa totuudesta itse selvää ja toimia oikein. Viranomaisten ohjeistuksetkaan eivät saaneet häntä aina vakuuttuneeksi, ja hänellä oli tapana tarkistaa asia useammalta virkailijalta:

K3: Että kun syötetään ihmisille tai puhutaan tuolla toisten kesken -- esimerkiksi baarissaki on tullu julki semmosia asioita että hei, tutkikaa asiaa ensin ja kysykää asianosaiselta, miten se homma on menny.

K3: -- asia leviää niinku yli äyräiden tiedäksää, niinku joku pikkunen asia voi paisua niin isoksi, ettei sitä voi... oikeen silmät suurina kattoo, että mitä te oikein puhutte --

K3: Mä korjaan niitä asioita... ihmiset puhuu niin paljon semmosta asiaa, mistä ne ei kuitenkaan loppujen lopuksi tiedä. Koska mä oon aina ollu semmonen, että mä otan asioista selvää. Jos mulla on Kelan kanssa joku homma kesken, mä otan sen 100 prosenttisen varmasti selville --

Haastateltava kokee alentuvaa suhtautumista työttömiin tuttavapiirin ja päättäjien taholta. Päättäjät eivät hänen mielestään ymmärrä ruohonjuuritason todellisuutta. Työnantajapuolella on liikaa valtaa, palkkoja ei nosteta ja kaikkea leikataan. Hänen mielestään työväenliike on heikentynyt, poliittinen aktiivisuus on laskenut ja päättäjien toimet hyväksytään liian helposti. Haastateltava on huolissaan maahanmuuttajien määrästä ja heidän työttömyytensä lisääntymisestä. Hän haluaisi kokoontua työttömien kesken, miettiä konkreettisia ratkaisuja ja viedä ne eteenpäin päättäjille. Kertoja kokee saaneensa äänensä kuuluville Party-hankkeen asiakasraadeissa, ja yhteisten kokemusten jakaminen on ollut tärkeää.

Kertojasta tuntuu epäoikeudenmukaiselta, että työttömiä pidetään laiskoina, koska hän menisi itse työhön kuin työhön, mutta työnhakijoiden vaatimustaso on jatkuvasti noussut. Hän kritisoi etenkin uutta hallituksen esitystä koskien työttömien aktiivimallia, koska työpaikkoja ei kaikille ole:

K3: -- eihän kaikki työttömät likimainkaan ratkee johonki ryppäämään, jos ne jää työttömäksi. Ne on määrättyt henkilöt, jotka siihen ratkee -- mutta on se omalta kohdaltani ainaki koen sen, että kun sais olla se kritiikki vähä erimoista siinä mielessä, jos ihminen haluaa ja tekis töitä, mutta ne on menny ne vaatimukset niin korkiaksi --

Tanja Hirschovits-Gerzin ym. (2018) tekemän kirjallisuuskatsauksen mukaan aktivointitoimenpiteet harvoin johtavat erityisesti pitkäaikaistyöttömillä työllistymiseen avoimille työmarkkinoille, mutta toimenpiteiden osallisuuteen liittyviä positiivisia vaikutuksia ovat esimerkiksi psyykkiseen kuormittuneisuuteen, koettuun hyvinvointiin, motivaatioon ja itseluottamukseen liittyneet tekijät (Coutts ym. 2014; Sage 2013; Coutts 2009; mt. 7–8). Sanktiointi vähentää työttömyyttä vain kuuden kuukauden sisällä työttömäksi jäämisestä (esim. Venn 2012; Boockmann ym. 2014; Immervoll & Scarpetta 2012), joten se ei siten mahdollisesti edistäisi erityisesti pitkäaikaistyöttömien ryhmän työllistymistä (Hirschovits-Gerz, Isola, Kukkonen, Leemann & Puromäki 2018, 6–7).

Kertoja korostaa kokonaisvaltaisuuden tärkeyttä pitkäaikaistyöttömiä koskevissa palveluissa, mikä kaikissa haastatteluissa katsottiin onnistuneen Party-hankkeessa. Formaalit palvelut ovat jääneet kertojalle etäisiksi, ja niiden konkreettinen apu on ollut vähäistä. Haastateltava on etsinyt ja saanut kaikki varsinaiset työpaikkansa itse. Hän kokee, että kokonaisvaltainen arvioiminen olisi ollut monessa kohtaa elämää tärkeää. Työpaikan hakemisen lisäksi oleellista olisi ollut selvittää terveydellisiä edellytyksiä toimintakyvylle ja elämäntilannetta laajemmin. Party-hanke on

haastateltavan mukaan ollut myös tavoitettavampi ja lähestyttävämpi palvelu. Sama koskee kuntouttavan työtoiminnan ohjaajaa, jonka kanssa on mietitty paljon kertojan kuntoutumisen ja työllistymisen jatkopolkuja. Sosiaalitoimistossa apu on ollut ”tylyä oikeen pahastikin”, mutta kertoja kokee kuitenkin saaneensa sieltä hieman ohjeistavaa tukea.

Haastateltava kertoo elävänsä ilman suurempia haaveita päivä kerrallaan. Hän rakentaa odotushorisonttia ajallisesti lähivuosiin ennen eläkeikää, jota ennen hän haluaisi olla vielä töissä. Pelkona on, että toimintakyky ja terveys saattaisivat romahtaa, mutta lohduttavana ajatuksena on tietoisuus Kimmokkeen ja työttömien yhdistyksen tarjoamista tapahtumista. Hännisen (2000) mukaan sairauden tuoma elämänmuutos tekee usein tilaa uusien arvojen löytämiselle, ja se voidaan nähdä myönteisen kehityksen käynnistäjänä (mt. 147). Kertoja oivalsi, että hän voi myös Kimmoke-toiminnan kautta toteuttaa ja voimistaa itseään, vaikka ei olisikaan töissä. Tieto tapahtumista ylläpitää ikään kuin pienen osallisuuden liikkeen kautta kertojan vireyttä:

K3: Nii ja kato vaikkei olis sitte sitäkään, niin sitte voi vaikka aamustaki lähtee tämmöseen toimintaan, jos nyt jää työttömäksi. Kun ei nytkään tiedä, mitä sit tapahtuu, kun tää mun kurssini loppuu --

K3: -- kuule en varmaan olis, en mä tiedä missä mä olisin, jos en olis tämmöstä hommaa saanu niin tää on ollu niin hyvä ja antoisa juttu tämä, nämä kaikki toiminnat, mitä tässä on ollu, niin nämä on ollu todella antosia ja oikeestaan...tietysti jos olis semmonen mitä vois tehdä, työpaikkakin olis tietysti semmonen --

Negatiivisiksi kohdiksi elämässään haastateltava mainitsee lapsuuden vaikeat kokemukset, jotka vaikuttavat nykyhetkessä. Hän on kuitenkin luonut kokemuksistaan voimistavan sisäisen tarinan, jossa hän on toisaalta saanut itse päättää, mitä elämässään tekee, koska joutui itsenäistymään varhain. Itsenäisyys onkin haastateltavalle tärkeä malli läpi elämäntarinan. Tähän liittyy omaehtoista asioiden selville ottamista ja nousemista aina lopulta ylös tilanteista, joissa elämänhallinta heikkenee.

Käännekohdiksi elämässään haastateltava mainitsee lapsensa syntymän ja kaikki kohdat, joissa hän on työllistynyt. Sisäinen tarina eheytyy ja siirtyy lähemmäs ulkoisia olosuhteita ja draamaa:

K3: -- no se, että ne on aina ollu oikeestaan, että hienoi hommi, kun mä oon saanu jotain työtä, et kun mulla on ollu se työttömyysjakso tai sairausjakso semmonen, niin ne on ollu aivan ihani sitte, kun on päässy ja heti kun on tutustunu ja aika äkkiä mä on tutustunu uuteen porukkaan ja kun on kuitenkin semmonen positiivinen aina se luonne ollu. Ja sen takia kans, kun mulla on aika ollu pyrkimys nousta sieltä ojasta ylös niin omin nokkini, niin se on aina kannustanu mua jotenki sillai, niin ne on kauheen positiivisia ollu --

Kertoja tietää, että vaikka mitä tulisi, hän nousee pohjalta, mikä on vahvistanut lopulta sisäistä tarinaa ja luonut uusia merkityksiä selvitä elämässä. Jos hänellä on kipuja elimistössään, hän iloitsee kuitenkin siitä, että kykenee liikkumaan. Sisäisessä tarinassa selviytymistä rakentavat muiden kannustaminen, yhteisen hyvän tekeminen ja työn arvostaminen arvona sinänsä, vaikka kyseessä

olisikin työllistämistoimenpide. Arvot ovat rakentuneet kertojan lapsuudessa sosiaalisina tarinavarantoina, joita hän toteuttaa nykyhetkessä. Seuraavassa katkelmassa hän pohtii yhteyksiä lapsuuden ja aikuisuuden osallistajan identiteettinsä välillä. Kertoja kykeni toteuttamaan nyt asioita, jotka olivat olleet menneisyydessä tärkeitä. Tämä loi eheyttä draaman ja sisäisen tarinan välille:

K3: No...koulussa aina urheiltiin ja tolle, mutta kannustanu vähä joka asiassa ja mä oon aina ollu semmonen työelämässäki oon aina ollu halukas neuvomaan toista niinku sillai, jos ei oo tienny niin ja ihan muuallaki -- en mä halua kehua itteeni, mä olen vähä huono ottamaan vastaan semmosii hirveesti semmosii kehumisii – mutta mä haluan kuitenkin niin, ehkä mä vähän innostun liikaaki välillä.

Kertoja 4 – Asunnottomuudesta kohti arjen tarinoiden merkityksellisyyttä

Haastateltava asui lapsuutensa maalaispaikkakunnalla. Hänen vanhempansa erosivat jo, kun hän oli pieni, ja perhe muodosti myöhemmin uusioperheen. Haastateltava kokee, että isäpuoli ei hyväksynyt häntä koskaan samalla tavalla kuin biologista lastaan, ja heidän välejäan hiersivät ristiriitaisuudet haastateltavan aikuisikään saakka. Isäpuolen arvomaailma oli hyvin vanhoillinen ja tiukka. Kertoja muodostaa tälle vastakkaista kulttuurista mallitarinaa jo varhain kapinoimalla. Myös kertojan käymää peruskoulua sävyttänyt uskonnollisuus voimisti kapinallisen identiteettiä. Kapinointi rakentuu tarinassa ikään kuin voimavarana ja kulttuurisena mallitarinana edelleen aikuisuuden koettelemuksissa. Kertoja kykenee selviytymään sisäisen tarinan murtumakohdista, joissa ulkoiset olosuhteet ja draama muuttuvat:

H: Onko se kapina ollu jotenki sun elämässä myöhemminki mukana, sun luonteessa?

K4: On. On, se vieläki, koko ajan.

H: Miten se ilmenee, osaaks sä yhtään kuvailla sitä? Tavallaan kun se on säilyny sussa. Onks se ollu tavallaan vähän sun selviytymiskeino?

K4: Mnjoo, kyl varmaan joo.

H: Joo, onks se sellasta että auktoriteetit alas vai mitä se on?

K4: Mm...haistakoot vittu kaikki.

H: Niin, että sun ei tarvii kumarrella ketään?

K4: Eh, mä en kumartele.

H: Onks sulla ollu jotain esikuvia?

K4: No eipä oikeestaan. En mä osaa sanoa, että ketään ois ollu.

H: Sä oot itte rakentanu ittes.

K4: Joo.

Eläimet ja niiden kanssa läheisesti vietetty aika muodostavat haastateltavalle jo lapsena voimavaran. Ne liittyvät myös kertojan tulevaisuuden odotuksiin, joihin palaan myöhemmin. Hän kuvaa kuitenkin muutoin lapsuuttaan vähäisesti. Lapsuus ja teiniaika ovat ”sujuneet ihan hyvin”. Koulunkäynti ei häntä kiinnostanut, ja ammattikouluun hakiessa hän päätti hakea alaa, joka ”olisi varmaan ainoa johon pääsisi”. Hän päätti, että jos linjalla on yksikin nainen, hän jatkaa opinnoissa. Linjalta löytyi yksi nainen, josta tuli haastateltavan hyvä ystävä, jonka kanssa kapinoitiin, juhlittiin, kuunneltiin punk-rockia ja käväistiin lain toisella puolella. Koulusta oli poissaoloja, ja opinnot meinasivat keskeytyä. Samaan aikaan haastateltava kuvaa olleensa nuoresta asti muita ihmisiä jännittävä ja stressaavansa helposti uusia asioita. Helsen (2002) mukaan niin sanottu negatiivinen identiteetti voi luoda ontologista turvallisuutta ja toimia henkilön keinona etsiä oikeutusta epäoikeudenmukaiselle tilanteelleen tai omalle vastuuroolilleen siinä (mt. 34; ks. myös Granfelt 1998, 99-100).

Ammattikoulun jälkeen kertoja muuttaa kaupunkiin, jonne pääsi alaansa liittyvälle kurssille. Kurssi keskeytyi, mutta työpaikan saaminen onnistui kuitenkin hyvin ja asuntokin järjestyi. Kertojan asumishistoriasta määrittänyt yksi hänen elämänsä draamaa määrittelevä mallitarina, jonka kautta hän havainnoi omaa maailmaansa. Hän kuvailee paljon menneitä asuntojaan ja vuokranantajiaan. Kertomuksessa on kylmyyttä, pimeyttä, ulkovessoja ja posteja lukevia ja kontrolloivia vuokranantajia. Vuokra-asunnot ovat toinen toistaan kehnompia. Haastateltava kertoo löytäneensä ensimmäisen soveliaan asunnon vasta myöhemmällä iällä, ja nykyinen asunto rakentaa hänelle monenlaisia tärkeitä merkityksiä.

Jossain vaiheessa nuorta aikuisuutta kertojan alkoholinkäyttö pitkittyi ja työstä tuli poissaoloja. Lopulta kertoja irtisanoutui itse työpaikastaan. Sisäinen tarina murtuu oleellisesti, joskin murtumia on havaittavissa jo nuoreksi aikuiseksi kasvamisessa aiemmin. Kertojalla alkaa elämän käänne, joka päättyy vuosien asunnottomuuteen. Hän alkaa viettää aikaa rappukäytävissä, tuttavien luona ja rikollista elämää viettäneiden ihmisten kanssa. Tässä kohtaa tarina supistuu ja puheen sisällön seikkaperäisyys ja yksityiskohdat katoavat. Kyselen haastattelijana aktiivisemmin, jotta ymmärtäisin, millaista kertojan elämä oli. Myös kertojan ajantaju ja muistot heikkenevät:

K4: Joo, mä olin asunnoton. En mä missään töissäkään ollu. En mä muista, mutta ei ne tainnu mua hirveesti työkkäristä ahistellakaan. Ei varmaan.

Vuosien asunnottomuuden jälkeen kertoja ymmärsi joutuvansa valitsemaan elämän ja kuoleman välillä, jonka myötä sisäinen tarina saa käänteen:

K4: Niin, joo....se varmaan tuli jostain, kun mä olin niin kyllästynyt siihen elämään, että aina vaan olit pää jäässä ja ihmettelee aamulla, että jaaha, mistäs taas saisi päänsä sekasin, että mistäs saisi rahaa tai ketä tarjoo tai jottain. Et se oli jotenki niin kuluttavaa elämää ja se vaan jotenki sit napsahti mun päässä, että nyt mä en enää jaksa, mun on pakko tehdä jotain, muuten mä kuolen tähän --

Hän ponnistaa vaikeuksista ylös ystävänsä tuella, ja he hankkivat yhteisen asunnon. Tässä kohtaa sisäinen tarina alkaa muuntua kohti aiempia aikoja, joissa kertoja on jälleen töissä ja alkoholinkäyttö vähenee oleellisesti. Uusi asunto todetaan myöhemmin asuinkelvottomaksi, mutta kertoja jää edelleen yksin asumaan sinne. Asunnon merkityksellisyyttä kuvaa ehkä se, että se oli hänen ensimmäisen kotinsa asunnottomuuden jälkeen:

K4: -- mä sinnittelin yksin siellä vaan siel mökissä (*nauraa*) mut mun oli pakko sitte, sieltä jääty vesijohdotkin jo ja ei siellä voinu olla...ja kun tiskivesikin piti lämmittää ja kato et sai tiskattua, kun ei sinne tullu kerta vettä enää.

Haastateltava kuvaa asunnottomuusvuosia ikään kuin erillisenä ajanjaksona elämässään, jota ei voi liittää muuhun. Aika oli stressaavaa selviytymistä päivästä päivään, jonka vuoksi ”nuppi piti saada sekaisin” heti aamusta. Haastateltava ei jälkeinpäin ymmärrä, miten ylipäätään jaksoi tai pysyi järjissään. Asunnottomuusaikainen seurustelusuhde ja siihen liittyneet tulevaisuuden suunnitelmat ajoivat kertojaa kuitenkin osittain eteenpäin. Lopulta elämänhalu voittaa, ja kertoja tarttuu apuun ja saatavilla oleviin resursseihin mutta ei hyvinvointipalveluihin. Hän kertoo, ettei hänellä ollut tällöin voimia eikä kiinnostusta tähän.

Kertojan aikuiselämä oli ”työssäkäyntiä, työttömyyttä ja ryypäämistä”. Työt loppuivat hänen mukaansa joko omasta syystä tai määräaikaisuuteensa. Keski-ikässä olevan haastateltavan pisimmät työjaksot ulottuvat nuoruuteen ja ensimmäisiin työpaikkoihin. Alkoholinkäyttö lisääntyi aina työttömyysjaksojen aikaan mutta ei koskaan enää samanlaiseksi kuin asunnottomana, koska kertoja vastusti tätä mallitarinaa kokemustensa valossa vahvasti. Haastateltava on ainoa kaikista haastateltavista, joka ei ole kärsinyt kovasti työttömyysjaksoista. Hän kertoo, että tavallaan myös tykkäsi olla työtön ja ”lomalla”. Hän olisi ollut muutenkin mieluiten vain joitakin päiviä viikossa töissä ja alansa kausiluonteisuus sopi hänelle. Elämäntarinasta puuttuu työttömyysaikoina kuitenkin arjen kuvauksia ja tarkempia episodeja.

Ennen muuttoaan nykyiseen asuntoon kertoja joutuu muuttamaan pois vuokran muuttuessa liian kalliiksi ja toisen asuinalueen muuttuessa liian levottomaksi päihteidenkäyttäjien takia. Nykyiseen asuntoonsa hän on eniten tyytyväinen kaikista:

K4: Mm, pieni parveke, elämäni ensimmäinen huusholli missä on parveke, ikinä ei oo ollu! (*Nauraa ja innostuu*)

K4: Nii-in! Tosta mä en muuta mihinkään!

Sisäinen tarina muuntuu ja voimistuu taas, kun kertoja aloittaa seurustelusuhteen ja päättää aloittaa ammatillisen jatkotutkimuksen opiskelun. Opiskelu rakentui ensin päämäärättömänä. Kertojalla oli hankaluuksia vanhojen koulumuistojen ja näiden mallitarinoiden vaikuttaessa uuteen identiteettiin. Sisäinen tarina saa kuitenkin mahdollisuuden muuntua, koska hän pärjää opinnoissa ja saa ne suoritetuksi. Tutkimuksen saaminen ei kuitenkaan edesauttanut työllistymistä. Elämä on edelleen työllistämistoimenpiteisiin osallistumista ja työttömyyttä. Haastateltava kuvaa opintojen aloittamistaan:

K4: Mä olin taas ollu työttömänä mielestäni liian pitkään ja mä vaan sit ajattelin, että mä menen sinne... ihan hupia tavallaan, että totani... *(Nauraa)*

K4: Nii, että en mä siinä ainakaan mitään menetä, että tota jos mä nyt niinku... vähä noita tietojani pistän ajan tasalle... No sit se meni siinä, että päämäärä siinä opiskelussa oli, että mä suoritan ammattitutkimuksen. Mä sanoin, että en mä sen takii tänne tullu! Mut sit kuitenkin että joo joo, hei koitetaan sitte, jos mä saan sen.

Kertoja aloitti Party-hankkeessa, koska koki, että palvelu voisi olla oikea suunta hänelle. Hänellä oli tavoitteena päästä kuntouttavaan työtoimintaan. Hän osallistui kuitenkin ensin Party-hankkeen ja yhteistyöverkoston järjestämään sosiaaliseen kuntoutukseen ja Kimmoke-toimintaan. Hän kokee, ettei sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä sinänsä selkeyttänyt hänen tulevaisuuden tavoitteitaan, mutta tämä antoi erityisesti sosiaalista itseluottamusta. Kertoja kärsi eriasteisista sosiaalisista jännityksistä. Hän on sitä mieltä, että hän ei olisi kyennyt edes ajattelemaan kuntouttavan työtoiminnan aloittamista ilman Party-hankkeen tukea, sosiaalista kuntoutusta ja Kimmoke-toimintaa. Kertoja kykeni osallisuuden viitekehyksen taustalla olevan Thompsonin ja Wildavskyn kulttuurisen köyhyyden teorian mukaisesti siirtymään sopivat ja oikea-aikaiset resurssit saatuaan ympäristöstä toiseen. Parhaiten tämä tehdään tunnustamalla marginaalin kulttuuri ja luomalla ihmisille houkuttelevuutta ja mahdollisuuksia siirtyä strategiasta toiseen. (Thompson & Wildavsky 1986; Isola ym. 2017, 12.)

Haastateltava kertoo, että Party-hankkeen avulla hänen tulee ylipäänsä lähdettyä jonnekin ja myös paikkoihin, joihin ei muutoin koskaan olisi mennyt. Kertoja kuvaa tyypillistä päiväänsä nykyhetkessä. Hän on haastateltavista ainoa, joka ei ole työllistämistoimenpiteessä eikä työkyvyttömänä. Päivä koostuu samoista pienistä rutiineista. Hän kertoo ”tekevänsä väkisin tikusta asiaa” ja hakee vaikka vesipullon kaupasta, jotta on joku paikka, minne lähteä. Joskus haastateltava käy uimahallissa mutta kertoo, että jättää usein menemättä. Kun paikalle pääsee, kaikki on helpompaa. Kotoa lähteminen on vaikeaa työttömyyden aiheuttaman passivoitumisen ja sosiaalisen jännittämisen vuoksi:

K4: Kyl se nytkin vaikeeta on. -- Niinku sillai on välillä etten lähde, että mä oon päättänyt, että nyt teen vaan kotihommii enkä ulos mee, mut kyllä sillai on tottakai välillä, että mä päätän, että mun on pakko mennä ulos.

K4: Mm...on se (*lähteminen*) välillä ollu vähä vaikeempaa, jos mä oon kaks päivää ollu ihan vaan sisällä.

Kertoja kuvaa kokemuksiaan formaaleissa palveluissa. Hän kokee, ettei ole hyötynyt sosiaalityön palvelutarpeen arvioinneista, vaikka olikin ollut niiden yksilöidyistä tavoitteista samaa mieltä. Hän kuvaa palvelutarpeen arvioinnin vievän paljon aikaa ja muille asioille ei jää tilaa. Hyödyllistä sosiaalipalveluissa on ollut maksusitoumuksen saaminen Kimmoke-rannekkeeseen taloudellisena tukena. TE-palveluiden kohtelun kertoja kokee huonona ja alentuvana, mutta hän kertoo saaneensa sieltä kuitenkin työllistämipaikkoja. Ilman Party-hankkeeseen osallistumista kertoja epäilee TE-toimiston laittaneen hänet ”johonkin tyhmälle työnhakukurssille, kenties, viikoksi”. Hän kaipaasi palveluihin kokonaisvaltaista ja tarkoituksenmukaista kartoitusta ja osallistamisen lisäämistä päätöksentekoon koskien omaa elämää. Party-hankkeessa on kertojan mukaan kyetty vastaamaan näihin haasteisiin paremmin:

K4: Paremmin, paljon paremmin. Partyssa otetaan ihminen huomioon ihmisenä, kun tuntuu, ettei tuolla työkkäriissä silleen oteta, että joo joo, että sä et ole yksilö.

Haastateltava kuvaa, että suhtautuu työttömyytensä vähemmän vakavasti kuin nuorempana. Hän kokee ympäristön suunnalta leimaa, jossa työtön on luuseri, joka ei edes haluaisi töihin. Kertoja pyrkii vastustamaan tätä mallitarinaa kapinoimalla sitä vastaan ja rakentaman sisäistä tarinaansa omanlaisekseen.

H: Miten sä teet sen?

K4: Mä sanon, että mä olen työtön ja sillä selvä, pidä pääs kiinni.

Hän kokee, että työttömyyden negatiivinen leima ei tule lähipiiristä, vaan se syntyi erityisesti median rakentamasta kuvasta:

K4: -- antasivat ihmisten olla rauhassa. En mä nyt sano, että mä mikään työtä vieroksuva yksilö olisin, mut sillai että ei sille mitään voi. Sit on työtön ja sit taas toisinaan on töissä ja sillä selvä, se on turha niinku pähkäillä tai selitellä, että voi että, et sä edes koita hakee etkä mitään.

Kertoja kuvaa, kuinka identiteetin muuntuminen asunnottomasta työssä käyväksi ja omassa asunnossa eläväksi on ollut tärkein käänne elämässä ja sisäisen tarinan muutoksen mahdollistamisessa. Merkityksellisimmistä kohdista haastateltava mainitsee asunnottomuuselämänsä päättymisen:

K4: Jaa-a...hmm, höh (*naurahtaa*) no varmaan se, että pääsi puliakkaelämästä eroon. (*Nauraa*)

K4: Kyl mä oikeesti koin itteni semmoseks puliakaks sillon, että voi oksat pois.

Myös edesmenneet lemmikkieläimet ovat tuoneet kertojan elämään merkitystä:

H: Joo, entäs jos sä mainitset semmosia hyviä hetkiä elämässä, niin mitä sä muistelet erityisen lämmöllä?

K4: Hmm...(huokaisu) jaa-a...no...mun kissoja mä muistelen erityisen lämmöllä.

Tulevaisuuden suhteen haastateltava katsoo eteenpäin ”tämän vuoden loppuun”. Hän odottaa Party-hankkeen työ- ja toimintakyvyn arviota ja pääsyä kuntouttavaan työtoimintaan. Tulevaisuuden toiveista haastateltava mainitsee kissan hankkimisen olevan suurin. Tällä hetkellä hänellä ei ole taloudellisesti varaa pitää lemmikkiä. Ilmaisen hänelle, ettei kissan toivominen ole lainkaan huono toive. Keskustelemme siitä, että pienten asioiden merkityksellisyys on tärkeä asia. Hän odottaa myös paikallisessa kylpylässä käyntiä ystävänsä kanssa, jota varten on säästänyt rahaa.

Kertojalle nimenomaan arjen pienemmät situaatiot ja tapahtumat luovat merkityksen sisäiselle tarinalle. Iloa tuottavia asioita elämässä ovat ruoanlaitto ja siivoaminen, josta kertoja tulee iloiseksi, kun näkee konkreettisesti puhtaan jäljen. Tässä tulee myös esille kodin tärkeys, joka rakentuu kertojan tarinassa yksityisenä, oman hallinnan tilana asunnottomuuskierteen jälkeen. Tilassa eivät vallitse huono-osaisten stigmat ja epävarma tulevaisuus. Lopuksi haastateltava kysyy seuraavista Kimmoke-tapahtumista ja pyytää minua näyttämään vuosikelloa. Etsimme häntä kiinnostavia tulevia tapahtumia. Motivaatio tapahtumia kohtaan kuvastuu kertojan huudahduksessa:

K4: -- mä osallistun kaikkiin!

Kertoja 5 – Vankina omassa kodissa

Tämä haastattelu poikkesi muista eikä sen toteuttaminen ollut varmaa. Haastateltava oli työkyvyttömänä haastatteluhetkellä, ja hänen oli enimmäkseen mahdotonta poistua asunnostaan sosiaalisten pelkojen vuoksi. Hän saattoi myös nukkua paljon, joten ennalta sovittuja päivämääriä oli haastavampi toteuttaa. Sovimme aina, että hän saapuu paikalle jaksamisensa mukaan, ja tulen häntä asunnolle vastaan. Toteutimme haastattelun poikkeuksellisesti lähellä hänen kotiaan.

Lähikulmille meneminenkin aiheutti niin kovaa ahdistusta ja paniikkia, ettei haastateltava ollut varma, pääseekö kotiin takaisin. Pyykkitupaankin oli mahdotonta mennä. Joskus pelko oli omassa asunnossa yhtä suuri kuin sen ulkopuolellakin. En usko, että haastattelu olisi toteutunut, ellen olisi saanut luotua kertojaan jonkinlaista luottamuksellista suhdetta. Olimme sopineet asiakastyön suhteen, että hän saa soittaa minulle työpäivän aikana milloin vain tai laittaa tekstiviestin ja pyytää

soittopyyntöä. Sovimme myös, että hänet haetaan saattaen tarvittaessa taksilla Party-hankkeen prosessiin liittyville palveluntarjoajien ajoille ja Kimmoke-tapahtumiin.

Haastattelussa keskityin voimavaraistamaan kertojaa ja vahvistamaan hänen itse aktiivisesti esille ottamiaan selviytymiskeinoja. Keskustelimme ennen varsinaista haastattelua vapaammalla kerronnalla teemoista, joita kertoja itse otti esille. Haastattelu pitäytyi paljon julkisessa palvelujärjestelmässä, joista kertojalla oli tuskallisia kokemuksia, jotka värittivät haastattelua loppuun saakka. Annoin kertojalle tilaa purkaa näitä tuntemuksia, mutta halusin myös kuulla hänen mielipiteitään niistä osana tutkimustani. Haastattelu oli hyvin vapaa, jotta pystyisin tekemään tilanteesta mahdollisimman helpon kertojalle ja huomioimaan kertojan toimintakyvyn matalamman tason. Kyselin hänen olotilojaan ja informoin, että taukoja voidaan pitää ja haastattelu voidaan myös keskeyttää. Tilanne ei ollut kertojalle miellyttävä, mutta hänellä oli tarve saada äänensä kuuluville. Hän kertoi kokevansa hankkeen tärkeäksi, mikä meni pelon ylitse. Pidimme yhden tauon ja toteutin haastattelun yhdellä kerralla, toisin kuin muiden haastateltavien kanssa. Tämä johtui osin myös siitä, että kertoja oli käynyt vasta yhdessä Kimmoke-tapahtumassa. Kertojan tarinan rakenne oli edellä mainituista syistä epätavanomainen.

Tämä oli ainoa elämäntarina, joka sekä alkoi että päättyi selviytyjän kulttuuriseen mallitarinaan. Tarinaa kuljetti alusta alkaen kertojan henkilökohtainen menetys muutama vuosi sitten, joka on aiheuttanut haastateltavalle osaltaan hänen nykyisen toimintakykynsä tason. Pyydän kertojalta elämäntarinaa, mutta hän aloittaa heti pienen tarinan vastikään toteutuneesta Kimmoke-tapahtumasta, mikä osoittaa tämän merkityksellisyyttä hänelle:

K5: Erittäin hyvä...ja niinku sosiaalisesti rakentava ja toivoisin että näitä ois enemmän.

K5: -- sekä miehet ja naiset tuli vaan puhumaan ja mä ajattelin, että turhaan mä olen hiljaa, että kyl mäki voin sanoa jotain tai ”kato tossa on puu”...(Naurahtaa)

Vaikka haastateltava oli nauttinut tapahtumasta, hän sai päivän aikana paniikkikohtauksen, johon en kyennyt reagoimaan, vaikka ohjaajana pyrin tapahtumassa olemaan hänelle enemmän läsnä:

K5: -- kun mentiin sinne syömään, niin mä yritin etsiä tyhjää pöytää, mutta sali oli ihan täynnä. Niin kun kädet tärisi niin, että mulle iski paniikkikohtaus, mä en pystynyt syömään siinä.

H: Joo, oisko auttanu, jos mä oisin ollu siinä?

K5: No mä yritin ettii sua, mutta...

H: No voi ei.

Tästä huolimatta haastateltava piti tapahtumaa häntä auttavana kokemuksena, mikä oli merkittävää. Kuten tämäkin kertoja, moni hankkeen asiakas olisi hyötynyt arjen tukihenkilöstä, joka tulisi tarvittaessa kotiin, hakisi harrastamaan ja antaisi psykososiaalista tukea:

H: Oisko se tärkeätä, että se koskis muutaki, kun tuota Kimmoke-toimintaa, että koetko sä että just että sä menet jonnekki palveluun, niin ois tärkeätä, että joku tulisi tarvittaessa?

K5: Joo, olis ja ihan niinku...päivittäiskauppa-asiat ja tällaset.

H: -- ooks sää tarvinnu sellasta, että joku tulisi sun kotiin keskustelemaan?

K5: On välil ollu semmonen.

H: Mikä tyyppistä sen pitäis olla sun mielestä?

K5: No semmosta keskustelu...niinku ratkaisuläheistä ja tukevaa, henkisesti tukevaa.

H: Niin, että sä pärjäisit paremmin siinä arjessa.

Kertoja tarvitsisi kertomansa mukaan vain toisen henkilön, jolloin hän pääsisi lähtemään asunnosta:

K5: -- no siis mä en muista millon viimeksi tai edes mikä vuos...mut se on ihan ihme juttu, että jos mulla on joku kaveri tai silleen niin ja jopa se riittää, että mä tietäisin, että jossain kohteessa kaveri odottais, niin mä pääsen helposti ns. kynnyksen yli, mutta yksin ei.

Kerron hänelle, miten merkittävää on, että ahdistus menee kuitenkin usein ohi, kun tilanteeseen pääsee. Kertoja kuvaili hänelle äskettäin tapahtuneita kahta tapahtumaa, jolloin hän oli ollut yksin ulkona ja ”ylittänyt itsensä”. Kyseiset tilanteet rakentuvatkin kertojalle erittäin merkittäviksi, joiden kokemiseen hänelle muodostuu tarve arjessaan. Toisen ulkoilun jälkeen hän rohkaistui käymään yksin kaupassa, jota ei ollut tapahtunut vuosiin.

Kertojan tarinassa rakentuu juurettomuus. Haastateltavalla ei ollut kertomansa mukaan koskaan varsinaista kotia. Hän syntyi avioliiton ulkopuolella ja hänet sijoitettiin. Lapsuutta kuvastavat jatkuvasti vaihtuvat sijoituspaikat, joissa häntä laiminlyötiin. Ensimmäisen kotinsa kertoja mieltää löytyneen lukion jälkeen ulkomailta, omasta varsinaisesta ensimmäisestä asunnostaan. Lapsena hän näki nälkää ja koki henkistä ja fyysistä väkivaltaa:

K5: Mut jätettiin semmosiin hommiin, että mä oon tän mittanen ollu (*näyttää kädellä*), 10–11 -vuotiaasta, et niinku pilkkoo puita, meillähän on ulkohuussi niin pilkkoo puita ja kolata lunta, niin enhän mä ylettyny sinne, niin se oli ihan sama mitä mä tein, niin turpaan tuli aina.

K5: -- ja sit ihan hiekkaa tullu syötyä, ollu kauhee nälkä.

Kertoja tukeutui erilaisiin sosiaalisiin yhteisöihin jo varhain. Lapsuuden rankassa ilmapiirissä hän oppi monenlaisia rooleja, joiden kautta hän yritti selviytyä. Haastateltava kertoo, että ystävät ovat

olleet hänen pelastuksensa ja perheensä aina. Lapsena tukena olivat myös kaverien vanhemmat ja katujengi, johon hän liittyi 5-vuotiaana.

H: -- muistatko sä, että sulla ois ollu joku turva tai voima silloin lapsena, mikä ois sulla pysynyt?

K5: No mä kuulin katujengiin.

H: -- sä tavallaan vietit sitte periaatteessa kaduilla sitä elämää?

K5: Mulla oli monta roolia, että jos sä ajattelet sitä kun alko ekaluokka niin oli se koulurooli, sitte oli noi tavalliset kaverit, naapurit, sitte oli koulukaverit mut sit oli tää...mun piti tehdä kaikkee...en mä voi sanoo niinku kotipiha kun se oli vaan semmonen paikka, mihin sai mennä nukkumaan. Esimerkiks talvella mä nukuin monesti tuolla lumilinnassa niin...mä tein hirveesti kaikkii duunei -- mulla on tavallaan monta eri roolia.

K5: Ei, ei me mitään leikitty. Että ne oli ihan toiset kaverit joiden kanssa pelattiin piiloo ja potkittiin palloa.

Haastateltava kertoo, että katuelämä oli välillä väkivaltaista ja hän oppi puolustamaan itseään. Hän toimi jengissä myös ”diplomatiapuolensa” mukaisesti, jota on soveltanut myöhemmin myös työelämässä ja vapaaehtoistyössä. Haastateltava oirehti teini-ikäisenä vahvasti, mutta hän vältti koulukodin pärjätessään koulussa erinomaisesti. Myöhemmin jengiläiset menehtyivät, ja kertojan elämä muuttuu yksinäisemmäksi. Hän suoritti lukion, vaikka olikin paljon poissa koulusta. Lohtuna kotona olivat taideharrastukset, jotka voimistivat kertojaa.

Kuten kertoja 1, hänkin mainitsee merkityksellisimpänä käänteenä elämässä lapsuuden paikkakunnalta pois muuttamisen ulkomaille ylioppilaskirjoitusten jälkeen. Kertojalla kyse on irtautumisesta rankasta lapsuudesta ja nuoruudesta ja tämän tuomasta helpotuksesta, joiden jälkeen sisäinen tarina saa mahdollisuuden voimistua ensimmäistä kertaa:

K5: Niin, siis sä kysyt kohokohtia, niin se oli yhtä onnea.

Haastateltava teki erilaisia työtehtäviä ulkomailla ja oppi nopeasti kieliä. Hän työskenteli myös Suomessa, menestyi hyvin työssään ja kehitti työhyvinvointia. Lopulta hän haki lähipiirinsä kannustamana opiskelemaan yliopistoon ja teki myös väitöskirjan, jota ei kyennyt esittelemään sosiaalisilta peloiltaan. Valmistumisen jälkeen haastateltava teki oman alansa töitä ja muita pätkätöitä. Työttömyyshistoria ei rakennu niin pitkäksi kuin muilla haastateltavilla.

Haastateltava kertoo, että on kyennyt ammentamaan kokemuksistaan tekemällä aiemmin vapaaehtoistyötä ongelmaisten nuorten kanssa:

K5: Joo, mun oli helppo mennä sinne, kun on semmone historia ku on niin...mä puhuin samaa kieltä -- ja oli niin tuttua.

H: -- se oli ehkä jonku kanavointikeino, että sä pystyit auttamaan niitä ihmisiä?

K5: Niin se on ihme juttu toi...kaikesta huolimatta niin musta ei tullu narkkarii, juoppoo tai linnakundii, et mä nautin auttamisesta ja siksi mä arvostan teidän työtä. Mä näen sen niinku oman näkökulman kautta, että tällasta tarvitaan ehdottomasti.

H: Joo ja sä sanoit, että toi on vahvistanu sua jollain tavalla toi kaikki.

K5: Joo.

H: Että sä koet jollain tavalla ittes tosi vahvaksi, vaikka samalla pelottaa?

K5: Joo, mulla on vahva tahto, mutta sitte mulla on tää yks heikkous eli sosiofobia.

Keskustelemme, miten haastateltava on saanut käsiteltyä elämässään rankkoja kokemuksia ja miten hankkeessa voitaisiin tukea häntä eteenpäin. Sisäinen tarina muuttuu oleellisesti, kun kertoja kokee henkilökohtaisen suuren menetyksen lähihistoriassa, mikä värittää koko elämäntarinaa nykyhetkessä. Tapahtuman jälkeen kertoja ei ole voinut poistua asunnostaan, kuten aiemmin. Hän yritti saada apua yhteiskunnalta, mutta hänen tilanteeseensa ei suhtauduttu riittävän vakavasti. Hän ei kyennyt ”olemaan oikein missään” ja vietti aikaa paljon kaveriensa luona, kunnes päätti eristäytyä asuntoonsa kokonaan tapaamatta ketään kuukausiin. Myöhemmin hän sai lähetteen psykiatriseen hoitoon, mutta sai samaan aikaan työllistämipaikan. Tarinassa ilmentyy kokonaisvaltaisen arvioinnin riittämättömyys elämän kriisikohdassa.

Yhdenlainen käänne elämässä tapahtuu Party-hankkeen aloittamisen jälkeen. Hän kertoo, että Party-hankkeeseen osallistuminen sai hänet ajattelemaan tilanteensa ja oireidensa syitä. Sisäinen tarina saa tässä kohdin käänteen:

K5: Nyt ku tässä Party-hankkeessa ollu, niin mä oon ruvennu miettiä noita, niin kyllä mä oon ollu aina jännittäjä, mutta mulla on aina ollu paljon kavereita esimerkiksi mukulana, niin en mä niinku huomannu sitä sillon.

Kertoja kokee hankkeen auttaneen häntä ”älyttömän paljon” ja luoneen ”perusturvaa”. Hän kuvaa kuinka jo hankkeen olemassaolo ja tieto tukihenkilön olemassaolosta auttaa jaksamaan:

K5: Sellasta niinku kadotettua itsetuntoa tullu pikkuhiljaa takasin ja tietää että on semmonen perusturva...taisin laittaa sulle sellasen tekstiviestinkin, että susta on tullu vähä ku turvahenkilö mulle, niin mulla on täällä et...jos maailma meinaa kaatua, niin mä voin ottaa teihin yhteyttä aina.

Kertojan sisäinen tarina alkaa tässä kohtaa muuntua ja lähentyä varhaisemman historian pienten tarinoiden selviytymisrakenteeseen. Kertojan mukaan puhuminen hanketyöntekijöille matalalla kynnyksellä edesauttoi avautumista omalle lähipiirille, jonka jälkeen hän on kyennyt tukeutumaan heihin ja saanut heiltä myös konkreettista apua tilanteessaan. He autoivat haastateltavaa paljon talon ulkopuolisten asiointien kanssa. Itseluottamuksella kertoja viittaa sisäisen tarinan vahvistumiseen avoimuuden ja toisiin tukeutumiseen rohkaistumisen myötä.

Yhteydenpito hanketyöntekijään rohkaisi kertojaa tekemään pieniä arjen tekoja, joilla oli vaikutusta hänen elämäänsä. Kertojan elämäntarina ei ole vielä toipumistarina, mutta hän kuitenkin uskoo tähän. Hänen mallitarinansa on voittajan kertomus, jonka hän ilmaisee haastattelun lopussakin. Tarina on kuitenkin ikään kuin jatkuvasti vaarassa rikkoontua. Pienillä arjen tarinoilla ja tilanteilla on iso merkitys kertojan elämälle ja draamalle. Kertojan menneisyys rakentaa kulttuurista mallitarinaa, josta hän ottaa aineksia nykyhetkeen, vaikka hän elää tällä hetkellä itselleen hyvin erilaista elämää, elinpiirin rajautuessa kotiin.

Haastateltava kertoo, että kokee tuttavapiiriltään eniten negatiivista stigmaa suhteessa työttömyyteen mutta myös mediasta ja palvelujärjestelmästä. Erityisesti TE-toimiston palvelut ovat jääneet mieleen ja aiheuttavat edelleen nykyhetkessä voimakasta ahdistusta ja vihaa:

H: Millasia kokemuksia sulla on palvelujärjestelmästä?

K5: Aivan hirveitä. Kerta kaikkiaan hirveitä.

H: -- onko sulla yhtään hyvää?

K5: Ei.

Haastateltava kuvailee työntekijöiden alentuvaa suhtautumista, jossa ei kannusteta omien toiveiden toteuttamiseen. Hän kuvaa ymmärtämättömyyttä koskien omaa työkykyä ja niin sanottua ”pakkotyöllistämistä”. Huomasin työntekijänä, että osa Party-hankkeen asiakkaista oli väärällä etuudella, koska sairauslomaa ei myönnetty työttömälle niin helposti, ja useat asiakkaat eivät edes tätä halunneet, jotta taloudelliset etuudet eivät vaihtuessaan katkeaisi. Työkyvyttömiä työttömiä työnhakijoita löytyi siten jonkun verran asiakaskunnasta. Raija Kerättären (2016) tutkimista pitkäaikaistyöttömistä 34 prosenttia oli työkyvyttömiä (mt. 72). Kertoja kuvailee tapaamistaan TE-palveluissa:

K5: Niin työttömyystoimisto niin...tää (*virikailijan nimi*) -- mä olin perunu sen jo pari kertaa, kun mä en päässy sinne ja sitte tuli ukaasi, että tulee karenssi ja kun mä menin pyörän kanssa, niin mä en meinannu ajaa suoraan siis...jännitti ihan älyttömästi, mä olin sillon kans ottanu tuplalääkkeet ja ne ei vaikuttanu...mä olin siel ja mä tärisin ihan älyttömästi ja mun sydän hakkas silleen, että mä meinasin pyörtyä ja sellasia valojuovia näky vaan -- niin mä sanoin (*virikailijan nimi*), että voisiks sä tilata ambulanssin, että näetkö sä, tässä kohtaa, että mä kuolen tähän. Ja hän oli siihen, että niin että sitten meillä ois tämmösiä kursseja ja...

K5: Ja jollet sä mee töihin niin sitte on tää vaihtoehto, että voidaan laittaa sut lepäämään, niitä on semmosia laitoksia.

K5: Tiedäksä niinku...menetti kaiken luottamuksen viranomaisiin

K5: Niin sen jälkeen...en mä nyt mitään rupee kuolemaan...mä aion elää satavuotiaaksi tai enemmän, mutta sillon tuli sellanen, että mieluummin kuolen, kun olen missään tekemisissä työttömyystoimiston kanssa ja teillä on ainut...mikä niinku ottaa jokasen ihmisen, kokonaisvaltaisesti, holistisesti huomioon.

H: Sulla ei ole muita kokemuksia tuosta holistisesta näkökulmasta?

K5: Ei.

Kertoja tuo esille asiakkaan kokonaisvaltaisuuden huomioimisen tärkeyden. Tämä vaikutti monelle olevan hankkeessa heille tärkein ja merkittävin tekijä, kuten myös arvostava ja toisesta kiinnostunut inhimillinen vuorovaikutus. Anna Metterin (2012) mukaan huono-osaisen ihmisen identiteetti luottamusvajeineen ja arvottomuuden tunteineen kehittyi usein jo varhain. Suomalaisessa sosiaalityössä asiakkaan ja työntekijän väliltä puuttuu helposti persoonien välinen tunnustussuhde, mikä liittyy myös sosiaaliin ja taloudellisiin oikeuksiin (mt., 11).

Kertoja ilmaisee elämän haasteissa pohtivansa aina, voisiko yksilönä vaikuttaa tilanteeseen vai onko vikaa yhteiskunnan rakenteissa. Siten sisäinen tarina saa tilaa muokkaantua, ja kertoja löytää analysoimalla ja kirjoittamalla keinoja eteenpäin pääsemiseen. Hän katsoo elämäänsä ikään kuin ulkopuolisena toimittajana ja objektiivisesti. Helpotusta kertojalle tuo, että sisäisessä tarinassaan hän on pyrkinyt aina säilyttämään itsemääräämistä niissä määrin kuin mahdollista ja kykenee kävelemään lopulta pystyssä päin:

K5: Mä oon vähän been there done that, niinku oikeesti...elämänkokemusta on paljon ja mä pystyn kattoon vähä silleen toimittajana, objektiivisesti, että ei oo silleen että voi mua ja...ei oo mitään sellasta.

H: Niin, se on vähä sun selviytyminen, että sä oot pystynyt kattoon ulkopuolelta ja etsimään ratkaisuja objektiivisesti?

K5: Nii, rationaalisesti. Ja jos tuntuu siltä, että lyö päätä seinään, niin sitte on aina näitä tuttuja, kelle voi soittaa.

H: Koetko sä jotenki tällä hetkellä, että elämä voittaa?

K5: Joo, siis elämä voittaa. Mä oon aina ollu optimisti, että tommoset vastoinkäymiset mä oon aina osannu kääntää, että mä opin niistä jotain et...ja sit mulla on sellanen tapa -- uuden vuoden paikkeilla, niin en tee mitään lupauksia vaan mietin, miten tää vuosi on mennyt ja jos tulee joku semmonen huono piikki tai joku semmonen, niin mä mietin, että miten mä oon toiminut, että on tullu semmonen huono juttu...vai onks se just johtunu vaikka työkkäristä.

Haastateltava kertoo, että hän on kyennyt vaikuttamaan yhteiskunnallisiin epäkohtiin julkaistuilla kirjoituksillaan. Työttömyys- ja sairauslomajaksojen henkisestä läpi käymisestä ja jaksamisesta haastateltava kertoo seuraavaa:

K5: -- niinku mä sanoin aikasemmin niin, jos on joku ongelma, nii siihen on tuhat ratkasua vähintään ja...et vahvistaa. Mä en toho usko yhtään, että mikä ei tapa, niin vahvistaa, ei todellakaan mutta sillai henkisesti, kun paneutuu siihen probleemaan niin...

K5: Ja mä yritän koko ajan laajentaa, että pääsis normaalisti kävelyllä ja niin pois päin. Ja tosta työelämästä sen verran, että mä kirjoitan...mä uskon vahvasti siihen. Mulla on paljon sellasia palautteita, että parasta tekstiä, mitä on koskaan kirjoitettu.

Elämäntarina koostuu nykyhetkessä pienistä arjen kertomuksista, joissa kertoja on päässyt kynnyksen yli. Kotiin liittyvää kuvausta ja narratiivia ei ole, ja kertomus on tässä kohdin tyhjä. Kaikki arjen tekemiset väsyttivät luonnollisesti kertojaa suuresti verrattuna muihin haastateltaviin. Tämänkin vuoksi haastateltavan henkinen ponnistus oli arvostettava tutkimustyölleni. Hän myös osallisti omaa tuttavapiiriä hankkeeseen. Kehittämisajatuksista hän kertoo seuraavaa:

K5: -- mun mielestä ois tärkeää -- että ois semmonen ryhmäytyminen ja sit kuuntelee kaikkia ja ois mahdollisuutta tehdä jotain ja osallistua yhdessä ja huomata se, että ei me olla erilaisia kuin muut -- stten pitäis tavallaan set free...eli miten saada ihmiset osallistumaan omaehtoisesti ja saamaan vaikka fyrkkaa.

Haastateltava on sitä mieltä, että Party-hankkeen kohderyhmänä täytyisi olla vähemmän aikaa työttömänä olevat, jotta palvelu toimisi myös ennaltaehkäisevänä:

K5: -- kun sä laitoit sen pitkän viestin, että on nää säännöt, mutta siinäki on epäkohta, että miks pitää olla tuhat päivää?

K5: Siinä ehtii ihminen raunioitumaan jo.

Muihin haastateltaviin verrattuna kertojan odotushorisontti rakentui pitkälle. Usko omiin kykyihin oli säilynyt menneisyyden kokemuksista huolimatta. Kysyn haastateltavalta, mitä hän näkee tulevaisuudessaan ja kuinka pitkälle, joihin hän vastaa:

K5: Siis...mä oon voittaja, champion. Nobelin palkinnon kirjallisuudesta ja PEN-palkinnon, kyllä.

H: Joo, sä uskot itseesi ja kuinka pitkälle sä näet, kun sä katsot tulevaisuuteen?

K5: No yli sata vuotiaaksi aion elää. Vaikka röökaa.

H: (Nauraa) Ja nää on sun tavoitteet...entä mitkä sun suurimmat haaveet on, jotka sä haluaisit toteuttaa?

K5: Ois kiva jos saisi kanoja pihalle, 12-kielinen kitara ois kiva...että ois perusonnellinen ja terve.

H: Onks sulla tavallaan noita kunnianhimoja, mitä sä tossa mainitsit niin tavallaan työn tai opintojen puolesta, niin onko sulla sellasia, mitkä sä haluat toteuttaa?

K5: No yks on semmonen...mä ajattelin, että sitte kun mä oon eläkkeellä, niin mä aion parantuu tästä taudista...mä teen mitä tahansa...mä käyn vaikka piruttani sen virallisen väitöstilaisuuden läpi.

H: Joo, ihan mahtavaa.

Haastateltava tuo esille lopuksi yhden avainkokemuksen aiemmasta elämästään, jolloin hän oppi erään ihmissuhteensa kautta tunnistamaan ja ilmaisemaan tunteitaan. Ihmissuhteet paransivat hänen haavojaan pala kerrallaan läpi elämän, ja ystäväpiiri oli hänen sukunsa. Haastateltava kertoo, että hänen syntyessään 1960-luvulla avioliiton ulkopuolinen lapsi oli suuri häpeä. Tästä häpeästä hän joutui kärsimään ilman omaa syytään, mutta hän oli siltikin sekä haastattelun alussa ja lopussa oman toteamuksensa mukaan: ”champion”, mestari ja selviytyjä.

5.2 Kimmokkeen kokemukselliset merkitykset

5.2.1 Osallisuuden palaset

Kertoja 1:lle ja 3:lle Kimmoke-toiminnalla oli erityinen merkitys, koska he kokivat tapahtumiin ja hankkeeseen osallistumisen olleen käänteentekeviä elämässään. Kertoja 1 kuvailee, kuinka jotain muuttui ensimmäisten Kimmoke-tapahtumien myötä:

K1: Joo ja se oli muutenki silleen sit kiva, kun siinä oli ollu se syksy tai alkuvuosi tosi rankkaa meikäläisellä, niin se tuntu semmoselt jonkun näköselä uudelta alulta ja sain niinku siit kauheesti energiaa ja voimaa, et kun mä mietin viime kevättä ja kesää, niin on niinku ollu tosi hyvä jakso.

H: Saitko sä jotenki niist ihmisistä voimaa?

K1: Ihmisistäki joo ja kaikist niistä kivoista jutuista, mitä siin on ollu muutenki.

Kertoja 3 muodostaa heti haastattelun alussa tarinallisesti rajaa kahden eri elämänvaiheen välille, joita erottaa ensimmäiseen Kimmoke-tapahtumaan osallistuminen. Tämä kertoo toiminnan merkityksellisyydestä haastateltavan elämässä. Hän kuvaa, kuinka ”hänen tarinansa alkoi” Kimmoke-tapahtumasta, josta hän muistaa tarkan päivämäärän:

K3: Juu, heti (*tapahtuman ajankohta*) kun mä sain Kimmoke-rannekkeen, niin mä aloitin sieltä ja sieltä se alko niinku -- (*Kimmoke-tapahtuman paikka*) mun koko tarinani. Sinne mentiin ekan kerran (*tapahtuman päivämäärä*) muistan päivänki vielä ja kun mentiin ja mä sain sen rannekkeen siellä...

Yhteenkuuluvuus ja omaehtoisuus

Kertojilla oli eri pituisia historioita Kimmoke-rannekkeen käyttäjinä. Yksi oli käyttänyt ranneketta jo sen ensimmäisestä versiosta alkaen. Kaikilla kertojilla yhteenkuuluvuuden tunne ja sosiaaliset

kontaktit muodostuivat osallisuudessa tärkeiksi. Tapahtumien monipuolinen kirjo loi arkeen tarkoituksellisuutta:

K2: Ja nyt kun mä sanoin töissä, että mä meen tänään kirjastoon ja mä meen huomenna lounaalle. Niin työkaveri kysy, että niin mihin sä meet tiistaina? Mä sanoin, että mä meen lounaalle. Ja se oli, että eikä ja mä olin, että no juu juu. Sitte se kysy, missä se on. Ja mä sanoin, että (*hotellin nimi*). Ja se oli, että Höh! Miksen mää pääse!

K2: Niin mä sanoin, että kuulut väärään porukkaan. (*Nauraa*)

Aineistostani tuli esille, että haastateltavat arvostivat Kimmoke-tapahtumien monipuolisuutta ja valinnan mahdollisuutta. Aina ei tarvinnut tulla mukaan, vaan ohjelmistosta pystyi valitsemaan itselle sopivimmat. Vaihtoehtoja oli paljon, ja niissä huomioitiin asiakkaiden toiveet. Valinnaisuus korostui tapahtumissa myös siten, että jokaista paikkaa tai toimintoa esiteltiin. Tämän jälkeen esimerkiksi liikuntalajia sai itse harrastaa ohjatusti asiantuntijan kanssa tai jäädä vaikka tutkimaan museota tarkemmin. Toiminnallinen osallistuminen tiloissa kannusti haastateltavia tulemaan uudelleen itsenäisesti paikalle ja hälvensi osallistumisen tuomaa jännitystä. Kimmoke-toimintaan kiinnittymisessä haastateltaville nousikin tärkeäksi tapahtumien *omaehtoisuus*. Pakko ei ollut osallistua, ja tapahtumissa sai olla puhumatta omista asioistaan, toisin kuin esimerkiksi sosiaalisen kuntoutuksen ryhmissä keskusteleminen ja tavoitteellisuus ovat yleensä tarkoituksellisia. Tämä loi helppoutta osallistua ja etsiä omaa paikkaansa tapahtumien kautta.

Osallisuuden viitekehyksessä tukeuduttiin Ryanin ja Decin (1985) itseohjautuvuusteoriaan, jossa eriteltiin ihmisen kolme psykologista perustarvetta: omaehtoisuus (*autonomy*), kyvykkyyden osoittaminen (*competence*) ja yhteenkuuluvuus (*relatedness*). Näiden tarpeiden tyydyttäminen synnyttävät sisäisen motivaation. Nämä kaikki rakentuivat myös analyysini osallisuuden merkityksissä. Omaehtoisuus, kyvykkyys ja yhteenkuuluvuus loivat autonomiaa, jonka taas on todettu tukevan hyvinvointia ja lisäävän terveyttä edistäviä valintoja (Hynynen ja Hankonen 2015, 483; Isola ym. 2017, 15).

Kertoja 4 kärsi sosiaalisesta jännittämisestä, mutta hän mainitsi silti tapahtumiin vetävänä tekijänä tuntemattomien ihmisten kanssa keskustelun, jolla hän kykeni haastamaan itseään ja rohkaistumaan. Kotoa pois lähteminen ja uudet ihmiset valtaistavat, koska elämä kostuu huomattavasti vain kodin ympäristöstä ja sen turvasta. Haastateltavan mukaan tapahtumissa oli helppo puhua vieraille myös siksi, että tapahtumien vetäjät Party-hankkeesta ”ovat omia itsejään”. Kaikki haastateltavat kuvasivat, että muut osallistujat olivat samassa tilanteessa, mikä helpotti kanssakäymistä. Kimmoke-tapahtumissa rakentui toisaalta myös erilaisia kuulija- ja puhujakuntia, koska osassa tapahtumia yhdistettiin muiden palvelujen erilaisia asiakasryhmiä.

Haastateltava 4 kuvasi paniikkioireitaan, mikäli tilassa oli vieraita ihmisiä ja hän joutui puhumaan. Hän koki, että sosiaalisen kuntoutuksen ryhmä vähensi tätä jännitystä. Kimmoke-ryhmissä taas haastateltavalle ei ollut tullut paniikkikohtauksia. Tässä tulee esille Kimmoke-ryhmien omaehtoisuus ja osallistujan oman tahdin huomioiminen, jotka vähentävät ahdistusta, mikä oli yleistä usealla asiakkaalla:

H: Onko sulla noissa Kimmoke-ryhmissä tullu koskaan? (*Paniikkia*)

K4: Ei mulla sit niissä oo, kun ne on sillai erilaisia, että siel sun ei tarte niin kauheesti puhuu ittestäs sille porukalle, vaikka jossain kohtaa tietty on ollu, mut ei oikeestaan.

Osa haastateltavistani koki, että tapahtumiin oli aina helppo tulla. Sosiaalisesta jännittämisestä kärsivilläkin oli kuitenkin tapahtumissa ”hyvä olla”, kun niihin pääsi paikalle. Kertoja 1 kuvaa, että pahimpina ahdistusaikoina hän ei kuitenkaan voi saapua edes Kimmoke-tapahtumaan vaan viettää aikaa kotona odotellen oireiden laantumista. Kertojan sisäisessä tarinassa Kimmokeen ilmapiiri rakentaa vastapuhetta aikuisuuden ulkopuolisuuden ja pelon kokemuksille, erityisesti uusia ihmisiä kohdatessa. Menneisyyden koulukiusaamisen jättämät muistot hälvenevät. Haastateltava kertoo, että häntä arvostetaan, ei syrjitä ja ollaan ”samassa veneessä”.

Kertoja 5 kuvaa ristiriitaista riemullista odotusta mutta myös jännitystään ”kauhunsekaisena” ennen retkeä. Jännittäminen lieveni kuitenkin itse tapahtumassa. Lisäksi tapahtuman teema liittyi haastateltavan omaan kiinnostukseen ja asiantuntemukseen, mikä loi pystyvyyttä:

K5: Sen aikana tuli jo semmonen että...et mun pitäs olla pomo tässä ja vetää tää retki.

H: Koitko sä että sä pystyit siellä olemaan rennosti tai oma ittes?

K5: Kyl mä jännitin ja pyrin olemaan vähä takarivis.

Kertoja 1 oli pyrkinyt osallistamaan ryhmää tapaamaan keskenään myös tapahtumien ulkopuolella. Hän koki tärkeäksi, että ylipäätään oli tapahtuma, jossa olla muiden seurassa, vaikkei puhuisikaan mitään. Tämän Kimmoke-tapahtumat mahdollistivat. Hän kuvaa, kuinka jo parinkin lauseen sanominen arjessa helpottaa ja vie kohti nähdyksi tulemistä:

K1: -- siis en mä tiä, onks se nyt ollu mitään hiveen merkityksellistä keskusteluu ollu, mut joidenki kans aina vähän saanu jotain pientä puhuu, niin sit tulee, että en ole vaa haamu siellä, johon ihmiset ei kiinnitä huomioo.

K1: -- että en tiedä yhtään kuin paljon tossa porukassa mahtaa olla sellasii ihmisiä, joilla ei välttämättä oo paljoo sosiaalisia kontakteja niin sekin, vaikkei nyt haluiskaan tulla sinne kauheesti pälättämään, niin sais nähä muita ja olla muiden seurassa, niin se on iso juttu.

Pragmaattisessa semiotiikassa tarkastellaan merkin eli sanan, katseen, kuvan tai symbolin vaikutusta vastaanottajassa (Isola ym. 2017, 17; ks. myös Veivo & Huttunen 1999, 14–15). Mikäli ihminen on

tietoinen nähdäksi tulemisestaan, hermoston on havaittu reagoivan tähän, mutta vaikutus ei ollut sama pelkällä epäsuoralla katseella (Myllyneva 2016). Merkki voi olla katseen lisäksi esimerkiksi kosketus, kuva, teksti, kulttuurin tuotos tai luonnon ilmiö. Se voi olla nähdäksi tulemisen jälkeinen fysiologinen tunne tai tajunnallinen mielikuva. Merkitykset ovat ajassa ja paikassa muuttuvia merkkien käsitteellisiä sisältöjä. Ne muotoutuvat ihmisten välisissä prosesseissa heidän käsitteellistäessä maailmaa tukeutuen järkeensä ja tunteisiinsa. (Isola ym. 2017, 17.) Samalla tavoin rakentuu Vilma Hännisen sisäinen tarina, joka muuntuu myös ajassa ja paikassa ottaen aineksia kulttuurisista mallitarinoista ja niiden merkityksistä. Osallisuuden suuruus ei aina olekaan tärkeää: vertaisen tai viranomaisen pelkkä oleminen ja tekeminen voivat synnyttää asiakkaalle hyvän mielikuvan, joka tönäisee tarvittavissa määrin eteenpäin (Isola ym. 2017, 13). Eräs haastateltava kuvaili, kuinka jo mielikuva häntä kuuntelevasta ja puhelimitse tavoitettavissa olevasta hanketyöntekijästä voimisti häntä.

Rinnallakulkijuus

Keskeiseksi kertojat mainitsevat työntekijän läsnäolon ja ajan antamisen asiakkaalle tapahtumassa, jossa ei ole viranomaisstruktuuria ja voi ”jutella vain niitä näitä”. Muutama kertoja toi esille kehittämisideana niin sanotut vapaat ryhmät, joissa ei olisi struktuuria. Saman työntekijän läsnäolo ryhmä- kuin yksilötapaamisissakin tuki asiakkaan osallistumista. Ylläpitävän aktiivisuuden onnistumisessa *kiinnittymisellä* olikin merkitystä. Haastateltavat kiinnittyivät tapahtumiin hankkeen tutun työntekijän tai toisen asiakkaan kautta. Tämä edesauttoi tapahtumiin osallistumista jatkossa. Tuttavan kanssa osallistuttiin myös helpommin kaupungin tapahtumiin, jotka eivät olleet hankkeen tarjoamia. Siten haastatteluissa on nähtävissä kaupungin palveluihin osallistamisen mahdollistamista, joka oli yksi hankkeemme tavoite. Kimmoke-tapahtumien *velvoittamattomuus*, *omaehtoisuus* ja niiden *säännöllisyys* loivat mielestäni tähän tarpeeseen vastinetta.

Oman työntekijän rinnallakulkijuus kiinnittymisessä nousi tärkeäksi erityisesti kertojien kohdalla, jotka kärsivät erilaisista psyyken häiriöistä. Kimmokkeen konteksti loi uusia rooleja työntekijälle, jotka voivat vaikuttaa työntekijä-asiakassuhteeseen. Omien havaintojeni ja haastateltavien mukaan työntekijän läsnäolo tapahtumissa tehosti myös tiedonkulkua ja asiakasprosessia. Tapahtumissa saattoi tulla esille yllättäviä ongelmia, koska asiakkaiden elämän suunta saattoi moniongelmaisuuksien vuoksi muuttua nopeastikin. Muuttuvat tilanteet ovat kyseisen asiakasryhmän kanssa yleisiä. Tähän vastaaminen vaatiikin mielestäni rinnallakulkijuutta ja hyvää tiedon siirtämistä eri palvelujärjestelmien välillä. Tapahtumien kautta ilmeni prosesseja, jotka eivät syystä tai toisesta

olleetkaan edenneet. Etenemisen este oli myös saattanut poistua ja voitiin siirtyä seuraavaan askeleeseen. Erään Kimmoke-tapahtuman myötä kertojasta saatiin ”koppia” ja tilanteeseen voitiin reagoida välittömästi:

H: Ooks sä kokenu, että sä oot saanu jotain asioita eteenpäin, mikä liittyy sun johonki palvelutarpeeseen, ihan noiden tapahtumien kautta -- ?

K4: No just tää...lääkärijuttu ja sit se tuleva kuntouttava juttu, että ne...

H: Nii, ja mä jotenki muistelin, että oliko se niin, että sä olit siellä (*uimahallin nimi*)?

K4: Olin joo.

H: Ja sitte me huomattiin, että (*kertoja 4*) on siellä ja mitäs hänelle kuuluu ja hänellä ei ole mitään ajanvarausta! Että sehän tuli sen kautta?

K4: Joo, niin oli.

Kertoja 5 kuvaa Partyn työntekijän läsnäolon tärkeyttä tapahtumissa seuraavasti:

K5: Se...kun muutenki on vaikea lähteä ulos, niin on luottohenkilö tavallaan, niin on jotenki sillai, ettei oo yksin et ainaki toi yks ymmärtää, jos mä meen jonnekki pusikkoon piiloon vähäks aikaa. Ja joo...se läsnäolo on mun mielestä ihan must.

Isolan ym. (2015) mukaan kuntien tulisi muuttaa sosiaalityön käytäntöjä siten, että asiakkaita tavattaisiin toimistojen lisäksi myös heidän kotonaan, kaupungilla tai luonnossa. Palvelujärjestelmää olisi täydennettävä kunnallisella palvelulla, jossa vaikeuksissa kamppailevalle ihmiselle osoitettaisiin tarvittaessa ”oma ihminen”, joka arjen asianajajana houkuttelisi ulos, lähtisi yhdessä kokeilemaan harrastuksia tai saattaisi lääkärin vastaanotolle. ”Oma ihminen” -palvelussa voitaisiin hyödyntää vertaisia, joskaan sosiaalialan työtä ei ole laajamittaisesti järkevää jättää vertaisten vastuulle. (Mt. 83.) Kuntien sosiaaliohjauksella voisi kuitenkin olla tässä yksi roolinsa. Sosiaaliohjausta onkin Turussa viime vuosina lisätty, ja heitä on palkattu työskentelemään rinnan kaupungin sosiaalityöntekijöiden kanssa.

Työntekijä viestii myös virastosta ulos lähtiessään, että asiakas on ammatillisen rajanylityksen arvoinen (Isola ym. 2017, 13). Roolien joustavuudella oli kertojien mukaan tapahtumien ilmapiiriin vaikuttava positiivinen vaikutus: työntekijät olivat inhimillisiä. Tämän koin hankkeen työntekijänä lisäävän luottamuksen rakentamista asiakassuhteessa ja sellaisten asioiden esille tulemista, joita ei virastossa tapahtuvissa keskusteluissa todennäköisesti olisi tullut esille. Haastattelut tukivat tätä havaintoa. Eräs haastateltava kommentoi, että tuskin olisi suostunut haastatteluunkaan, ellei olisi tuntenut minua vähän etukäteen. Työntekijöistä tuli ikään kuin asiakkaiden kanssatoimijoita ja

yleisöä uuden edessä: osallistuimme ohjattuun tekemiseen yhtälailla. Välillä asiakas oli minua taidokkaampi suorittamaan erilaisia asioita, esimerkiksi keilaamaan.

Sosiaali- ja työvoimatoimistojen odotustilat koetaan ahdistaviksi, mihin liittyy osin luonnollisesti hankala elämäntilanne. Kuitenkin jo fyysiset tilat itsessään muistuttavat asiakkaan yhteiskunnallisesta asemasta. Mikäli asiakkaita tavattaisiin myös heidän ”omalla maaperällään”, tämä lisäisi heidän yhteistyöhalukkuuttaan ja valtautumistaan heitä koskevissa päätöksissä. Kertomukset selviytymisestä alkavatkin yleensä ”yllättävistä, huono-osaisen lokeron ulkopuolella tapahtuvista kohtaamisista”. Kyseisissä kohtaamisissa sosiaalialan ammattilaiset ovat uskaltaneet rikkomaan ammatillisten vähimmäisvaatimusten rajoja, ja he ovat rinnalla kulkeneet vaikeuksissa olevan kanssa pidempään kuin laki ja määräykset edellyttäisivät. (Isola ym. 2015, 82–83.)

Kertoja 3 kuvaa työntekijän läsnäoloa tapahtumissa seuraavasti:

K3: Niille voi tuoda antaa kritiikkiä ja kysyä taas eteenpäin menevästä neuvoa, että mitä voitais tehdä taas ja miten...näistä yleisistä niinku bussilipuista ja kaikista Kimmoke-rannekkeista niin totta kai, eihän siitä tulis ilman teidän panostanne mitään siitä, se on ollu hyvä. Siitä mä oon ollu kauheen tyytyväinen, että teidän toiminta on ollu hirveen semmosta positiivista ja te osaatte kysellä ihmisiltä, että mitä te kaipaatte ja näissä palaverissa ja raadeissa, sekä näissä tapahtumissa. Ja aina voi tulla kysymään. En mä tiedä tulisko tästä hommasta mitään, jos ei olis teidän kaltaisia ihmisiä, että te ootte panostanu todella hyvin niihin kaikkiin. Niinku mä oon tykänny ihan kaikista, jonka mä oon oppinu tämän homman aikana tuntemaan Partyn porukasta sekä Kimmoke-porukasta.

Uudet tilat haltuun

Näen Kimmoke-tapahtumien rikkovan erilaisia rajoja ja luovan yhteisyyttä kaupunkilaisten ja pitkäaikaistyöttömien välillä. Heidät otetaan tapahtumissa paremmin kaupunkiyhteisöön sisälle, koska toiminnot ovat varta vasten heille järjestettyjä asiantuntijoiden, ruokatarjoilujen ja välineiden hankkimisten myötä. Uusien tilojen haltuun ottaminen liittyy erityisesti edellä esille tulleetseen rinnallakulkijuuteen ja tapahtumien ilmapiiriin.

Kertoja 4 kertoo, että ihmispaljous ja treenatut ”fitness-ihmiset” ahdistavat häntä kuntosalilla ja saavat hänet jäämään mieluummin kotiin. Yritän osallistaa haastateltavaa suljettuun ja pieneen kuntosaliryhmään, johon pääsee rannekkeella. Haastateltava onkin käynyt ryhmän jo kahdesti, joten se on hänelle sopiva muoto. Asiakasryhmällä olisi tarvetta eritasoisille matalan kynnyksen kuntoryhmille, joissa osallistujilla saattaa olla terveys- ja toimintakyvyn rajoitteita.

K4: Mä oon kahdessaki ollu.

H: Aha, okei nonni! No sittenhän sä osaatki käyttää laitteita ja...

K4: Kyl mä niit osaan, mutta mä en kehtaa siel olla.

H: Mikset?

K4: Emmää...siel on kaikki jotain fitness-ämmiä ja muskeliukkoja. (*Naurahtaa*)

Yritin viedä keskustelun fitness-ihmisten pelosta tämän ihmiskuvan vastustamiseen ja haastateltavalle ominaiseen kapinahenkeen. Sitaatissa kuvastuu, kuinka haastavaa tietyn kehohihanteen hallitsemisessa julkisissa tiloissa voi olla. Kertoja kokee itsensä marginaaliksi, mikä aiheuttaa häpeää. Vaikka Kimmo-ryhmän ideana on valtaistaa työttömiä ottamaan fyysiset tilat haltuun ja käymään jatkossa itsenäisesti paikoissa, ei tämä aina toteudu. Tämä on huomattu myös kaupungin liikuntapalveluissa, joissa suunniteltiin työttömille yhteisiä liikuntaryhmiä, joissa harrastettaisiin eri lajeja yhdessä ympäri vuoden. Haastateltava tuo esille myös bussimatkojen kalleuden, joka vaikuttaa säännölliseen uintiharrastukseen. Hanke teki aiheesta kuntalaisaloitteen, ja asiaa työstiin muutokin, mutta se ei toistaiseksi edennyt.

Kertoja 2:n haastattelussa ilmenee uusiin paikkoihin menemisen vaikeus mutta toisaalta tyytyväisyys näissä vierailemiseen. Hän ymmärsi, kuinka aluehistorian tietämyksen arvo ja mielenkiintoisuus todentuvat tapahtuman kautta, jonka vuoksi hän haluaa mennä Turun linnaan uudestaan:

K2: Ota huomioon hei mä oon asunu 21 vuotta Turussa ja mää kävin ensimmäistä kertaa Turun linnassa!

K2: -- ku ei oo koskaan käynny tommoses paikkaa ennen, niin onhan se ihan eri, ku ajattelee, että sä oot jossain tuolla kävelet ja kattelet Turkuu, ni ei se oo sama. Kyl se on toi historia on paras.

Vaikkeimpina kohteina lähteä ovat olleet kulttuuripaikat, kuten filharmonisen orkesterin konsertit, teatterit ja museot, joita pidettiin myös erityisen hienoina kokemuksina. Kulttuuriesityksiin sai myös ilmaislippuja, joihin ei muutoin olisi varaa. Asiakasryhmän osallistaminen vaatiikin kohtaamista, informaation jakamista ja luottamuksen herättämistä. Lisäksi käytetty kieli voi olla hankalaa ymmärtää. Haastateltava tuo esille Party-hankkeen järjestämän hyvinvointipäivän työttömille, jossa oli vierailevia, alallaan tunnettuja luennoitsijoita. Hän ilmaisee tapahtuman olleen merkityksellinen itselleen sen tarjoaman tiedon vuoksi, vaikka hän ei päivän ohjelmaa lukiessa ymmärtänyt luentojen tarkoitusta. Päivä oli ikään kuin työelämästä tuttu TYKY-päivä työttömille:

K3: ...siinä oli montaa eri asiaa, mitä ei varmaan olis ikinä tullu kuuneltu missään muualla ja jos ei olis tammönen kutsu tullu, niin ei olis varmaan mitään tullu mieleen, että mä menisin tonne, en todellakaan olis menny. Ja en mä olis edes tajunnu, mitä ne on, mutta sitten kun ne alko kertomaan niistä asioista, niin sitten tajus vasta mitä he yritti tuoda.

Osallisuuden teoreettisessa viitekehyksessä tuodaan esille vuorovaikutusprosessit, jossa merkitykset syntyvät. Kokemus on merkityssuhde ihmisen, hänen toimintansa ja toimintansa kohteen välillä

(Isola ym. 2017, 17; ks. myös Perttula & Latomaa 2008). Niukkuudessa pidempään elänyt pitkäaikaistyön saattaa menettää mahdollisuutensa liittyä näihin vuorovaikutusprosesseihin. Merkityksellisuuden kokemuksen voi määritellä merkityssuhteina, joissa ihmiselle tärkeät ajatukset ja myönteiset tuntemukset yhdistyvät ihmisten välisessä monimuotoisessa toiminnassa, esimerkiksi sanoissa ja liikkeissä. (Isola ym. 2017, 16–17.) Tässä tullaan lähelle myös Hännisen teorian sisäistä tarinaa, joka on yhteydessä sosiaalisen vuorovaikutuksen tarjoamien merkityksien kanssa. Kimmoke-toiminta loi haastateltaville kontekstin, jossa merkityssuhteiden oli mahdollista rakentua toiminnassa, katsojana ja yleisönä, mikä myös helpotti vuorovaikutusta muiden kanssa. Yhteisessä toiminnassa kaikki olivat oppimassa uutta ja keskustelunaiheita löytyi, kun tavoitteena oli yhteinen tekeminen. Tässä keskustelu muuntui myös ongelmakeskeisyydestä kohti asioita, jotka ovat monelle ihmiselle tärkeitä yhteiskuntaluokasta riippumatta.

Kimmoke vapaa-ajan erottelijana ja arjen järjestäjänä

Kertoja 3 kuvaa Kimmoke-tapahtumien merkitystä vapaa-ajan ja arjen negatiivisen ajatuskehän katkaisijana:

H: Koetko sä, että Kimmoke on vapaa-aikaa vai miten sä koet sen?

K3: Niin niin, no se on todella on -- sillon sä ajattelet, että voi hitto nyt mä pääsenki sinne, tänään on se päivä -- se niinku katkasee sen oman prosessin, että ei tarvii vaan funtsia ja funtsia kato. Ja niin monet funtsimiset minäki oon työttömänä tehny, että mitä sitä nyt rupeis tekemään.

Työttömällä ajatellaan olevan määrättömästi vapaa-aikaa, mutta toisaalta heitä velvoitetaan hakemaan jatkuvasti töitä ja kehittämään itseään. Aika liittyy yksinäisyyteen. Pitkäaikaistyöttömien kokemuksissa ajan muoto häviää, ja se vaan virtaa. He eivät tahdo saada elämästä otetta, kun aika ei hahmotu. (Karisto ja Tiilikainen 2017, 530; ks. myös Jadoha 1988.) Aikaansaaminen muuttuu aikailuksi, kun henkilö ei kykene tai jaksaa toimitella juuri mitään (Ojanen 2007, 20). Tekeminen ja aikaansaavuus pitävät usein yksinäisyyden kokemusta loitolla. Jokaisen, vanhuksen ja työttömänkin tulisi olla nykytrendin mukaan kiireinen ja tehokas. Yhteiskunnan kiireen ilmapiiriin lisääntyessä työttömän kokema aika kulkee kuitenkin vieläkin hitaammin. (Karisto ja Tiilikainen 2017, 530, 532.) Aineistoni mukaan taloustilanne saattoi stressata kertojia, ja levon hetki olla määrittelemätön. Kertojat kokivat, että Kimmoke-tapahtumissa sai rentoutua ja olla vapaalla.

Kertoja 4 kuvailee, miksi lähtee aina uudelleen tapahtumiin:

K4: -- ja sit on iha kiva nähdä muitakin ihmisiä, että mä oon aika paljon kumminki kotona loppujen lopuksi ja se on ihan kiva, että katkee se arki sillai, että nyt onki menoo tonne ja suunnittelee sitä menoo ja tietää sen päivän ja mikä on se tapahtuma ja niin...sit siel voi jutella kaikkien vähä tuntemattomampienki kans.

Haastateltava kertoo, kuinka ”arki katkee sillai”. Hän jatkaa myöhemmässä kohtaa haastattelua, että kokee Kimmoke-tapahtumat vapaa-aikana ja arjen rentouttajana. Vapaa-ajan ja työn eroa ei kertojien elämässä ole, minkä he kokevat stressaavana. Myös odotushorisontin ja arjen järjestymisen tärkeys kuvastuvat sitaattissa: ”nyt onki menoo tonne ja suunnittelee sitä menoo ja tietää sen päivän ja mikä se tapahtuma on”. Odotus luo positiivisen merkityksen eli jotain mukavaa on tulossa.

Kertoja 1 löysi positiivisena asiana työttömyydestä vapaa-ajan, mutta toisaalta tämä menettää samalla merkityksensä, koska aikaa on loputtomasti. Köyhyyden intensiiviteorian näkökulman mukaan työtön ei ole halukas hakeutumaan työmarkkinoille, mikäli hänen elämästään tehdään liian mukavaa ja helppoa. Työttömien liian korkea hyvinvointi aiheuttaisi siten vapaaehtoista työttömyyttä. (Ervasti 2004, 298, 312–314.) Kimmoke-toiminta saatetaan liittää helposti tällaiseen mielekkääseen vapaa-aikaan.

Tutkimusten mukaan yli 500 päivän työttömyys vanhentaa nuoria miehiä, ja tämä oli todennettavissa jo solutasolla. Vanhenemisen taustalla katsottiin olevan työttömyyden aiheuttama kokonaisvaltainen stressi. (Ala-Mursula ym. 2013.) Haastateltava 4 kertoo stressaantuvansa hyvin helposti monenlaisista elämänmuutoksista aiheuttavista ja myös pienistä asioista. Haastateltavan mukaan työttömyys on pahentanut stressaamista:

K4: Kaikki uudet tilanteet stressaa mua, jos mä tiedän että nyt mä vaik viikon pääst meen johonki vaik uuteen työpaikkaan, niin kyl mää sitä stressaan, riippuu tietty kuinka aikasin mä tiedän sen, jos mä tiedän että joo vaikka kahden kuukauden päästä mä aloitan työt, niin kyl mä sitä ainaki kuukauden stressaan etukäteen.

Kertojien odotushorisontti saattoi rakentua pidemmällekin, koska asiakkaat saivat Kimmoke-tapahtumien vuosikellon etukäteen, jossa oli tieto kaikista tapahtumista. Kimmoke-listassa oleville laitettiin vielä ennen tapahtumaa muistutustekstiviestit. Kattava etukäteistieto järjesti kertojien elämää ja hälvensi sosiaalista jännitystä, koska he tiesivät, mitä on tulossa. Tapahtumiin osallistettiin jatkuvasti sekä asiakasajoilla ja muissa tapahtumissa, mikä saattoi madaltaa osallistumista. Joskus soitimme asiakkaille, joiden ajattelimme olevan ehkä kiinnostuneita tietyistä tapahtumista. Hankkeen alkukartoitus toi usein tietoa asiakkaan mielenkiinnon kohteista, arvoista ja harrastuksista. Joskus kävi niin, että hänelle tärkeään teemaan liittyvä tapahtuma oli jo seuraavana päivänä, jonka vuoksi hän hankki Kimmoke-rannekkeen hyvin nopeastikin.

Aaron Antonovskyn (1987) salutogeenisen terveyden edistämisen teoriassa ihmisen koherenssin tunne tukee häntä muiden voimavarojensa ottamisessa käyttöön. Koherenssin kannalta keskeinen tekijä on elämän ja elinympäristön ymmärrettävyys (*comprehensibility*), jossa todentuu elämän tapahtumien ennakoitavuus ja järjeistäminen. Elämän hallittavuus (*manageability*) taas viittaa siihen, että omiin asioihin voidaan vaikuttaa. Elämän ymmärrettävyys ja hallittavuus edesauttavat kyvykkyyden osoittamista ja autonomian kokemusta. Merkityksellisyyden kokemus taas ohjaa ihmistä panostamaan voimavarojaan valitsemiinsa asioihin. Jos henkilö ei koe maailmaansa merkitykselliseksi, ei hän voi myöskään ymmärtää ja hallita sitä. (Antonovsky 1987, 15–22; Isola ym. 2017, 15.) Eräs kertoja käytti liimalappuja, joissa tapahtumat olivat kiinnitettyinä kodin pöytään. Tämä järjesti arkea ja positiivista odotusta. Elämässä oli merkitystä ja aikatauluja, jotka hän näki konkreettisesti joka päivä edessään.

Ylläpitävä aktiivisuus

Osallisuuden viitekehyksen taustalla on ajatus, että henkilö on kytköksissä samaan aikaan monelle eri alueelle. Osallisuus rakentuu ja muuntuu kokonaisuudessa. Hänninen taas kirjoittaa käsitteestä toimijaminä, joita voi olla erilaisia eri elämän alueilla, ja ne voivat vaikuttaa toisiinsa. Toimijaminät vaativat kuitenkin jonkinlaisen ”käyttöympäristön”, jossa näitä erillisiä tarinoita ja minuuksia voidaan ylläpitää. (Hänninen 2000, 61.) Haastatteluissa toimijaminä rakentui tavalla, jota kutsun *ylläpitäväksi aktiivisuudeksi*. Haastateltavat kokivat tärkeäksi lähteä jonnekin ja olla jatkuvasti aktiivisia, vaikkei tämä olisi aina onnistunutkaan. Tapahtumien säännöllisyys nousi tärkeäksi. Vaikka elämä ei olisi edennyt tavoiteltuun suuntaan, niin jo tieto Kimmoke-tapahtumien jatkumisesta oli tärkeää. Kimmokeen toiminnot ylläpitivät ikään kuin pienen osallisuuden liikkeen kautta kertojien vireyttä työttömyysaikoina, jolloin heidän oli taas helpompi jatkaa toimenpiteeseen tai työhön. Tietoisuus työttömäksi jäämisestä ei ahdistanut niin paljoa, kun Kimmoke-tapahtumien tiedettiin jatkuvan.

Kertoja 1 kuvailee aktiivisuuden pientä liikettä, joka ylläpitää osallisuutta:

K1: -- mun mielestä se on tärkeä, että koittais pysyy aktiivisena, jollain tasolla edes et kun mulla saattaa tulla noita kausia, että on ihan liian erakko niin kun nyt on ollu just joulun jälkeen oikeestaan tähän saakka, niin lähinnä vaan yksin ollu kotona, en oo nähny kavereita, en oo käyny missään, en tehny juurikaan yhtää mitään, niin tota ois se vaan tärkeä, että lähtee tekemään jotain mielekästä ja näkemään ihmisiä, että musta se ois sellane hyvä tavote, että koko ajan ois vähän aktiivinen, ettei vaan jäis...jäis.

Pitkäaikaistyöttömän elämää voivat rajata lyhytjäteisen ajan ja toivottomuuden kokemukset ja riskien karttaminen (Kaartinen 2015). Pakottava tekemättömyys ja jatkuva yksinäisyys eivät ole joutilaisuutta, joka muuttuisi potentiaaliseksi toiminnaksi (Max-Neef 1991). Pakottavuuden tunteen hälveneminen vapauttaa resursseja ja vahvistaa yhteyttä luovuuteen (Isola ym. 2017, 16). Kertojilla yksi passiivisuuden, pakottavuuden ja pysähtyneen ajan vastatarina oli Kimmoke-toiminta. Haastateltava 1 kertoo, että mikäli ei olisi osallistunut Party-hankkeeseen, hän ”makaisi vaan kotona”. Hän ei näe mitään muuta.

Kertoja 2 kuvaa tapahtumien merkityksiä:

K2: No se, että mä pääsen pois kotoa! Että tulee lähdettyä! Eihän sitä tuu lähdettyä niin usein kato, et mä käyn ne pakolliset yleensä. En mää sitten...jos mun ei oo pakko mennä minnekään niin mä istun kotona, tietokoneella. En mä lähde sit mihinkään. Tai sitte mä luen.

H: Tuleeko siinä sellanen jumiutuminen jollain tavalla?

K2: Kyllä. Sit ku on joku sellanen mielenkiintoinen tapahtuma, mihin haluaa mennä, niin tottakai sinne lähetään! Mun täytyyki käydä lataamassa mun Kimmoke-kortti, se on menny vanhaks jo.

Kertoja 3 kuvailee ylläpitävän aktiivisuuden merkityksiä mielialalle ja päihteiden käytölle:

K3: -- joskus kun on ollu semmosia pieniä masennuksia, että ei tuu mitään ja seinät kaatuu päälle niin se on lähde, niin mä oon aivan eri ihminen, kun mä nään ihmisii siellä ja nään liikkuvan ja kaikkee tollai -- mä käyn kaljalla välillä, mutta mä oon saanu sitä poies hirveen paljon näissä justiin, kun on ollu tämmösiä teidän juttuja -- kun mä oon muutaman kerran jo miettiny, että aattele nytte -- jos mulla ois huono päiväki ollu, niin mä olisin voinu mennä vaikka kaljalle, mutta nyt kun mä en oo mennykään, kun mä oon menny semmoseen tapahtumaan.

Kertoja 2 tuo esille yleisesti tarpeen osallistaa henkilöitä, joilla sairauden stigma vaikuttaa passivoitumiseen:

K2: -- onhan paljon näitä jokaiselle sairaalle ne järjestää näitä kuntoutuksia ja pääsee kuntouttavaan toimintaan, mutta sitte -- ne jää senki jälkeen sinne kotiin, että en mää nyt sit viitikään, kun mä oon ollu sairas. Se ois ihan kiva, että kaikki tämmösetki sitte pääsis johonki porukkaan mukaan.

K2: -- monelle se on sitte se raja, että ei tuu lähettyyn enää mihinkään, kun toteaa, että mä oon ollu sairaana, en mä enää voi tehdä tota homaa, ja en mä voi tehdä totakaan.

Keskustelemme, millä tavoin haastateltava kokisi voivansa auttaa kyseisiä ihmisiä. Innostumme kehittämään palvelua, jossa hän voisi vertaisena olla tässä osallisuustyössä avuksi.

Osallisuus luo osallistamista ja kehittämistä

Ihmisen itseohjautuvuuden teorian neljäs psykologinen perustarve oli hyvän tekeminen (Martela & Ryan 2015). Isolan ym. mukaan tämä on olennainen lisäys, koska pitkään köyhyyttä kokeneilla elämän ennakoitavuuden, itsemääräämisen ja vallan määrä on vähäinen. Heillä ei ole mahdollisuutta

panostaa yhteiseen hyvään. (Isola ym. 2017, 15.) Tällaisten kokemusten tärkeys tulee oleellisesti esille aineistossani, ja se on yksi löytämistäni osallisuuden palasista. Erityisesti kertoja 3:lla ja 2:lla lähiyhteisön auttaminen ja osallistaminen toimivat tärkeinä identiteetin osina, jotka olivat rakentuneet jo lapsuudessa. Kimmoke-toiminnan myötä he saivat väylän toteuttaa tätä tarvetta enemmän, joka liittyi myös kyvykkyyden osoittamiseen ja yhteenkuuluvuuteen. Molemmat olivat sosiaalisesti kyvykkäitä ja eläneet lapsina vahvoissa sosiaalisissa yhteisöissä, vaikkei ydinperhe olisikaan ollut tiivis. Thompsonin ja Wildavskyn kulttuurisen köyhyyden teorian mukaisesti yhteisöllisyyden mallitarina voimisti heitä siirtymään strategiasta toiseen. Kaikki haastateltavat edistivät yhteistä hyvää kertomalla Kimmokkeesta muille ihmisille. Kaksi haastateltavista levittivät palvelujärjestelmään liittyvää tietoa ja apua lähipiirissään, ja yksi heistä korjasi näihin liittyntä disinformaatiota. Nämäkin ovat yhteisen hyvän edistämistä.

K3: -- kaikille mitä mä kavereita nään, niin ne aina sanoo, että kun sä taas meet sinne ja taas meet tonne, niin mä vähä kehunki sitä aina vähä kaiken lisäksi. Ja jos mä käyn oluella niin semmosessa kuppilassa, kun en mä kato enää juoksentele missään tuolla kaupungilla, niin siellä on kaikilla niillä tiedossa, että mihin mää nyt menen. *(Huvittunut ääni)*

K3: -- mä vähä leuhkin siinä vielä kaiken lisäksi niin ne on kateellisii, niin kun mä oon ajatellu, että silläki konstilla saa kato porukkaa mukaan.

Kertojen draamassa myös omat vanhat sosiaaliset suhteet ja harrastukset voimistuivat Kimmoke-tapahtumien myötä. Haastateltava 3 toi esille rannekkeella saatavat ilmaisliput urheilupeleihin. Hän oli tutustunut pelien fanikuntaan jo aiemmin ja käynyt tuttavaporukan kanssa yhteisillä pelireissuilla. Siten Kimmoke osallisti asiakasta omaan harrastukseensa, joka oli jo olemassa. Toisaalta uusi toiminta oli laajentanut tuttavapiiriä. Tämä sama prosessi koski myös kertojan keilaamisharrastusta.

Kertojat odottivat asiakasraateja aiheiden mielenkiintoisuuden ja tuttavien tapaamisen vuoksi. Kaikki tunsivat saaneensa näissä äänensä kuuluville ja kokevansa aiheet tärkeiksi, lukuun ottamatta kertoja 5:tä, joka ei ollut koskaan osallistunut näihin. Raati oli paikka kuunnella syvemmin muiden vertaisten kokemuksia. Kertojan 2:n kuvaus kertoo aiheiden nostattamasta innosta:

K2: No mä aina odotan mielenkiinnolla, että mistä keskustellaan, mikä on päivän polttava. Se on justiin se, kun koskaan ei tiedä, mitä siellä tapahtuu! Se on mun mielestä kaikkein paras. Aattele nyt, kun koskaan ei tiedä että, eihän sitä aihetta oo tiedossa...

Jatkuvassa köyhyydessä ja niukkuudessa merkityksellisyyden kokemus on altis katoamaan. Niukkuuden aiheuttamia muutoksia on paikannettu myös aivoissa (Mani ym. 2013; ref. Isola y. 2017, 16). Aineellisessa niukkuudessa osa ihmisen sisäisestä kapasiteetista piiloutuu, kun yhteys omiin tarpeisiin ja potentiaaliin katkeaa. Tähän liittyy myös tulevaisuususkon vähentyminen. (Isola, Turunen, Hiilamo 2016, 154, 157; Isola ym. 2017, 16.) Kertojilla asiakasraateihin osallistuminen ja

jatkuva osallistaminen kehittämistyöhön kontekstista riippumatta lisäsivät hallittavuuden tunnetta ja edistivät todennäköisesti myös heitä osallistumaan tutkimukseeni. Hankkeen kehittäminen muodosti heille luontevan mallitarinan, jossa he olivat olleet mukana jo hankkeen perustamisesta lähtien.

Haastateltavien sosiaaliset tarinavarannot muokkautuivat haastatteluhetkellä, kun kerroin heille lisää hankkeesta, joka oli osa heidän arkielämäänsä. He kuulivat työntekijäroolitarinoitteni kautta, mitä haluan hanketyölläni ja tutkimuksellani edesauttaa ja mitä havaintoja olen tehnyt ”pöydän toiselta puolelta”. Heidän näkemyksensä omasta asemastaan palvelujärjestelmässä varmasti muuntui, ja tarinavarannot saivat uusia merkityksiä ja sisältöjä. Pyrin voimistamaan heidän omia sisäisiä voimavarojaan, taitojaan ja vahvuuksiaan liittämällä heitä Party-hankkeen sosiaalisiin tarinavarantoihin, jotka limittyivät työmme tavoitteisiin. Heidän minäkerronnastaan tuli tavallaan osa hankkeemme kehittämistä, ja ne muodostivat laajempia merkityksiä ja osallisuuden mallitarinaa. Kaikki löytämäni osallisuuden palaset ovatkin kytköksissä myös kertojien palvelurakenteisiin liittyviin toiveisiin.

5.2.2 Kolme aikahorisonttia

Osallisuuden aikahorisontin ensimmäistä vaihetta voisi kutsua *pieneksi odotushorisontiksi*. Tapahtuman odottaminen ja tämän jälkeinen tila vahvistivat haastateltavan odotushorisonttia. Horisontti on lyhyempi eli pienempi, koska ajanjaksot Kimmoke-tapahtumien välilläkin ovat lyhyehköjä. Tapahtumia oli hankkeessa noin kahden viikon välein. Tosin mikäli tähän lisätään vapaa-aikatoimialan omat Kimmoke-tapahtumat, näitä saattoi olla enemmänkin. Kertoja 1 kokee, että Kimmoke-tapahtumia voisi olla vielä enemmän, koska ne luovat ”*odotusten tilaa*”. Kertojan tarinasta on erotettavissa odotushorisontin vahvistumista ja pidentymistä, kun hän odottaa seuraavaa tapahtumaa. Tällä on vaikutusta elettyyn arkeen, jossa tulevaisuudessa on jotain jatkuvaa, muutakin kuin päivästä toiseen selviytymistä. Tapahtumien säännöllisyys ja sopiva tiheys luovat laajuutta yhteiskunnalliseen tilaan, mikä voimauttaa kertojaa.

Haastateltavan tarinassa muodostuu odotus, itse Kimmoke-tapahtuma ja jälkitila, jotka muokkaavat edelleen haastateltavan sisäistä tarinaa ja situaatiota eli yhteiskunnallista tilaa. Tämä prosessi muokkaa arkea, joka on passivoitunut ja liikkumaton, missä ei ole paljoa sijaa sisäisen tarinan muunnoksille. Odotukset jo itsessään luovat positiivista suuntautumista itse Kimmoke-tapahtumaa ja toimintaa eli draamaa kohtaan. Tilaisuudet käyttää mielikuvitusta rakentavat olennaisesti toimintavalmiuksia (Nussbaum 2011), jotka liittyvät osallisuuden muotoutumiseen. Max-Neefin

(1991) mukaan leikki, pelit ja uteliaisuus tyydyttävät luovuuden tarpeita ja auttavat ihmisiä ottamaan käyttöönsä enemmän potentiaaliaan (ks. Isola 2017, 18).

Rituaalit tai seremoniat taas voivat hajottaa ja rakentaa hierarkioita uudelleen, jolloin ihmiset pääsevät hoitamaan eriarvoisuuden ja epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiaan (Sennet 2004, 201). Kertoja 4:lle oli muodostunut tärkeiksi ”tapahtumiin valmistautuminen” ja tähän liittyvät rutiinit. Hän lepäsi ennen tapahtumaa, peseytyi ja meikkasi itsensä kauniiksi. Tätä hän ei tavallisena arkipäivänä tehnyt. Meikkaaminen ja tapahtuman odottaminen rakensivat tapahtumasta karnevalistista juhlaa haastateltavan mielessä. Mihail Bahtinin (1930) mukaan karnevalismi viittaa nurinpäin käännettyyn maailman. Virallinen ja karnevalisoitu kulttuuri muodostuvat siinä vastakkaisiksi, jolloin voidaan nauraa valtaapitäville. Karnevaalin aikana yhteisön normaalit rajat rikotaan. Siihen liittyy puhdistavaa rituaalimaaisuutta, jossa kollektiivinen korvaa yksilöllisen. (Eurooppalaisen teatterin historiaa/TeaK; ks. myös Bahtin 1965.)

Laittautuminen ja peseytyminen liittyivät myös itsestä huolen pitämiseen ja itsearvostukseen. Mikäli haastateltava ei kokisi tapahtumia merkityksellisinä, ei hän varmaankaan jaksaisi nähdä vaivaa valmistautua näihin. Kommentoin hänelle, kuinka kollegani oli laittanut merkille, että meikit olivat hienot ja hän näytti hyvältä. Hankkeessa lahjoitimme asiakkaille myös hygieniatuotekasseja, joiden tuotteisiin heillä ei useinkaan ollut muutoin varaa.

Ongelmaidentiteetissä vaihtoehtoiset maailmat jäävät näkemättä ja elämä pysyy kutistuneena. Kimmoke-toiminta tyydytti kertojien tarvetta irtautua sairauden leimasta ja pysähtyneisyydestä. Pitkäaikaistyöttömän elämä on joskus niin hankalaa, että mielikuvitus ei toimi, eivätkä myönteiset kuvitelmat pääse liikkeeseen ja viemään osaltaan elämässä eteenpäin (Isola ym. 2017, 13–14). Pohdinkin, että sekä arjen toiminnan passiivisuus ja ongelmaidentiteetin vaikutukset toisiinsa vahvistavat syrjäytymistä ja kotoa lähtemisen vaikeutta. Passiivisuus on siten kaksisuuntaista. Kertoja 5 kuvailee, kuinka Kimmoke-tapahtuma vaikutti hänen päiväänsä, kun hän uskalsi lähteä mukaan:

H: -- tuliko sulle sen jälkeen semmosta fiilistä, että hei nyt mä pystyn menemään jonnekki muuallekin?

K5: Joo tuli, mutta sitä häiritsi se, että siellä syödessä tuli se paniikkikohtaus mut toi...kyllä ja sillai, että kumpi näitä olisi useammin, että kaks tai kolme kertaa viikossa, niin mä luulen, että mä parantuisin ihan kokonaan.

H: Joo, miten sä kuvailisit sen jälkeistä olotilaa?

K5: Mä nautin, mä soitinki tolle (*läheisen nimi*) että tuli niin hyvä olo, että onneks tuli lähdettyä.

H: Ihan mahtavaa.

K5: Se oli ihan hilkulla, etten mä ois soittanu, etten mä pääsekään

K5: Elikä mä odotin sitä riemulla, mutta sit vähän niinku kauhun sekasin, että mitä jos mä en pääsekään.

Haastateltavat kuvailivat, että tapahtumien jälkeinen hyvä olo saattoi kestää moniakin viikkoja. Olotilaan liittyi ilon ja pystyvyyden tunteita. Kertoja 1 kuvaili ”kokonaisvaltaista hyvän olon tunnetta” tapahtumien jälkeen, joka saattoi kestää päiviä. Haastateltava kuvaa tunteita, jotka Vilma Hännisen (2000) mukaan muokkaavat osaltaan sisäistä tarinaa (mt. 69). Tulkitsen tämän vaikuttaneen hänen yhteiskunnallisen tilansa suurenemiseen, jossa ahdistus ja kykenemättömyys väistävät hetkeksi. Odotus, tapahtuma ja jälkitila voimistivat ajallisina järjestyksinä myös toisiaan. Toinen kertoja sai energiaa ja päätti hoitaa kodin töitään, jotka tuntuivat muutoin haastavilta:

K2: Kyl, voi kuule mä olin niin pirtee, että mä seuraavana päivänä siivosin! Poikkeuksellisesti. Kun mähän en yleensä saa mitään tommosii aikaseksi.

Kertoja 3 alkoi valmistautua jo seuraavaan tapahtumaan, ja tunne siirtyi suoraan odotukseksi:

K3: Kun mä heti katon seuraavan, että no koska se on, kun mulla on kato pöydällä siellä on monta lappua, että Kimmoke, Party ja Kimmoke, Party ja sitte siellä on kaikkennäköstä muuta rekvisiittaa. Nyt mulla on niin paljon lappuja keittiön pöydällä ja kaikkea.

Vuorovaikutuksen lisäksi hetkestä irtaantuminen on keskeistä osallisuuden rakentumisessa. Vuorovaikutus voi olla ihmisten mutta myös esimerkiksi luonnon ja ihmisen välistä. Tällöin merkityksellisyyden kokemukset kasvavat ja usko omaan toimijuuteen ja vaikutusmahdollisuuksiin suurenevat. Luonto muodosti kertojille rauhallisen ja jopa utopistisen tilan, joka oli vastapainoa työttömän elämän järjestäytymättömyydelle, epävarmuudelle ja stressille. Luontoon liitettiin voimakkaitakin ja jälkitilaltaan pitkäkestoisia tuntemuksia. Luontoelämys myös loi yhteisen kokemuksen, jota oli merkityksellistä jakaa yhdessä muiden kanssa.

Ihmisen kyetessä ottamaan etäisyyttä rutiineihin tai nykyhetkeen hän voi tulla niistä tietoiseksi. Tällöin hän voi päättää tehdä toisin ja muuntua tulevaisuuteen suuntautuneeksi ja luovuutta käyttäväksi toimijaksi. Tämä prosessi tulee lähelle Hännisen (2000) selviytymistarinoiden luovaa tasoa. Tältä tasolta löytämäni kertojat kykenivät refleктоimaan tilannettaan eri tavoin kuin muut. He onnistuivat luomaan joustavammin itseään tukevia rinnakkaisia ympäristöjä, jotka tukivat sisäistä tarinaa. Isolan ym. (2017) mukaan elämän osa-alueen vaikeuksista irrottautuminen niiden ”tuolle puolen” ei ole pitkäaikaistyöttömälle kuitenkaan helppoa, koska hän elää usein pakottavalta tuntuvaan arkeen, jossa ei ole tilaa väljyydelle. Myönteiset merkit eivät pääse esille ja tuomaan etäisyyttä vaikeuksiin. (Mt. 18.) Kimmoke-toiminnassa näitä hetkellisiä ”irtiottoja” syntyi jokaisen haastateltavan kohdalla.

Tästä hetkestä irtaantuminen vaikuttaa siihen, että osallisuudesta muodostuu epäkronologista liikkumista menneen, nykyisen, tulevan ja utopioiden välillä. Vasta merkityksellisen kokemuksen syntymisen ja hetkestä irtaantumisen kautta ihminen kykenee kuulumaan kokonaisuuteen, jossa pystyy vaikuttamaan oma elämän kulkuun. (Isola ym. 2017, 17–18.) Merkityksellisyyden kokemuksen muotoutuminen on liikettä tässä olevan ja sen ulkopuolisen maailman välillä, mikä tuli vahvasti analyysissäni esille. Tämä oli havaittavissa Kimmoke-tapahtumiin liitetyissä aika-alueissa: odotuksessa, tapahtumassa ja jälkitilassa. Nämä kaikki irrottivat kertojia passiivisesta nykyhetkestä ja väljensivät yhteiskunnallista tilaa. Tilassa kertojien ajatukset ja tunteet pääsivät liikkeelle, ja he kuvailivat voimakkaita rentoutumisen, rauhan, ilon ja energisyyden tuntemuksia.

Luonto antaa ihmisille voimaa. Yhteiskunnallisena tilana se on rajoittamaton, eivätkä siellä päde yhteiskunnan säännöt samalla tavoin. Se on ennakoitavissa olevaa tilaa, jossa vuodenajat vaihtuvat. Luonnossa olemisen ei maksa ihmisille mitään: siellä voi irrottautua köyhän identiteetistä. (Isola ym. 2015, 70–72.) Kertoja 1 kuvailee, kuinka hän kykeni luontoretellä ”tyhjentämään päänsä”. Kertoja 2 taas kuvailee kokemusta seuraavasti:

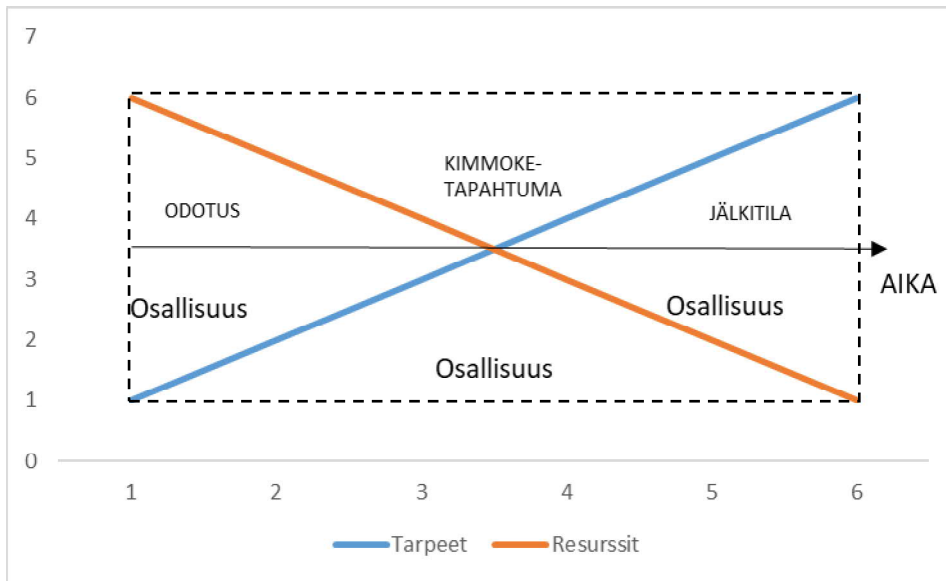
K2: No se luonto! Siis se oi ihanaa kävellä siellä suolla. Koskaan aikasemmin ennoo kävelly tommosessa paikassa. Se oli mahtavaa!

H: Oliko se jotenki rauhottava fiilis vai?

K2: Se oli ihana! Illalla oli ihana väsy, ku pääsi kotiin. Sohvalle katoinkin kuule telkkaria! (Nauraa) Ei paljo viittiny muuta tehdä.

K2: Ihana rentous! Ihana!

Osallisuuden viitekehyksen kuviossa Isola ym. kehittivät eteenpäin Thompsonin ja Wildavskyn (1986) mallia, jonka esittelin työni teoriaosuudessa. Resurssit ja tarpeet muodostivat kuviossa y- ja x-akselin. Nämä vaihtelivat kolmannen eli osallisuuden akselin mukaan. Aika oli neljäs akseli, joka laajensi ympyränä koko kuviota ja mahdollisuuksien maailmoita. (Isola ym. 2017, 19.) Muodostin analyysini perusteella uuden mallin Kimmoke-tapahtuman kontekstissa. Aika kulkee siinä lineaarisesti, joten ajan kuvaaja on suora:

Kuvio 2. Osallisuuden viitekehys Kimmo-ke-tapahtuman kontekstissa

Alussa resurssien määrä on suurempi, koska niiden käyttö on vähäistä. Käytön vähyys johtuu siitä, että samaan aikaan tarpeetkin ovat vähäisiä. Tarpeiden kasvaessa resurssit taas vähenevät eli resurssien suora on laskeva samalla, kun tarpeiden suora on nouseva. Resurssien ja tarpeiden on kuitenkin myös vastattava toisiinsa, jotta osallisuus voi voimistua. Tällöin ihminen saa käytettäväkseen määrällisesti ja laadullisesti tarvitsemiaan resursseja sopivalla tavalla. Tämä on suurimmillaan ajallisesti Kimmo-ke-tapahtumassa, jossa yksilöllisesti määräytyvät tarpeet ja resurssit yhtyvät ja suorat leikkaavat toisensa. Odotuksessa ja jälkitilassakin muodostuu osallisuutta, mutta suurin tarpeiden ja resurssien kohtaamispaikka on ajallisesti kuitenkin itse tapahtumassa. Osallisuuden tila muodostuu pisteviivalla kehystetyn suorakulmion sisälle.

Thompson ja Wildavsky pureutuivat köyhyyttä ympäröiviin kulttuureihin ja esittivät niihin liittyvät viisi selviytymisen strategiaa. Yksilökeskeisessä pystymättömyyden (*The Ineffectual*) strategiassa köyhä näkee maailman sumeamminkin, eikä hän koe pystyvänsä vaikuttamaan omiin tarpeisiin eikä resursseihin. Yksilökeskeisessä yritteliäisyyden (*The Entrepreneur*) strategiassa köyhä pyrkii lisäämään omia resurssejaan tarpeitaan vastaaviksi muun muassa ottamalla riskejä, esimerkiksi käymällä lain toisella puolella. Yhteisöperustaisia strategioita on myös kaksi: Hierarkioiden muuttamiseen pyrkivässä (*The Hierarcist*) strategiassa yhteisöt vahvistavat resurssejaan vastaamaan tarpeitaan. Eristäytymisen (*The Sectist*) strategiassa yhteisöt vähentävät tarpeitaan usein eristäytymällä, jotta ne vastaisivat käytettävissä olevia resursseja. Neljän edellä mainitun strategian risteyskohdissa sijaitsee autonomisen selviytymisen strategia (*The Autonomist*). Siinä henkilö pystyy

hallitsemaan tarpeitaan ja resurssejaan. (Isola ym. 2017, 12; ks. myös Thompson & Wildavsky 1986, 176.)

Autonomisia selviytyjiä ei voida aina institutionaalisesta näkökulmasta auttaa. Heidän institutionaalinen vahingoittamisensa taas voi tarkoittaa esimerkiksi yhteiseen toimintaan omaehtoisesti aktivoituneiden kunnan asukkaiden ”häiritsemistä” byrokraattisella väliintulolla. Toiminnan muuttamisen velvoittaminen virallistetuksi yhdistykseksi muuttaisi myös sen tarkoitusta osallistujien näkökulmasta. (Isola ym. 2017, 12, 39.) Analyysini tuloksena Kimmoke-toiminnan osallisuus oli vahvinta juuri autonomisen selviytymisen strategiassa, jossa tapahtumien osallisuuden palaset ja aikahorisontit tukivat kertojien resurssien ja tarpeiden hallitsemista. Elämän narratiiveissa sisäinen tarina taas eheytyi ja vastasi enemmän draamaa erityisesti kohdissa, joissa tarpeet ja resurssit kohtasivat.

Yhteenvedona voisi todeta, että sosiaalipoliittisesta näkökulmasta osallisuuden palaset ovat kytköksissä vapautteen osallistua resurssien jakamiseen (Sen 1999; Nussbaum 2011) ja inhimillisten tarpeiden tyydyttämiseen (Max-Neef 1991). Kiinnittyminen tapahtui Kimmoke-toiminnan kontekstissa nimenomaan rinnallakulkijuuden ja toiminnan omaehtoisuuden vuoksi, joista jälkimmäinen tarjosi vapauden osallistumiseen. Sosiaalipsykologisesti tarkasteltuna taas ihmisen minäpystyvyys ja toimijauskomukset kehittyvät ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa autonomian, kyvykkyyden osoittamisen, hyvän tekemisen, elämän hallittavuuden ja ymmärrettävyyden avulla (Bandura 1977; Ford 1992; Deci & Ryan 1985; Antonovsky 1989; Martela & Ryan 2015). Myös merkityksellisyyden kokemus oli tärkeää ja se edellytti tästä hetkestä irtautumista (Isola ym. 2017, 17–18).

Löytämistäni osallisuuden palasista ylläpitävä aktiivisuus ja toiminnan tärkeys vapaa-ajan erottelijana ja arjen järjestäjänä rakentuivat toiminnan säännöllisyyden vuoksi. Nämä toivat arkeen hallittavuutta ja ymmärrettävyyttä. Nähdynsi tuleminen ja merkityksellisyyden kokemus olivat oleellisia, jotka rakentuivat toiminnan yhteenkuuluvuuden henkeä luovassa ilmapiirissä, jossa kertojat kokivat tulevaisuuden hyväksytyiksi ja vertaisiksi. Ilmapiiriin vaikutti myös työntekijän roolin venyminen ja asennoituminen osallistujiin. Hyvän tekeminen rakentui osalla kertojista muiden ihmisten osallistamisella ja auttamisella itse tapahtumissa ja niiden ulkopuolella. Mahdollisuus osallistua Kimmoke-toiminnan kehittämiseen ja asiakasraateihin kehittivät kertojien autonomian ja kyvykkyyden tunteita.

5.3 Selviytymisen ja osallisuuden tasot elämäkertanarratiiveissa

Elävä elämä ei ole tarinoiden edeltäjä vaan jo itsessään tarinallisesti tulkkiutunut (Hänninen 2000). Kimmoke-toiminta näyttäytyi sekä elämäntarinassa että pienessä tarinassa vaikuttimena, joka voimisti muita hankkeesta saatuja tai kyseisestä elämäntilannetta tukevia resursseja. Tarinoiden murtumakohdissa, joissa elämässä esiintyi haasteita ja narratiivi hälveni, kertojat ottivat käyttöön sopivia vanhoja tai uusia sosiaalisia tarinavarantoja. Uudet mallitarinat vaativat taakseen resursseja, joita kertojat ottivat käyttöönsä muun muassa hankkeen työmuodoista.

Eri osallisuuden tiloissa henkilö voi elää samanaikaisesti erilaisissa suhteissa, joissa voi myös vaikuttaa samanaikaisesti useampi voima. Pitkäaikaistyötön voi olla suhteessa esimerkiksi sukuunsa, sosiaalipalveluihin ja niiden käytäntöihin. Näissä suhteissa yhteydet hyvinvoinnin lähteisiin ja niiden toiminnan mahdollisuuksiin vaihtelevat. Osassa suhteita hierarkiat voivat muuttua nopeastikin. Prosessi on ketjureaktiomainen eli suhde tulevaisuuteen voi muuttua dramaattisesti. Tässä on kyse dominoefektin käsitteestä, missä yhden osa-alueen huonontuminen asiakkaan elämässä voi kaataa koko korttitalon (ks. Kaartinen 2015, 57). Tämä voi olla esimerkiksi äkillinen velkaantuminen. Satunnainen hyvä hetki voi taas saada henkilön löytämään yhteyden tarpeisiinsa, jotka voivat olla piilossa. Erityisesti kertoja 3:n kohdalla oli nähtävissä sisäisen tarinan vahvistumisen yhteisvaikutuksia Kimmoke-toiminnan, hankkeen kehittämisen ja kuntouttavan työtoiminnan välillä. Eri identiteettien välillä kaikki osa-alueet voimistivat toisiaan. Käyttäen kertojan omaa ilmaisua ne ”nostivat” häntä ylöspäin.

Vilma Hänninen sovelsi työttömien selviytymistarinoita tutkiessaan Fyodor Vasilyukin (1991) teorian selviytymisen tasoja, joista kolmatta tasoa Hänninen ei tutkimistaan kirjoituksista löytänyt. Kyseinen selviytymisaste eli ”luova kokemus” edellyttää uuden elämän todellisuuden luomista uusien arvojen perusteella. Siinä menetetty asia (työ) säilyy osana yksilön elämänhistoriaa. Työttömyyden suhteen luova kokemus merkitsisi yrittämistä sovittaa yhteen työllisen ja työttömän välinen narratiivi ja ristiriita sekä henkilökohtaisessa kertomuksessa että käytännön tasolla. Se merkitsisi toimintaa kohti työttömien elinolojen parantamista yleensä. (Hänninen 2000, 119–120.)

Hänninen kirjoittaa myös mielenterveyskuntoutujien elämäntarinoita tarkastellessaan kolmesta selviytymisen tasosta, joilla on yhteneväisyyksiä Fyodor Vasilyukin teoriaan. Sairauden hyväksyminen on ensin tärkeää, kuten Vasilyukin ensimmäisillä selviytymisen tasoilla. Kolmannella tasolla ilmenee *etsinnän tarina*, jossa kokemuksistaan viisastunut henkilö jakaa toisten avuksi omia kokemuksiaan. Henkilö ei välttämättä koskaan tule toipumaan mielenterveysongelmistaan, mutta tämä ei olekaan selviytymisen tason tarkoitus: selviytymisessä luodaan uusi identiteetti. Syrjään

vetäytyvä ihminen ottaa vastuun tilanteestaan ja muuttuu aktiiviseksi selviytymiskeinojen etsijäksi. Hänen tulee hyväksyä uusi minänsä, mutta psykehäiriö on kuitenkin vain yksi osa selviytyjän minuutta. Toipuminen ei edellytä paranemista, mutta se on päätös vastata vamman asettamaan haasteeseen. Tässä prosessissa kuntoutuja joutuu voittamaan yhteiskunnan mutta myös muiden ihmisten arvostelun ja arvomaailmat. (Hänninen 2009, 20–21.)

Hännisen (2000) tutkimuksessa työttömät hakivat selviytymistarinoissaan uusia merkityksiä nimenomaan yksityisestä elämästä. Työntekijän identiteettiin kuuluneet asiat eivät tulleet enää osaksi uutta tarinaa. Merkityksiä haettiin perheestä, ihmissuhteista, luonnosta ja uusista moraalisisistä ja eettisistä arvoista. Haastateltavani taas hakivat merkityksiä erityisesti työllistämispaikeista ja Kimmoke-toiminnasta mutta myös yksityiselämästä.

Aineistostani oli löydettävissä kolme tarinaa, joissa oli saavutettu luovan selviytymisen taso. Tähän on voinut vaikuttaa sekin, että Hännisen aineisto kattoi myös henkilön työttömäksi joutumisen muutoksen. Osa kirjoittajista oli siten ehkä ollut vähemmän aikaa työttömänä kuin tutkimani kohderyhmä. Aineistossani tarina kattoi huomattavasti työttömyysaikaa, koska kyseessä oli pitkäaikaistyöttömyys. Tarinat koostuivat pienten mahdollisuuksien merkityksistä, joihin tartuttiin hanakasti. Tästä voisi päätellä, että erityisesti pitkäaikaistyöttömien kiinni pitävää, intensiivistä tukea tarvitaan. Pelkät TE-palvelut ja formaalit sosiaali- ja terveystalvelumme eivät kykene vastaamaan tämän asiakasryhmän tarpeisiin, jotka tarvitsevat pitkäkestoista, kokonaisvaltaista ja matalan kynnyksen tukea. Hänninen päätyikin johtopäätöksissään siihen, että työttömien yhteiskunnallista asemaa tulisi parantaa, jotta työllisen ja työttömän maailmat eivät eriäisi liikaa toisistaan (Hänninen 2000, 120). Tämä oli yksi syy, miksi työttömien tarinoista ei muodostunut luovan selviytymisen tarinoita.

Kertojen 1:n ja 5:n tarinat eivät mukailleet luovan selviytymisen rakennetta. Kertoja 1:n tarinassa draama ja sisäinen tarina eheytyivät kuitenkin erityisesti Kimmoke-toiminnan myötä, jossa kertoja pääsi hetkellisesti pois psyykkisen sairauden stigmasta. Sairauden ja herkkyyden hyväksynnästä muodostuikin kertojalle keskeinen tarve, johon voitiin vastata tapahtumien ilmapiirillä ja työntekijän läsnäololla. Vaikka kertojan maailma oli realistinen ja hän eteni siinä askel askeleelta, draamaan liittyi monella osa-alueella toivottomuutta. Kertoja kipuili työntekijyyden ja tehokkuuden mallitarinoiden kanssa, vaikka hänen ei olisi voinutkaan odottaa toteuttavan niitä vielä käytännössä. Tällä kertojalla toimijuus oli rakentunut heikompana jo lapsesta alkaen, toisin kuin muilla kertojilla. Leimaava identiteetti oli ollut negatiivinen.

Party-hanke oli tarjonnut resursseja, joilla kertoja 1 oli kuitenkin kyennyt siirtymään strategiasta toiseen. Hänen kriisiytyneen tilanteensa huomioiminen kokonaisvaltaisesti, sosiaalinen hyväksyntä ja rinnallakulkijuus edistivät tätä siirtymää. Nämä tekijät vaikuttivat kuntouttavan työtoiminnan aloittamiseen, yhteiskunnallisen vaikuttamishalun lisääntymiseen ja kykenevyyteen vastaanottaa muita palveluja. Kertojan sisäinen tarina kulki vielä etäällä todellisuudesta, jossa hän tavoitteli vakituista työ- ja perhe-elämää. Kertoja erottui haastateltavista nuoremman ikänsä suhteen, mikä on voinut vaikuttaa myös kertomuksen selviytymisen tasoon. Lisäksi hänen tarinassaan ei rakentunut menneisyydessä yhtä paljon positiivisia, pieniä tarinoita kuin muilla.

Kertoja 5 uskoi selviytymiseensä toisin kuin kertoja 1, vaikka psyykkinen sairaus muodosti hänelle suuren yhteiskunnallista tilaa pienentävän esteen. Kertoja 5:n tarinassa työntekijyys oli vahvasti läsnä, vaikka hänen toimintakykynsä oli kaikista haastateltavista matalin. Tämä voi johtua siitä, että kertojan työttömyys ei ollut niin pitkäkestoista kuin muilla, ja hän oli menestynyt opinnoissa ja töissään aina. Tässä ilmentyvät kertojan historiansa aikana omaksumat sosiaaliset tarinavarannot, joissa hän oli lopulta aina ollut selviytyjä. Sosiaalisten mallitarinoiden avulla onkin mahdollista ennakoida sekä tapahtumien että kokemusten tasolla, miten erilaisissa tilanteissa saattaisi tyypillisesti käydä tai millä tavalla niihin on kulttuurisesti suhtauduttu (Hänninen 2000, 50).

Toimintalinja 5. hankkeiden vastaajista psyykkistä kuormittuneisuutta kokivat kolmasosa. Niiden vastaajien osuus, joilla ei ollut yhtään läheistä ystävää, oli suhteellisen korkea. Koettu yksinäisyys oli varsin yleistä. (Leemann 2018, 51.) Psykologian professori John Cacioppon (2008) mukaan yksinäisyys voi nostaa ennen aikaisen kuoleman riskiä jopa 45 prosenttia, (Valtonen 2015, 4–5) ja huono-osaisilla tämän vaikutukset usein kertautuvat (Saari 2010). Kertoja 5 kuvailee, että ennustaisi parantuvansa, mikäli saisi osallistua kolme kertaa viikossa Kimmoke-toimintaan. Hänelle pieni osallisuuden liike oli suuressa roolissa, ja osallistumisesta muodostui kertojalle keskeinen sisäinen tarve. Tähän tarpeeseen kyettiin vastaamaan hankkeen resursseilla eli palveluun saattamisella ja matalan kynnyksen tavoitettavuudella. Osallisuus aiheutti myös ketjurektiomaisen vaikutuksen, jossa kertoja 5 kykeni laajentamaan yhteiskunnallista tilaa tapahtuman jälkeen hetkellisesti ja käymään esimerkiksi kaupassa.

Kertoja 5 ei rakentanut isoja ristiriitoja työssä käyvän identiteetin ja oman identiteettinsä välissä, vaikka kokikin niissä etäisyyttä. Tarina ei kuitenkaan muodostunut luovan selviytyjän tarinaksi, koska sisäinen tarina oli kaukana eletävän elämän draamasta. Todellisuus, jota kertoja tavoitteli, ei ollut vielä mahdollinen. Kuten kertoja kolmekin, hän oli kuitenkin rakentanut lapsuutensa haasteista voimavaroja. Kertojat 1. ja 5. elivät sisäisessä tarinassaan vielä kauempana tavoittelemistaan tilanteista, jotka muodostivat kuitenkin merkityksellisen osan heidän identiteettiään. Kaikki

kertojat ajoivat silti selviytymisen luovalle tasolle ominaista työttömän aseman parantamista. Kertojat muokkasivat myös erilaisissa mahdollisuuksien ympäristöissä resursseja tarpeitaan vastaaviksi ja käyttivät niitä hyväkseen eri tavoin.

Kertoja 3 oli muodostanut selviytymisstrategioita vaikeiden kokemustensa kautta. Hänen tarinassaan rakentui luovan selviytymisen taso. Työttömän kategorialle epätyypillisen tarinan omaksuminen malliksi vaatii omien ajatustapojen mutta myös muiden odotusten rajojen ylittämistä (Hänninen 2000, 51). Kertojan päihdeongelmat olivat rakentuneet ymmärrettäviksi. Näihin oli löydetty ehkäiseviä työkaluja erityisesti osallistavan toiminnan ja Kimmoke-tapahtumien kautta, jotka rytmittivät arkea. Hän onnistui laajentamaan yhteiskunnallista tilaa yhteistä hyvää tekemällä. Tämä auttamisen mallitarina toistui lapsuudesta nykyhetkeen, ja siitä muodostui keskeinen tarve kertojalle. Hän siirtyi ikään kuin jatkuvasti pienestä strategiasta toiseen, ja yksi hyvä yhdellä alueella vaikutti toiseen. Sisäinen tarina ja ulkoiset tavoitteet eivät olleet etäällä toisistaan tai ristiriidassa.

Myös kertoja 2:n tarinassa muodostui luovan selviytymisen taso. Häinkin oli rakentanut itselleen sosiaalisen lähiyhteisön, auttoi tuttaviaan ja toimi tiedonjakajana. Sosiaalinen kanssakäyminen ja työn saaminen rakentuivat tarinan sisäisinä tarpeina. Hän arvosti oman tilanteensa tarjoamia, pieniä asioita: ruoka-avusta satunnaisesti löytyviä hyviä aineksia ja työllistämistoimenpiteen mukavia ihmisiä. Hankkeen työllistämisen tuen matala kynnyks ja tavoitettavuus vastasivat resursseina kertojan sisäiseen tarpeeseen. Siirtymä matalan toimintakyvyn omaavasta pitkäaikaistyöttömästä työllistämistoimenpiteessä tai työelämässä kävijäksi voi viedä aikaa, mutta pieni osallisuuden liike tulee prosessissa tärkeäksi (Isola ym. 2017, 13).

Kertoja 2:n odotushorisontti rakentui toiveikkaana. Hän oli rakentanut elämälleen merkityksiä pitkin matkaa pitkäaikaistyöttömän tilanteesta käsin, kuten kolmaskin kertoja. Työminä eli vielä vahvemmin kertoja 2:n kuin kertoja 3:n tarinassa. Työtön ja työminä elivät molemmilla kuitenkin tarinoissa rinnakkain. Vaikka tavoitteet työllistymisestä toisaalta loivat etäisyyttä sisäisen tarinan ja draaman välille, työminän tarina elää molempien kertomuksissa vahvana muistojen ja odotusten muodossa. Kertojat toteuttavat elämässään arvopohjaansa, jonka mukaisesti työ on itsessään arvokasta eikä ihmisarvon ja menestymisen mitta. Mikäli he eivät onnistuisi saamaan vakituista työpaikkaa, myös työllistämistoimenpide sopisi edelleen heille. He peilasivat itseään suhteessa työllistämistoimenpiteisiin, jotka toivat heidän työn tekijöinä lähemmäs yhteiskuntaa eikä varsinaisen työssäkäyvän identiteettiä.

Kertoja 4:n sisäinen tarina ja draama olivat yhteneväisiä siinä mielessä, että kertoja odotti elämän tapahtumia, jotka hän todennäköisesti tulisi lähitulevaisuudessa saavuttamaan. Osa kertojan luovan

selviytymisen mekanismeista oli se, että hän oli ainoa haastateltavista, joka määritteli itseään hyvin vähän työn kautta. Tähän on voinut vaikuttaa asunnottomuusjakso elämässä, joka muotoili kertojan arvomaailmaa muuntuen osaksi henkilökohtaista tarinavarantoa. Kertomuksessa hän ei toteuttanut aktiivisen työnhakijan minäkertomusta, vaan hänellä oli muita identiteettejä. Työminä eli kuitenkin kautta tarinan alusta loppuun, vaikka sitä keskeyttivät päihteidenkäyttö- ja asunnottomuusjaksot. Kertojan arvomaailmassa suurin sisäinen tarve muodostui omasta kodista, jonka hän oli saavuttanut. Sisäisenä tarpeena muodostui sosiaalisen jännittämisen vähentäminen, johon hanke kykeni vastaamaan palveluilla, joilla kertoja kykeni pienin askelin siirtymään strategiasta toiseen. Kimmokehtapahatumien omaehtoisuus ja läsnäolon mahdollistuminen sivusta seuraajana osallistivat kertojaa toimintaan.

Ihmisen mieli rakentuu heidän välisissä tunteissaan, yhteisissä kokemuksissa, ajatuksissa ja vuorovaikutusprosesseissa (Rossi & Lundvall 2018, 194–195, 201). Pitkäkestoisessa niukkuudessa merkitykset muotoutuvat pienemmissä piireissä ja eivät aina pääse juurtumaan. Miranda Fricker (2007) lähestyy tätä Isolan ym. mukaan episteemisen epäoikeudenmukaisuuden käsitteen kautta. Tämä tarkoittaa, että valtaa vailla olevilla ihmisryhmillä ei ole käsitteitä kuvaamaan epäoikeudenmukaisuuden kokemuksiaan. (Isola ym. 2017, 17.) Tämän huomasin analyysissäni siten, että kertojan tarina ikään kuin lakkasi vaikeissa elämäntilanteissa, jotka liittyivät usein työttömyyteen, mielenterveysongelmiin, asunnottomuuteen tai päihteiden ongelmakäyttöön. Ajatusta sovellettaessa Thompsonin ja Wildavskyn (1986) kulttuurisen köyhyyden teoriaan ja Max-Neefin (1991) tarveteoretisointiin erilaiset ryhmät tai yhteisöt eristäytyvätkin myös siksi, ettei heidän saatavillaan ole tarvittavia välineitä ja vuorovaikutusympäristöjä. Isolan ym. mukaan on kyettävä sanoittamaan kokemuksensa, mikäli haluaa ajaa omaa asiaansa. (Isola ym. 2017, 17.)

Episteeminen epäoikeudenmukaisuus voi tarkoittaa sitä, ettei huono-osainen tai kouluttamaton ihminen välttämättä hallitse oikeita termejä, joilla hänet hyväksyttäisiin osaksi keskustelua. Yhteiskuntaryhmät ylittävää dialogia voisi kuvata harmaaksi alueeksi, jota ei pääse muodostumaan. (Isola ym. 2017, 17.) Myös tästä kirjoittaa mielestäni Hänninen kuvatessaan työttömien selviytymistä kerroituissa elämäntarinoissa. Näistä puuttui usein yhteys työssäkäyvän ja työttömän tarinoiden välillä. Tämä johtui työttömän yhteiskunnallisen aseman huonommuudesta, joka eriytti entisestään tätä elinpiiriä muusta yhteiskunnasta. Episteemistä epäoikeudenmukaisuutta pyrittiin rikkomaan hankkeessa ottamalla asiakkaat mukaan kehittämistyöhön käyttämällä heidän omaa kieltään, joka saattoi erota työntekijän kielestä, mutta se oli sallittua.

Mielenterveyskuntoutuja voi olla haastava löytää omaa, kokemustaan kuvaavaa kieltä sairauten voimakkaasti ulkopuolelta muodostuvien yksinkertaistavien määritysten vuoksi (Hänninen 2009,

24). Kertoja 1 tulkitsi palvelujen määrittelevän pystyvyyttään herkkyytensä ja psyykehäiriönsä kautta ja niputtavan työttömät laiskoiksi ilman, että sairautta huomioidaan. Hän toivoi tähän ongelmaan muutosta työntekijän sanoista ja vuorovaikutuksesta alkaen. Hän koki voimattomuutta, ettei voinut muuttaa käytettyä kieltä ja tulkintoja. Nämä tarinat, joissa julkisten ja sosiaalisten mallitarinoiden kirjo ei aina tarjoa sopivaa mallia itselle, ovat usein tabu-luonteisia, kuten esimerkiksi erilaiset psyykeongelmat (Hänninen 2000, 52).

Mielenterveyskuntoutujien liike on kuitenkin haastanut puhetapoja, tuottanut uusia termejä ja uutta kollektiivista tarinaa. Joukosta on muodostunut mielenterveyspoliittinen toimija, jolloin ”marginaalista selviytymisen tarina rakentuu yksilöllisen kokemuksen ylittäväksi poliittisuudeksi”. (Hänninen 2009, 24–25.) Myös hankkeen konteksti, jossa työttömien palveluihin ja yksilöllisiin elämäntilanteisiin pyrittiin vaikuttamaan, muodosti poliittista tilaa. Hankkeesta kerättyä tietoa kuitenkin informoitiin ylemmäs päätäjille.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Aineistoni elämäntarinat osoittavat, kuinka moninaisilla tavoilla pitkäaikaistyöttömät pyrkivät selviytymään ja kuinka heterogeeninen kyseinen asiakasryhmä on. Selviytymisen taso ei myöskään riippunut pelkästään kertojan toimintakyvyn tasosta, vaan siihen vaikuttivat keskeisemmin muut tekijät, mikä antaa toivoa kyseisen kohderyhmän tukemiseen myös sosiaalityön näkökulmasta. Huomasin, että osallisuus rakentui eri tavoin suhteessa jokaisen henkilökohtaiseen taustaan ja tarinaan. Jokaisen tarina heijasti myös yhteiskunnallista ympäristöä. Lapsuuden ja nuoruuden sosiaaliset tarinavarannot muodostuivat henkilökohtaisiksi tarinavarannoiksi, ketjuuntuivat ajan saatossa ja vaikuttivat kerroksittain kertojan elämän historiassa. Merkittäviä sisäisen tarinan muodostumisen kannalta ovatkin voimakkaasti mieleen jääneet ydinkokemukset. Ne toimivat prototyyppisinä tarinamalleina, joiden pohjalta elämäntilanteita hahmotetaan. (Hänninen 2000, 21, 53.)

Sisäisen tarinan ”toimivuuden” yhtenä kriteerinä voidaan pitää sitä, miten se vastaa tilanteen realiteetteja (Hänninen 2000). Tämä osoittautuikin yhdeksi vaikuttimeksi tutkimuksessani, jonka vuoksi kaikkien haastateltavien elämäntarinoista ei muodostunut selviytymistarinoita. Elämän narratiiveissa rakentui yksilöllisiä tarpeiden teemoja, jotka toistuivat elämän historiassa kerroksittain.

Nämä kertoivat haastateltavieni yksilöllisistä tarpeista mutta myös niiden taustoista ja syntymekanismeista pitkäaikaistyöttömyyden kontekstissa. Lisäksi narratiiveissa rakentui resursseja, joihin tarttumalla sisäinen tarina sai mahdollisuuden eheytyä. Tällöin elämäntarinassa muodostui usein myös osallisuutta. Tarpeiden ja resurssien kohtaamattomuudessa tarina hälventyi ja elämän suunta näytti toivottomammalta.

Aineistoni elämäntarinoissa osallisuus rakentui monesta muustakin asiasta kuin Kimmoke-toiminnasta, mutta Kimmokkeen rooli oli kuitenkin merkittävä ja erilaisia hyvän osa-alueita kokoava ja voimistava. Jo tieto tapahtumista oli merkityksellistä, mikäli kertoja ajatteli putoavansa tyhjän päälle tai ei onnistuisi työllistymään. Kimmoke-toiminnan mahdollisuus ennakoiki sisäistä tarinaa toiveikkuuden kertomukseksi ja muokkasi siten myös ajallista odotushorisonttia.

Analyysini perusteella keskeistä osallisuuden rakentumisessa olivat kertojien kokemuksissa rakentuneet Kimmokkeeseen liitetyt aikahorisontit ja niiden vaikutukset osallisuuden tilaan, jossa tarpeet ja resurssit vaihtelivat. Tarpeiden ja resurssien hallinta oli voimakkainta itse tapahtumassa, jossa nämä myös kohtasivat toisensa. (Ks. *The Autonomist* ja Osallisuuden viitekehys Kimmoke-tapahtuman kontekstissa s. 83.) Resurssit käsittivät hankkeen työmuodot ja Kimmoke-tapahtumien tarjoamat mahdollisuudet eli osallisuuden palaset. Näihin kertojat tarttuivat tarpeidensa mukaisesti ja kykenivät välillä siirtymään jopa strategiasta toiseen. Ajallisuus loi erityisen tekijän osallisuuden rakentumisessa ja myös elämäntarinoiden selviytymisen tasoissa. Löytämäni osallisuuden palaset olivat: *yhteenkuuluvuus, omaehtoisuus, rinnallakulkijuus, ylläpitävä aktiivisuus, yhteisen hyvän tekeminen ja kehittäminen ja Kimmoke-toiminta vapaa-ajan erottelijana ja arjen järjestäjänä*.

Aineistostani löytämäni osallisuuden palaset muodostuivat osallisuuden viitekehysten resursseina, mutta niiden tarpeisiin vastaamiseen vaikutti myös ajallinen perspektiivi. Merkityksellisyys rakentuikin hetkissä, joissa osallistujat kykenivät irtaantumaan arjen passiivisuudesta, erityisesti luontokokemusten avulla. Tähän liittyi siten aika ja nykyhetkestä irtaantuminen. Kolme löytämäni aikahorisonttia voimistivat osallisuuden tilan rakentumista, joskin se oli voimakkainta itse tapahtumassa. Kimmokkeen aikaikkunassa rakentuivat odotus, tapahtuma ja jälkitila. Nämä muodostivat ja voimistivat osallisuuden liikettä.

Kimmoke-tapahtumien aikahorisontit loivat ennustettavuutta ja mahdollisuuksien maailmaa. Elämäntarinassa taas odotukseen liittyi tulevaisuudessa hyvin abstrakteja asioita, joita oli vaikeampi odottaa kuin konkreettista Kimmoke-tapahtumaa. Kimmoke-tapahtuman odottaminen loi arkeen hallintaa ja järjestystä. Odotus oli Kimmokkeessa myös tihentynyttä verrattuna elämän tavoitteiden odottamisen tilaan, ja se vaikutti osallisuuden liikkeeseen siten hyvin keskeisesti. Aika loi

osallisuudessa toiminnan tilaa, mitä yksistään resurssit eivät voikaan Isolan ym. (2017) mukaan luoda. Aikahorisontit ja tapahtumien piirteet mahdollistivat haastateltavien tarttumisen resursseihin muodostaen niistä osallisuuden palasia. Kimmoke-tapahtumien jälkeinen olotila (esimerkiksi vireyden tunne tai fyysisen rentoutumisen tila) liittyi todennäköisesti haastateltavilla myös nähdyksi tulemisen kokemukseen.

Jos aika rakentui Kimmoke-tapahtumissa episodeina, joissa toistuivat odotus, tapahtuma ja jälkitila, niin elämän narratiivissa aika ensinnäkin katosi elämän negatiivisissa murroskohdissa. Tulevaa koskeva odotushorisontti rakentui lyhyenä. Tiettyjä elämän tapahtumia odotettiin, mutta niiden tapahtuma-ajasta ei ollut tietoa, mikä loi epävarmuutta arkeen. Sisäisen tarinan murroskohtien jälkitila oli elämäntarinoissa pidempi ja vaikutti ketjureaktiona useaan elämän osa-alueeseen, mikä voimisti sitä. Elämä saattoi kuitenkin muuttua yhtä nopeasti huonommaksi kuin se parantuikin.

Hännisen kuvaamalla luovan selviytymisen tasolla henkilön arvomaailma on uudelleen rakentunut, mutta hän myös käytännössä toteuttaa sitä elämässään, esimerkiksi parantamalla oman viiteryhmänsä asemaa. Osallisuus ja selviytyminen kytkeytyivät tutkielmassani yhteen, ja osittain osallisuuden vuoksi elämäntarinoista muodostui selviytymistarinoita. Analyysini tuloksina voin todeta, että kaikki haastateltavat olivat omilla tavoillaan selviytyjiä, vaikka kaksi heistä ei saavuttanut luovan selviytymisen tasoa elämäntarinoita tarkasteltaessa. Näiden kertojien elämää värittivät vahvasti mielenterveysongelmat, jotka madalsivat toimintakykyä. Kertojien mielissä elivät kuitenkin ymmärrys omasta sairaudesta, toivo yhteiskunnan toisenlaisesta asennoitumisesta tätä kohtaan ja pyrkimys vaikuttaa tähän asenteeseen. Vaikka kertojien toimintakyky oli pahimmillaan niin matala, etteivät he voineet poistua asunnostaan, toinen lähti silti mukaan hankkeen kehittämiseen ja myös politiikkaan. Toinen osallisti lähipiiriään Kimmoke-toimintaan ja osoitti tahdonvoimaa osallistumalla tutkimukseeni.

Suurin osa pitkäaikaistyöttömistä tutkimuksessani uskoivat vielä tarinatyyppiin, jossa työllistyminen voisi tapahtua. Tarinat voivatkin olla emansipatorisia, jos ne virittävät kertojaa tarkastelemaan omaa elämää uudesta näkökulmasta (Hänninen 2000, 50). Kertojien selviytyminen rakentui uskona siihen, että hankkeessa edistetään itselle sopivaan jatkotoimenpiteeseen osallistumista, mitä pidettiin arvossa. Varsinaiseen työsuhteeseen pääsemistä ei itsestäänselvästi odotettu, mutta toivo tästä ei ollut kadonnut kellään haastateltavalla pitkästä tai jopa melkein koko aikuiselämän jatkuneesta työttömyyskausien läpi elämisestä huolimatta. Tähän vaikuttivat luottaminen Party-hankkeen apuun ja tarinoissa rakentunut selviytymishistoria. Tutkielmani tulokset osoittavat, kuinka pienet kertomukset vaikuttavat pitkäaikaistyöttömyydessä selviytymisessä niin nykyhetkessä kuin elämänhistoriassa.

Tarinoissa ei luonnollisesti rakentunut uraminää. Työllistämistoimet muodostivat kuitenkin uusien arvojen pohjalta omanlaisensa työminän osalle kertojista. Samalla heille muodostui myös selviytymistarinan elementti, jota ei Hännisen tutkimuksessa ilmennyt. Hankkeen mahdollistama asiakkaiden kokonaisvaltainen arvioiminen ja yksilöllisesti heille sopivan toimenpiteen löytäminen vaikuttivat mahdollisesti tähän. Kyseinen resurssi edisti siirtymää strategiasta toiseen. Työllistämistoimenpiteissä henkilöiden sallittiin osallistua päivisin Kimmoke-toimintaan, mikä koettiin tärkeäksi. Tämä toimi ehkä vastapoolina työllistämistoimenpiteen pakottavuudelle. Pitkäaikaistyöttömyydessäkin voi kuitenkin siis selviytyä, mutta tähän tarvitaan heidän vaikuttamismahdollisuuksien luomista palveluihin, oikea-aikaiset ja sisältöiset kokonaisvaltaiset palvelut, joissa toteutuu omaehtoisuus, vapaa-ajan toiminta ja rinnallakulkijuus. Näitä työmuotoja tulisi myös suunnata ennaltaehkäisevästi vähemmän aikaa työttömänä olleille.

Tanja Hirschovits-Gerzin ym. (2018) laatiman tutkimuskatsauksen tulokset koskien aktivointitoimenpiteiden hyvinvointivaikutuksia tukivat havaintojani. Tulosten mukaan yksilön täytyisi saada vaikuttaa työllistämistoimenpiteen sisältöihin, paikoissa tulisi olla enemmän valinnanvaraa, niiden tulisi olla stigmatisoimattomia ja tukea osallistujien merkityksellisyyden kokemuksia. Toiminnassa tulisi huomioida joustavat muutokset suhteessa työkykyyn ja viranomaisen tavoitettavuus asian suhteen. Toimintaan tulisi olla mahdollisuus lisätä työttömän tarpeen mukaan myös muita palveluja ja taata siten viranomaisten yhteistyö yli sektorirajojen. Lisäksi aktivointitoimenpiteen aikajänne oli usein liian lyhyt. (Hirschovits-Gerz ym. 2018, 9–14; ks. myös Mäntyneva ja Hiilamo 2018, 21–24.)

Aineistossani tuli esille, että syrjäytymisestä tai työttömyydestä puhuttaessa yhteiskunta näyttäytyy usein viattomuuteen verhoutuneena, mikä sopii uusliberalistiseen itsevastuullistavaan hallinnoimistapaan (Helne 2002, 43–44). Syrjäytyneistä puhutaan ryhmänä, joka ei vaan välitä tarttua yhteiskunnan tarjoamiin mahdollisuuksiin. Täten tarvitaan aktivointitoimenpiteitä työllistämispolitiikassa, jotta työttömät saadaan tarttumaan tarjottuihin mahdollisuuksiin. Elämäntarinoissa rakentui kuitenkin ristiriita, jossa jatkuvasti tulisi yrittää, mutta mahdollisuuksia ei tarjota. Vaikka mahdollisuuksia olisikin esimerkiksi työllistämistoimenpiteeseen, nämä esiintyivät ketjumaisena janana haastateltavan elämässä, jotka eivät koskaan päätyneet vakituiseen työpaikkaan.

Selviytymisen tason toteutumiseen on vaikuttanut oleellisesti työttömien kokonaisvaltaiset palvelut ja eri tuen muodot, koska selviytyminen koostui monesta eri palasesta. Täten Hännisen tarkoittama työttömän yhteiskunnallisen aseman ja mahdollisuuksien parantaminen vaikutti kertojieni sisäisessä tarinassa muokaten heille erilaisia identiteettejä, joihin sisältyi aktiivinen työntekijä mutta myös esimerkiksi harrastava ja osallistuva ihminen. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin sitä mieltä, että

työttömien formaalit palvelut olivat riittämättömiä ja päättäjät eivät ymmärtäneet heidän asemaansa. Heidän oma äänensä tulisi saattaa paremmin kuuluville.

Palvelujärjestelmää kohtaan olevaa epäluottamusta ja kritiikkiä esiintyi haastateltavillani melko paljon, mutta hankkeen kehittämistyön kautta kertojat kykenivät rakentamaan positiivisempaa mallitarinaa myös palveluista. Tämä vastatarina sai heidät toivottavasti ymmärtämään rakenteellisia epäkohtia ja vähentämään omaa työttömyyteen liittyvää syyllisyyttä. Kukaan haastateltavista ei pitänyt työttömyyttä omana syynään vaan oman terveyden heikentymisen ja yhteiskunnan rakenteiden syynä, mikä edesauttoi selviytymistä. Jatkuva päinvastainen kulttuurinen mallitarina mediasta, lähipiiristä ja palveluista loivat kuitenkin syyllisyyden stigmoja, joita kertojat pyrkivät vastustamaan.

Thompsonin ja Wildavskyn (1986) kulttuurisen köyhyyden teorian mukaan parhaiten köyhyyttä vähennetään tunnustamalla siihen liittyvä kulttuuri ja luomalla ihmisille houkuttelevuutta ja mahdollisuuksia siirtyä ympäristöstä ja strategiasta toiseen. Taloudelliset mittarit eivät heidän mukaansa tunnista kaikkea köyhyyttä, joka minullakin oli tutkimuksessani yksi lähtöasetelma: minua kiinnostivat kulttuuriset ja kokemukselliset lähestymistavat. Party-hanke pyrki nostamaan esille pitkäaikaistyöttömien palveluihin ja elämäntilanteisiin liittyviä haasteita ja tunnustamaan kohderyhmän pyrkimällä vastaamaan niihin. Tunnustaminen liittyi myös asiakkaiden mukaan ottamiseen kehittämistyöhön.

Analyysini tulosten perusteella asiakkaat ovat omaksuneet tunnustamisen kulttuurista mallitarinaa hankkeen asiakkuuden kautta. He kokivat erityisesti asiakkaan kokonaisvaltaisen arvioinnin, moniammatillisen tiimityön, palvelun matalan kynnyksen ja tavoitettavuuden välineinä tukemaan siirtymistään strategiasta toiseen. Haastateltavat kokivat siis, että hankkeella oli ollut vaikutusta eteenpäin pääsemiseen. Ja vaikkei kaikilla eteenpäin pääseminen olisi toteutunutkaan, niin ainakin joku kulki prosessissa rinnalla ja jo tieto osallistavasta toiminnasta ylläpiti toimintakykyä. Kimmoke-toiminnan houkuttelevuutta lisäsivät kaikki osallisuuden palaset. Sosiaalityöllä tulisi olla tärkeä rooli tulevaisuudessa asiakkaan kokonaisvaltaisessa arvioinnissa ja osallistavassa toiminnassa, joihin kyetään vastaamaan alan vahvalla osaamisella nimenomaisilla alueilla. Aikuissosiaalityön tulisikin näkyä nykyistä voimakkaammin sote-uudistuksessa ja tulevaisuuden moniammatillisissa tiimeissä.

Viitaten tutkielmani alkupuolen syrjäytymisen tematiikkaan voisi kysyä, millaisia ovat ne yhteiskuntamme arvot ja päämäärät, joita tulisi noudattaa? Harva ihminen kykenee elämään jatkuvasti kauneutta, tehokkuutta ja menestystä ihannoivassa yhteiskunnassa, joten periaatteessa suurin osa ihmisistä ovat tällä tavoin syrjäytyneitä. Siten sosiaalinen koheesio on jatkuvassa

liikkeessä, josta ihmisiä tippuu ja nousee ylös, mutta edistääkö tämä liike ihmisten keskinäistä yhteisöllisyyttä? (Helne 2002, 42–43, 82, 85–86.) Ihmisten kokemusmaailmojen eriytyminen ja sosiaalisten etäisyyksien kasvaminen lisäävät ennakkoluuloja ja stereotypioita: jotkut ovat laiskoja, toiset ahneita (Isola ym. 2017, 19). Voisiko osallisuus kuitenkin yhdistää ihmisiä?

Yleisimmän tason tarinamallin muodostavat kulttuurin myyttikertomukset, joita ihmiset tiedostamattaankin toteuttavat. Myyteiksi ne huomataan vasta sitten, kun ne alkavat murtua. Modernin länsimaisen yhteiskunnan myytti on ollut edistyksen ja järjen voittokulku ja luonnon hallinta. (Hänninen, 2000, 50.) Työttömien tarinoissa rakentui vastakkaisuutta tälle myytille, joka erityisesti tässä ajassa ja kilpailun koventuessa näyttää voimistuvan. Aineistoni kertojat peräänkuuluttivat vapaaehtoistyön tärkeyttä, jaksamisen ja voimavarojen huomioimista työllistämispäikoissa ja kritisoivat mahdottomilta kuulostavia vaatimuksia työelämässä.

Kuten tutkielmani alussa toin esille, riskiyhteiskunnassa uhka voi kohdistua kehen tahansa. Huono-osaisten hyvän lisääminen edesauttaisi yhteiskunnan kokonaisvaltaista hyvää. (Julkunen 2004.) Ideaalisesti jälkimmäinen todentuisi työttömän ja työllisen tutustuttaessa toistensa kertomuksiin ja oppien näistä jotain. Mikäli tarinoihin jaksetaan perehtyä, ne voivat kertoa työelämässä olevalle vastapuheesta kiirettä ja kilpailua vastaan. Tämä voisi luoda yhdistävän elementin työttömän ja työntekijän välille, jonka avulla voisi vastustaa yhteiskunnallisia jakolinjoja. Osallistava toiminta taas voi hyödyttää työssäkäyvääkin, koska myös he voivat tuntea osattomuutta. Tutkimusten mukaan joka viides suomalainen kokee nykyään yksinäisyyttä (Saari 2016). Työn kautta itsensä arvostaminen voi olla raskasta, ja se ei kuitenkaan voi nyky-yhteiskunnassa enää olla kaikkia vakituisesti koskeva elämänvaihe. Täytyy keksiä myös muuta, jonka avulla voi toimia yhteiskunnan jäsenenä ja lisätä ihmisten hyvinvointia. Tämä vapauttaisi kertojia myös muokkaamaan sisäisiä tarinoitaan. Sisäisen tarinan muutos ja uudenlainen rohkeus kuvastuvat kertojan 3 pienessä kertomuksessa karaokeharrastuksestaan:

K3: -- ennen oli se, että mä lauloin melkei ne samat piisit, mutta nyt mä oon keksiny, että mun täytyy keksiä aina uusia, mitä mä en oo ennen kokeillu.

LÄHTEET

- Ala-Mursula, Leena, Buxton, Jessica L., Ek Ellen, Koironen Markku, Taanila Anja, Blakemore Alexandra I. F. ja Järvelin Marjo-Riitta (2013) Long-Term Unemployment Is Associated with Short Telomeres in 31-Year-Old-Men: An Observational Study in the Northern Finland Birth Cohort 1966. Plos One.
<https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0080094> (viitattu 2.8. 2016)
- Allport, Gordon (1942) The use of personal documents in psychological science. New York: Social Research Council.
- Antonovsky, Aaron (1987) Unraveling the Mystery of Health. How People Manage Stress and Stay Well. San Fransisco: Jossey-Bass Publisher.
- Bahtin, Mihail 1965/2002: François Rabelais – keskiajan ja renessanssin nauru. Suom..Paula Nieminen ja Tapani Laine. Helsinki: Like.
- Bamberg, Michael ja Georgakopolou, Alexandra (2008) Small stories as a new perspective in narrative and identity analysis. Text & Talk - An Interdisciplinary Journal of Language, Discourse Communication Studies 28 (3), 377–396.
- Bandura, Albert (1977) "Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change". Psychological Review. 84:2, 191–215. PMID 847061. doi:[10.1037/0033-295x.84.2.191](https://doi.org/10.1037/0033-295x.84.2.191).
<http://psycnet.apa.org/journals/rev/84/2/191/> (viitattu 17.2. 2019)
- Bauman, Zygmunt (1998) Work, Consumerism and the New Poor. Buckingham: Open University Press.
- Beck, Ulrich (1998) Democracy without enemy. Cambridge: Polity Press.
- Björklund Liisa ja Sarlio-Siintola Sari (2010) Inhimilliset toimintavalmiudet suomalaisessa hyvinvointipolitiikassa. Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaaliin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy. Sivut 37-72.
- Boockmann, Bernhard & Thomsen, Stephan L. & Walter, Thomas (2014) Intensifying the use of benefit sanctions: an effective tool to increase employment. IZA Journal of Labour Policy 3:21, 1–19.
- Bruner, Jerome (1990) Acts of meaning. Cambridge: Harvard University Press.
- Coutts, Adam P. (2009) Active labour market programmes and health: an evidence-base, Report for World Health Organisation and Strategic Review of Health Inequalities in England post 2010. London: University College.
- Coutts, Adam P. & Stuckler, David & Cann, David J. (2014) The health and wellbeing effects of active labor market programs. Teoksessa Huppert, Felicia A. & Cooper, Cary L. (toim.) Interventions and policies to enhance wellbeing (pp. 465-82). Chichester, UK: Wiley- Blackwell. DOI: 10.1002/9781118539415.wbwell048

- Deci, Edward L. & Ryan, Richard M. (1985) *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum.
- della Porta, Donatella (2013) *Can democracy be saved?* Cambridge: Polity Press.
- Denzin, Norman K. (1989) *Interpretive biography*. Newbury Park: Sage.
- Durkheim, Émile (1990) *Sosiaalisesta työnjaosta*. Suom. S. Randell. Helsinki: Gaudeamus.
- Ranskankielinen alkuteos 1898.
- Eurooppalaisen teatterin historiaa. Karnevaali ja arjen nurinpäin kääntäminen. Teatterikorkeakoulun julkaisusarja 55.
- <https://disco.teak.fi/euteatteri/2-7-karnevaali-ja-arjen-nurin-kaantaminen/> (viitattu 26.2. 2019)
- Estola Eila, Uitto Minna ja Syrjälä Leena (2017) *Elämäkertahaastattelu*. Teoksessa Hyvärinen Matti, Nikander Pirjo ja Ruusuvoori Johanna (toim.) *Tutkimushaastattelun käsikirja*. Tampere: Vastapaino. Sivut 126-144.
- Ervasti, Heikki (2004) Työttömyys ja koettu hyvinvointi. Deprivaatioteorian, insentiiviteorian ja selviytymisnäkökulman vertailua. *Janus Sosiaalipolitiikan Ja Sosiaalityön Tutkimuksen Aikakauslehti* 12(3), 298 - 318.
- Ford, Martin E. (1992) *Motivating humans. Goals, emotions and personal agency beliefs*. Sage Publications.
- Freeman, Mark 2006. Life “on holiday”? In defence of big stories. *Narrative Inquiry* 16 (1), 131–138.
- Fricker, Miranda (2007) *Epistemic injustice. Power and the ethics of knowing*. New York: Oxford University Press.
- Genette, Gérard 1980 *Narrative Discourse. An Essay in Method*. New York: Cornell University Press.
- Georgakopolou Alexandra (2007) *Small Stories, Interaction and Identities*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Granfelt Riitta (1998) *Kertomuksia naisten kodittomuudesta*. Helsinki: SKS.
- Grönlund Henrietta ja Falk Hanna (2016) *Kolmas sektori ja yksinäisyyden vähentäminen*. Teoksessa Saari Juho (toim.) *Yksinäisten Suomi*. Helsinki: Gaudeamus.
- Hagfors Robert ja Kajanoja Jouko (2010) Hyvän kehän teoria ja sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.) *Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalsiin mahdollisuuksiin*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy. Sivut 107-134.
- Hakari Kari (2013) *Uusi julkinen hallinta – kuntien hallinnonuudistuksen kolmas aalto*. Tutkimus Tampereen toimintamallista. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampereen yliopiston johtamiskorkeakoulu.
- Helne Tuula (2002) *Syrjäytymisen yhteiskunta*. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Helne Tuula, Hänninen Sakari ja Karjalainen Jouko (2004) Sisään, mutta mihin ja miten? Kysymyksiä yhteisyydestä. Teoksessa Helne Tuula, Hänninen Sakari ja Karjalainen Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minervakustannus Oy. Sivut 7-22.
- Helne, Tuula (2004) Syrjäytymisen solmut – eli miksi syrjäytymisestä puhuminen on niin hankalaa? Teoksessa Helne Tuula, Hänninen Sakari ja Karjalainen Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minervakustannus Oy. Sivut 23-54.
- Hiilamo Heikki ja Juho Saari (2010) Sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka. Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy. Sivut 13-35.
- Hiilamo, Heikki (2010) Pitkäaikaistyöttömän sosiaaliset mahdollisuudet. Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy. Sivut 265-288.
- Hiilamo Heikki, Komp Kathrin, Moisio Pasi, Sama Thomas, Lauronen Juha-Pekka Karimo Aasa, Mäntyneva Päivi, Parpo Antti ja Aaltonen Henri (2017) Neljä osallistavan sosiaaliturvan mallia. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 11/2017. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavilla <https://vnk.fi/julkaisut> (viitattu 20.1. 2019)
- Hirschovits-Gerz Tanja, Isola Anna-Maria, Kukkonen Minna, Leemann Lars, Puromäki Henna (2018) Oikein toteutettu aktivointi voi lisätä työttömien osallisuutta. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke. Saatavilla: <https://thl.fi/fi/>
- Hirvilampi, Tuuli (2015) Kestävän hyvinvoinnin jäljillä. Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen. Sosiaali- ja terveysturvan tutkimuksia 136. Helsinki: Kelan tutkimusosasto.
- Hynynen, Suvi-Tuuli & Hankonen, Nelli (2015) Autonomiata tukien aktiivisemmaksi? Itsemääräämisen teoria lasten ja nuorten liikunnan edistämisessä. Katsauksia. Kasvatus 5/2015, 473–487.
- Hyvärinen, Matti: Kertomuksen tutkimus. Saatavilla sähköisessä muodossa: <http://www.uta.fi/yky/yhteystiedot/henkilokunta/mattikhyvarinen/index/Kerronnallinen%20tutkimus.pdf> (viitattu 3.3. 2017)
- Hyvärinen Matti ja Löyttyneemi Pirjo (2005) Kerronnallinen haastattelu. Teoksessa Ruusuvuori Johanna ja Tilttula Liisa (toim.) Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Tampere: Vastapaino, 189-222.
- Hyvärinen Matti (2010) Haastattelukertomuksen analyysi. Teoksessa Ruusuvuori Johanna, Nikander Pirjo, Hyvärinen Matti (toim.) Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino, 90-118.
- Hyvärinen Matti (2013) Travelling metaphors, transforming concepts. Teoksessa Matti Hyvärinen, Hatavara Mari ja Hýden Lars-Christer (toim.) The travelling concepts of narrative. Amsterdam: John Benjamins. Sivut 13-41.
- Hyvärinen Matti (2017) Kertomushaastattelu. Teoksessa Hyvärinen Matti, Nikander Pirjo ja Ruusuvuori Johanna (toim.) Tutkimushaastattelun käsikirja. Tampere: Vastapaino. Sivut 145-162.
- Hänninen Vilma (2000) Sisäinen tarina, elämä ja muutos. Akateeminen väitöskirja. Tampereen yliopisto.

- Hänninen Vilma (2009) Omaelämänkerta elämän omaksi tekemisenä. Teoksessa Hyväri Susanna ja Salo Markku (toim.) Elämäntarinoista kokemustutkimukseen. Mielenterveyden keskusliitto. Pori: Kehitys Oy. Sivut 17-27.
- Immervoll, Herwig & Scarpetta, Stefano (2012) Activation and employment support policies in OECD countries. An overview of current approaches. IZA Journal of Labor Policy 21:9. <https://doi.org/10.1186/2193-9004-1-9> (viitattu 27.3. 2019)
- Isola Anna-Maria, Turunen Elina, Hänninen Sakari Karjalainen Jouko, Hiilamo Heikki (2015) Syrjäytynyt ihminen ja kunta. KAKS – Kunnallissalan kehittämissäätiö. Sastamala: Vammalan kirjapaino Oy.
- Isola, Anna-Maria & Turunen, Elina & Hiilamo, Heikki (2016) Miten köyhät selviytyvät Suomessa? Yhteiskuntapolitiikka 81:2, 150–160.
- Isola Anna-Maria, Kaartinen Heidi, Leemann Lars, Lääperi Raija, Schneider Taina, Valtari Salla, Keto-Tokoi Anna (2017) Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpaperi 33/2017. Helsinki: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Saatavilla <http://www.julkari.fi/handle/10024/135356> (viitattu 2.2. 2019)
- Jahoda, Marie (1988) Time: a social psychological perspective. S. 154–172. Teoksessa Young, Michael & Schuler, Tom (toim.): Rhythms of Society. London: Routledge.
- James, William (1902/1981) Uskonnollinen kokemus. Suom. Elvi Saari. Hameenlinna: Karisto. [Alkuperäisteos The varieties of religious experience, 1902.]
- Julkunen, Raija (2001) Suunnanmuutos. Tampere: Vastapaino.
- Julkunen, Raija (2004) Yhteiskunta vakuutuksena, vakuutus yhteiskuntana. Teoksessa Helne Tuula, Hänninen Sakari ja Karjalainen Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylän Minervakustannus Oy. Sivut 249-267.
- Kaartinen Heidi (2015) Mitä aineeton köyhyys on? Pro gradu –tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Kansaneläkelaitoksen internet-sivut. Tietoa aktiivimallista 2018 ja 2019. <https://www.kela.fi/useinkysyttya-aktiivimallista#mita-muutoksia-aktiivimalliin-tulee-vuonna-2019-> (viitattu 15.4. 2019)
- Karisto Antti ja Tiilikainen Elisa (2017) Yksinäisyys ja aika. Yhteiskuntapolitiikka 82 (5), 527-537.
- Kerätär Raija (2016) Kun katsoo kauempaa, näkee enemmän. Monialainen työkyvyn ja kuntoutustarpeen arviointi pitkäaikaistyöttömillä. Akateeminen väitöskirja. Oulun yliopisto.
- Koselleck, Reinhart (1985) Futures Past. On the Semantics of Historical Time. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Kivipelto, Minna (2018) Osallistavan sosiaaliturvan esteet ja mahdollisuudet (diat 13.6. 2018), Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://www.uef.fi/documents/748955/1948895/Kivipelto+KWRC.pdf/923a8c4f-ab5c-44bb-879d-a6dc5fccd695> (viitattu 6.3. 2019)
- Lainio-Peltola, Minna (2017) Kimmoke-rannekkeella tuettu liikunta- ja kulttuuripalveluihin osallistuminen hyvinvoinnin edistäjänä – vaikutukset käyttäjien omiin kokemuksiin perustuen Turussa. Pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Larmo, Anneli (2010) Mentalisaatio – kyky pitää mielessä. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim. 126:6, 616–622.

- Leemann, Lars, Kuusio Hannamaria ja Hämäläinen, Riitta-Maija (2015) Sosiaalinen osallisuus. Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Saatavilla www.thl.fi/sokra. (viitattu 28.2. 2019)
- Leemann Lars, Isola Anna-Maria, Kukkonen Minna, Puromäki Minna, Valtari Salla ja Keto-Tokoi Anna (2018) Työelämän ulkopuolella olevien osallisuus ja hyvinvointi. Kyselytutkimuksen tuloksia. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen työpapereita 17/2018. Helsinki: Juvenes Print – Suomen yliopistopaino Oy. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/136551> (viitattu 14.2. 2019)
- Lehto Markku (2010) Lopuksi: Onko mahdollisuus todella mahdollisuus? Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy. Sivut 289-297.
- Levitas, Ruth (1996) The concept of social exclusion and the new Durkheimian hegemony. *Critical Social Policy* 46 (1), 5–20.
- Mani, Anandi & Mullainatha, Sendhil & Shafir, Eldar & Zhao, Jiyaying (2013) Poverty Impedes Cognitive Function. *Science* 341: 6149, 976–980.
- Martela, Frank & Ryan, Richard (2015) The Benefits of Benevolence: Basic Psychological Needs, Beneficence, and the Enhancement of Well-Being. *Journal of Personality*. DOI: 10.1111/jopy.12215, 2015.
- Max-Neef, Manfred (1991) Human scale development and further reflections. London: The Apex Press.
- Metteri, Anna (2012) Hyvinvointivaltion lupaukset, kohtuuttomat tapaukset ja sosiaalityö. Akateeminen väitöskirja. Tampere: Tampere University Press.
- Myllyneva, Aki (2016) Psychophysiological responses to eye contact. *Acta Electronica Universitatis Tamperensis* 1695. Tampere: Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/99599/978-952-03-0193-4.pdf?sequence=1> (viitattu 27.3. 2019)
- Mäntyneva Päivi ja Hiilamo Heikki (2018) Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka työtoiminnassa. Etnografinen tutkimus kolmella kuntouttavan työtoiminnan kentällä. *Yhteiskuntapolitiikka* 83(1), 18-28.
- Möttönen Sakari (2010) Yhteisöllisyyttä rakentava sosiaalisten mahdollisuuksien politiikka paikallistasolla. Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy. Sivut 205-230.
- Niiranen, Vuokko (1998) Kuntalaisten asiakkuus ja osallisuus järjestöissä – korporaatioita, säästöjä, osallisuutta – vai jotakin muuta? *Kunnallistieteellinen aikakauskirja* 26 (4), 236–336.
- Nussbaum, Martha (2007) *The Frontiers of Justice*. Harvard: Harvard University Press.
- Nussbaum, Martha (2011) *Creating capabilities: The human development approach*. Cambridge: Belknap Press of Harvard University Press.
- Ojanen, Eero (2007) *Ajan filosofia*. Helsinki: Kirjapaja.
- Osallistavan sosiaaliturvan kokeilu (2018) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internet-sivut.

<https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/osallistavan-sosiaaliturvan-kokeilu> (viitattu 27.2. 2019)

PARTY Parempaa työ- ja toimintakykyä (2018) Innokylän hankekuvaus.

<https://www.innokyla.fi/web/hanke2107599> (viitattu 1.2. 2019)

Perttula, Juha & Latomaa, Timo (2008) Kokemuksen tutkimus: merkitys, tulkinta, ymmärtäminen. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Rauhala, Urho (1988) Huono-osaisen muotokuva. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, suunnitteluosasto.

Roivainen Irene (2004) Setlementti välissä olemisen tilana. Teoksessa Helne Tuula, Hänninen Sakari ja Karjalainen Jouko (toim.) Seis yhteiskunta – tahdon sisään! Jyväskylä: Minervakustannus Oy. Sivut 149-166.

Roulston, Kathryn (2012) Reflective interviewing: A guide to theory and practice. Lontoo: Sage.

Rossi Paula ja Lundvall Päivi (2018) Kehollisesta kokemisesta kohti sanallistettuja kokemuksia: hevoset reflektoinnin mahdollistajina. Teoksessa Toikkanen Jarkko & Virtanen Ira A. (toim.) Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö. Sivut 191-208. Rovaniemi: Lapland University Press.

Ruotsalainen, Seppo (1998) Työttömyys ja työttömyysturva. Kansaneläkelaitos: Helsinki.

Saari Juho (2010a) Sosiaalisen onnellisuuden politiikka. Teoksessa Hiilamo Heikki ja Juho Saari (toim.) Hyvinvoinnin uusi politiikka – johdatus sosiaalisiin mahdollisuuksiin. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. Tampere: Juvenes Print Oy. Sivut 73-106.

Saari Juho (2010b) Yksinäisten yhteiskunta. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Saari, Juho (2015) Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudeamus.

Saari, Juho (2016) Yksinäisten Suomi. Helsinki: Gaudeamus.

Sage, Daniel (2013) Activation, health and well-being: Neglected dimensions? The International Journal of Sociology and Social Policy 33(1/2):4–20.

Salmi-Nikander Kirsti (2009) Pienet kertomukset, suuret merkitykset. Kerronta, identiteetti ja vuorovaikutus käsikirjoitetuissa lehdissä. Kasvatus ja aika 3(1), sivut 7–23.
<https://journal.fi/kasvatusjaaika/article/view/68077/28872> (viitattu 25.11. 2016)

Schutze, Fritz (1977) Die Technik des narrativen interviews in Interaktionsfeldstudien - dargestellt an einem Projekt zur Erforschung von kommunalen Machtstrukturen. Julkaisematon käsikirjoitus. Bielefeld: Bielefeldin yliopisto.

Sen, Amartya (1999) Development as freedom. Oxford: Oxford University Press.

Sen, Amartya (2013) The ends and means of sustainability. Journal of Human Development and Capabilities 14:1, 6–20.

Sennet Richard (2004) Kunnioitus eriarvoisuuden maailmassa. Tampere: Vastapaino.

- Siltaniemi Aki, Perälahti Anne, Eronen Anne ja Loden Pia (2007) Hyvinvointi, palvelut ja elämänlaatu Keski-Suomessa. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. Finlex: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301> (viitattu 26.3. 2019)
- Sosiaalisen osallisuuden edistämisen koordinaatiohanke (Sokra) Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internet-sivut. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sokra> (viitattu 1.2. 2019)
- Suoninen, Eero (1998) Miten tutkia moniäänistä ihmistä. Acta Universitatis Tamperensis 580. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Thompson, Michael & Wildavsky, Aaron (1986) A poverty of distinction. From economic homogeneity to cultural homogeneity in the classification of poor people. Policy Sciences 19, 163–199.
- Turun kaupunginvaltuusto (2009) Kokouspöytäkirja 9.3.2009 § 78.
- Valtonen Jussi (2015) Yksinäisyys tappaa. Helsinki Missio 1/2015 sivut 4-7.
- http://www.e-julkaisu.fi/helsinkimissio/1-2015/pdf/HM_0115_netiversio.pdf (viitattu 26.2. 2019)
- Valtioneuvoston julkaisuja (2018) Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2018. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <https://vnk.fi/julkaisut> (viitattu 20.1. 2019)
- Vasilyuk, Fyodor (1991) The Psychology of Experiencing. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Veivo, Harri & Huttunen, Tomi (1999) Semiotiikka. Merkeistä mieleen ja kulttuuriin. Helsinki: Edita.
- Venn, Danielle (2012) Eligibility criteria for unemployment benefits: Quantitative indicators for OECD and EU Countries. OECD Social Employment and Migration Working Papers 141. <https://ideas.repec.org/p/oec/elsaab/131-en.html> (viitattu 27.3. 2019)
- Viljanen Kaisa (2016) Suomalaisten ylipainoon, juomiseen ja sydänvaivoihin voi olla sama syy – Todellinen kansantautimme on yksinäisyys, sanoo tutkija. Helsingin Sanomat, Elämä 27.9. 2016. <http://www.hs.fi/elama/art-2000002922787.html> (viitattu 27.11. 2016)
- Vähämäki, Jussi (1998) Elämänpolitiikka ja biopolitiikka. Teoksessa J. P. Roos & Tommi Hoikkala (toim.) Elämänpolitiikka. Helsinki: Gaudeamus, 128–151.
- #yksi Turku –kampanja käynnissä Turussa. Turun kaupungin internet-sivut. https://www.turku.fi/uutinen/2016-10-27_yksiturku-kampanja-alkaa-turussa (viitattu 25.3. 2019)

LIITE 1.

Elämäntarinahaastattelun kysymysrunko

Ensin pyydetään kertojalta elämäntarinaa.

Miten työttömyyteesi mielestäsi asennoidutaan?

Mistä suunnalta tätä työttömiin asennoitumista tulee?

Oletko vastustanut tätä asennoitumista? Millä tavoin?

Mitä mieltä olet omasta työttömyydestäsi? Entä ovatko ajatuksesi työttömyydestä muuttuneet jollain tavoin ajan saatossa ja miten?

Miten kuvailisit työttömyysjaksojasi?

Millaisia selviytymiskeinoja sinulla on ollut työttömyysjaksojen aikana?

Mitä mieltä olet työttömiä koskevista palveluista, esimerkiksi TE-palvelut, sosiaalipalvelut ja terveystalvelut?

Millaista kohtelu on ollut?

Koetko, että olet saanut palveluissa apua?

Millä tavoin kehittäisit työttömiä koskevia palveluja?

Onko Party-hanke tai Kimmoke-toiminta vaikuttanut käsityksiin itsestäsi? Millä tavoin?

Miten työttömät voisivat vaikuttaa mielestäsi omaan asemaansa yhteiskunnassa? Tulisiko heillä olla jokin yhteinen foorumi?

Miten ohjautuit Party-hankkeeseen?

Mitä mieltä olet ollut Party-hankkeen asiakkuudesta?

Tuleeko mieleesi jotain, mitä haluaisit kehittää Party-hankkeessa?

Jos et olisi osallistunut hankkeeseen, miten kuvailisit elämääsi tällä hetkellä?

Mitä mieltä olet asiakasraadeista, mikäli olet osallistunut niihin?

Koetko saaneesi äänesi kuuluville asiakasraadeissa?

Mitkä ovat merkityksellisimmät kohdat elämässäsi?

Millaisia tulevaisuuden tavoitteita tai haaveita sinulla on?

Kun katsot tulevaisuuteen, kuinka pitkälle ajallisesti näet?

Kimmoke-haastattelun kysymysrunko

Ensin pyydetään palauttamaan mieleen Kimmoke-tapahtuma tai tapahtumat, joista haastateltava haluaisi kertoa.

Millä sanoilla kuvailisit Kimmoke-päivää ja minkä nimen antaisit sille?

Oliko tapahtumiin helppoa vai vaikeaa tulla? Miksi?

Miksi lähdit mukaan tapahtumaan?

Millaisia tuntemuksia sinulla oli ennen tapahtumaa?

Millaisia tuntemuksia tapahtuma herätti? Muuttuiko tunne päivän aikana jotenkin ja miten?

Mikä tapahtumassa oli hyvää, mikä oli huonoa?

Koitko voivasi olla oma itsesi?

Koitko kuuluvasi ryhmään vai koitko ulkopuolisuutta, miksi?

Millaisia keskusteluja kävitte yhdessä päivän aikana?

Mitä päivä sai ajattelemaan sinusta itsestäsi?

Millaisia tunteita tai ajatuksia muut ryhmäläiset ja työntekijät sinussa herättivät?

Millainen ilmapiiri tapahtumassa oli?

Oliko päivässä jotain, mikä vaikutti sinuun jälkikäteen?

Missä tilanteessa tämä ilmeni?

Mitä mieltä olet Party-hankkeen työntekijöiden osallistumisesta tapahtumiin?

Mikä osuus tapahtumassa jäi mahdollisesti liian pieneksi, mikä otti liikaa tilaa?

Mitkä tapahtumat eivät ole kiinnostaneet sinua? Miksi?

Onko jonkun tapahtuman fyysinen tila jäänyt mieleen? Miksi?

Oletko oppinut Kimmoke-tapahtumissa jotain itsellesi hyödyllistä?

Oletko saanut edistettyä jotain asiakasprosessiisi liittyvää asiaa Kimmoke-tapahtumassa?

Oletko tavannut ryhmäläisiä tapahtumien ulkopuolella tai saanut ystäviä?

Oletko osallistunut hankkeen ulkopuolisiin Kimmoke-tapahtumiin tai käynyt itsenäisesti paikoissa?

Mitä toivoisit tapahtumien sisällöiltä vastaisuudessa?

Mitkä asiat elämässäsi yleensä rentouttavat sinua?

Mitä Kimmoke-tapahtumiin osallistuminen kertoo tavoitteistasi tai siitä, mitä pidät elämässäsi tärkeänä?

LIITE 2. SUOSTUMUS

Hyvä Parempaa työ- ja toimintakykyä –hankkeeseen osallistuva asiakas!

Opiskelen Turun yliopistossa sosiaalitieteiden laitoksella ja teen opintoihin kuuluvaa pro gradu - tutkimusta. Tarkoitukseni on haastatella jokaista tutkimukseen osallistuvaa kahdessa erässä. Haastattelu on hyvin vapaamuotoinen, ja tarkoitus on kuulla teidän kokemuksianne juuri sellaisina kuin te ne itse koette. Ensimmäisellä haastattelukerralla keskitytään elämäntarinaanne ja yleisesti Party-hankkeen tuomiin merkityksiin elämässänne. Toisella haastattelukerralla kiinnostukseni on kokemuksenne Kimmo-toiminnasta.

Party-hanke on valtakunnallinen Euroopan sosiaalirahaston, sosiaali- ja terveysministeriön ja kunnan rahoittama hanke, jonka tarkoitus on luoda moniammatillinen palvelumalli työttömien palveluihin. Pitkäaikaistyöttömien osallistaminen hankkeeseen on kaikkien osahankkeiden keskeinen tavoite. Tällä suostumuksella pyydän Sinun lupaasi haastattelussa antamiesi tietojen käyttämiseen ja analysoimiseen pro gradu –tutkimuksessani ja myös mahdollisessa jatkotutkimuksessa. Pyydän myös suostumustasi siihen, että haastattelu nauhoitetaan haastattelumateriaalin litterointia ja analysointia varten.

Tutkimuksessani keräämäni haastattelumateriaali on luottamuksellista, ja käsittelen saatua tietoa täysin nimettömästi. Haastatteluihin perustuvassa tutkimusraportissa saatetaan esittää litteroituja otteita haastateltavien puheesta ja analysoidaan niitä, mutta haastateltavien henkilötiedot poistetaan. Mahdolliset tekstistä ja tarinoista ilmi käyvät tunnistetiedot häivytetään siten, ettei asiakasta voida yksilöidä ja tunnistaa. Kun en enää aineistoa tarvitse, tuhoan haastattelumateriaalin asianmukaisesti. Kokemuksesi ja osallistumisesi olisi erittäin arvokasta Party-hankkeen ja yleisesti työllistymispalveluiden jatkokehittämistä ajatellen!

Tutkimuksen toteuttaja: Laura Nikka, projektyöntekijä, Parempaa työ- ja toimintakykyä Turun osahanke

Tutkielman ohjaaja: Riitta Granfelt, yliopistolehtori, Turun yliopisto

Päivämäärä ja paikka

Allekirjoitus ja nimen selvennys

Päivämäärä ja paikka

Allekirjoitus ja nimen selvennys
